کالیاں اٹاں کالے روڑ

انور علی

ساڈیاں کتاباں

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ
14 الا کو مینشن پٹیالہ گراؤنڈ لاہور۔
042-7220962

کالیاں اِٹاں کالے روڑ

انور علی

پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور

ISBN: 969-411-099-8

مل ورتن پنجاب سرکار تے اکادمی ادبیات، اسلام آباد

پہلی وار جنوری 1988ء

دوجی وار مارچ 2009ء

کمپوزنگ التمش کمپوزنگ سنٹر اُردو بازار، لاہور

مُل -/120 روپے

اوس نِکے جیہے ننگے پیریں مُنڈے

دے ناں

جیہڑا بڑی دیر تیکر بھُٹیاں تے کولیاں وچوں نکلدیاں آتشبازیاں نوں ویکھدا رہیا۔ پر جدوں بھائی دودو آ نے بھُٹے دارولا پایا' تے رُس کے چلا گیا۔

ترتیب

کارٹون توں کہانی تیک

”جدوں وی سرکارنوں انصاف داڈر پیا اوہناں اک مارشل لاء ریگولشن ہور لا دتی ایس طرح پتہ نہیں سرکارنوں کنے درجناں ریگولیشناں گھڑنیاں پیاں جدوں ریگولیشیاں دیاں اٹاں روڑیاں انصاف دے کل بوہے بند کر دتے تے اوہ بھائی مر گیا۔“

انصاف منگدا تے مارشل لاء دے اٹاں روڑے کھاندا بھائی مر گیا اے۔ بندے نیاں نہ کر سکے سنگنیاں تے بندوقاں انصاف نہ کر سکیاں۔ گیت کہانیاں نظماں تے تقریراں تے پرچیاں انصاف نہ کر سکیاں۔ گیت کہانیاں نظماں تے تقریراں تے پرچیاں انصاف دی منزل نیڑے نہ لیا سکیاں تے برچھیاں نکل آیاں ایہناں توں کون بچیا تے کون انصاف جھولی پاوے گا ایہہ بعد دی گل اے اوہ بھائی تے مر گیا اے۔ اوہ بھائی جس دے بارے انور نے کہانیاں لکھیاں تے انصاف دی منگ کیتی اوہ انور دیاں کہانیاں مجموعے دی صورت چھپن توں پہلاں ای مر گیا اے اساں سبھناں نے مل کر اوہنوں مار دتا اے انور دیاں کہانیاں دے ہیرونوں

موت آ گئی تے اج ویہویں صدی دے بہترویں سال دے پہلے دیہاڑے مینوں ایہناں دی کہانیاں بارے گل کرنی پئی اے ایس مجموعے بارے گل کرنی پئی اے جو اج توں بہت پہلاں پورا ہو چکیا اے تے میں ایہناں بارے گل کرن توں سنگدا رہیا سنکن دے کنے ای سبب نیں پر مینوں جاپدا اے جیوں اصل سبب ویلا سی ویلا جیہڑا اپنے کم کاریں رجھیاں بندیاں کول نہیں ہوندا ویلا جیہڑا تاریخ دے فیصلے لکھی آ رہیا اے ویلا جس پاکستان بارے ایک فیصلہ لکھ دتا ویلا جس اندر ایہہ کہانیاں لکھیاں چھپیاں تے صلاحیاں گئیاں۔

انور دیاں کہانیاں ہمیشہ ۴۷ء دے آلے دوالے توں شروع ہوندیاں نیں تے اوس دیہاڑے اتے آ کے مک جاندیاں نیں جس بارے انور آپ لکھدا اے:-

اوس دن وی مینوں انج لگا جیویں میں اوسی ہنیر گھپ بن بوہے گول کمرے وچ وڑیاں ہاں تے چھڑیاں دے ہاسے تے چیکاں ایس ہنیرے دیاں کالیاں کندھاں نال ٹکراں ماردیاں میرے چار چوفیریوں لنگھدیاں نیں جدوں ایہہ چیکاں ہاسیاں دا تانا بانا کسیا جاندا تے میرا ساہ گھٹیا جاندا اوس ویلے میں چیکاں مار کے جاگ پیندا۔

ایہہ پاکستان دا قیامت والا دیہاڑا نہیں۔ اوس توں پہلاں چوویں ورہے دا ہر دیہاڑا اے ایہہ گھپ ہنیرا تے بن بوہے والا گول کمرہ اوس دن خاص طور تے ہور وی ڈراؤنا ہو گیا جدوں خاکی وردیاں تے وڈے بوٹاں والیاں انور دے دفتر وچ ہتھکڑیاں نوں انج کھڑکایا جیویں ایہہ دکا وُمال ہووے۔ پتہ نہیں کس سرکار نوں مخبری کیتی سی جے ایس اخبار دے دفتر وچ اسلحہ تیار ہوندا اے۔

لدھیانے دا رہن والا کالجوں نکل کر شملے دے کسے دفتر وچ کلرکی کرن توں

کلرکی توں پاکستان ٹائمز دا اکارٹونسٹ بنن والا کارٹوناں راہیں اپنے ہیرو اپنے ملک دی ہر روز گل کرن والا انور کارٹونسٹ توں کہانی کار کس طرح بن گیا...... کہانی وی پنجابی وچ...... ایہہ سارا پینڈا...... کارٹون توں کہانی دا پینڈا اظہار دا اک بھرواں وسیلہ تے اوس وسیلے راہیں پورے ملک وچ شہرت حاصل کر کے انور نے کہانی کیویں لکھنی شروع کیتی؟ ایہدے راہیں اوہنوں شہرت نہیں ملی الٹا کجھ لوک ننھے دے انور نوں جاہلاں دی زبان اندر کہانیاں پاؤندے دیکھ کے شرما گئے کجھ غصہ کھا گئے ایس طبقے اندر اوہدی شہرت نوں نقصان ای اپڑیا ہوناں اے۔ کہانی راہیں کوئی دولت وی تے نہیں ملدی، کہانی فرمائش اتے وی لکھی جاندی اے ریڈیو یا کسی رسالے دی فرمائش اتے پر انور دیاں کہانیاں تے فرمائشی وی نہیں اوہنے ایہہ کم نہ شہرت لئی نہ دولت لئی نہ فرمائش پوری کرن لئی کیتا اوہ آپ اک جگہ لکھدا اے:

''کہانیاں لکھن وچ پیدا ہوندی تے میں زراعت دے محکمے وچ کلرکی کیوں کردا ایہہ تے رب دی مار اے، کسے پیر فقیر دی بد دعا اے کہ بندا لکھاری بن جاندا اے۔''

ایہہ رب دی مار ۵۸ء دے مگروں ایس ملک نوں پئی تے انور جو اپنے کارٹوناں راہیں اپنے دل دیاں گلاں کر لیندا سی اپنے دل دیاں گلاں دوجیاں نوں سنا لیندا سی دوجیاں نوں اپنے بھید دی سانجھ تے لیا کے اوہناں نوں نال ٹور لیندا سی اوہو کارٹون ہن اوہدے دل دی پوری گل نہیں سن کر سکدے یا اوہ سمجھداسی پئی جو لکیراں اوس ۴۰ء نوں لکیرناں شروع کیتیاں نیں اوہناں دا تانا پیٹا ای الٹیا گیا اے جو کہانی اوس چھوہی سی اوہدی تاں انگلیاں تند ای توڑ دتی اے تے فیر انور ننھے دی شکل بناندیاں بناندیاں اپنے اندر والے ننھے دیاں کہانیاں لکھن لگ پیا۔ اوہ ننھا

جوطوطالے کے لدھیانے توں چلیاسی تے والٹن دے کیمپ وچ آلتھاسی اوہ ننھا جس کلانور دے مولوی احمد دین تے سائیں جمالے نوں اپنے اصل رنگ وچ تکیا اوسے ننھے احمد دین نوں ایس ڈی ایم نقوی تے سائیں جمالے نوں سید جمال الدین بخاری آف ٹبہ گلاب سنگھ شریف دے روپ وچ ویکھیا جداوس ننھے اتے مارشل لاء ریگولیشن دی تلوار لٹک گئی اوہدی درازوچوں بمب لبھن دی کھیچل کیتی گئی اوہناں کہیا گیا سائیں جمالے نوں سائیں جمال نہ آکھو سید جمال الدین بخاری آکھو تے فیر انور دا قلم ننھے دیاں اوہ کھچیاں لکیراں نوں پورا کرن لئی اکھراں دے مہاندرے گھڑن لگ پیا بھانویں اوہنوں اک واری نہیں کئی واری ایہہ سوچ آؤندی اے:

''تیرتھ رام دا گھڑا، فضل دا گھڑا، کمہاراں دی کڑی نہیں کہانی والی گل نہیں۔''

ایہہ خیال ہوندیاں وی انور ہولی ہولی اپنے پولے پولے انداز وچ لوہار والیاں سٹاں ماردا رہیا اوہنوں ایہدا خیال نہیں سی پئی جو اوہ لکھ رہیا اے ایہہ کہانی اے، یا رپورتاژ یا کجھ وی نہیں اوہ کسے سچے وچ آؤندی ای نہیں اوہ لکھدا رہیا چودہ پندرہ کہانیاں اوس نے اوس زمانے وچ لکھیاں جد ملک اتے اوہناں دا راج سی جہناں ایہہ ملک نہیں سی بنایا جہناں ایہہ ملک بنیا بنایا کھوہ لیا تے کالے قانون تے مارشل لاء ریگولیشناں راہیں ایس ملک ایس پیو، بھرا، ماں، بھین ...... نوں ٹوٹے ٹوٹے کردتا۔

''پاکستان دا جی این پی ودھ کے کتھوں دا کتھے جا اپڑیا میں اپنی جوان دھی ول دیکھیا تے میریاں انگلاں میتھوں پچھیاں بناں ای میری جیب وچ پئے ٹیڈی پیسے گنن لگ پیاں۔

جی این پی ودھ رہیا سی انور دیاں انگلاں جی این پی دی نبض اتے سن جی این پی تے ٹیڈی پیسیاں دی ایہہ کہانی لکھن دا عذاب انور دے گل پیا، کیوں؟

''جدوں ایہہ چیکاں ہاسیاں دا تانا بانا کسیا جاندا تے میرا ساہ گھٹیا جاندا اوس ویلے میں چیکاں مار کے جاگ پیندا تے ماں میری مینوں چھاتی نال لاکے واری واری جاندی۔''

ماں تے بچپنے وچ واری واری جاندی اے جدوں بندا دنیا دی بھیڑ وچ جا وڑدا اے اودوں اوہدے اتے ایہہ وی بیتدی اے پئی اوہ اماں اماں تے کرسکے پر چھاتی نال لاکے واری واری جان والی ماں کوئی نہ ہووے تے فیر بندا ہر حیلہ کر گزردا اے ماں نوں لبھن والا ماں دا حال پچھانن والا انور نے ماں نوں لبھن ماں نوں پچھانن تے ماں نوں دشمناں دی قید توں آزاد کراؤن لئی کارٹون دا وی حیلہ ورتیا تے کہانی دا وی ایہدے نال نال اوہنوں آل دوالے دیاں کالیاں کندھاں دا وی احساس اے۔

''کمہاراں دی کڑی، گھڑے، بھٹیاں والے، پڑی دیاں اٹاں، مینوں پتہ اے اکٹھ والیاں کہنا اے کہ ایہہ اٹاں روڑ کیہہ اکٹھے کر چھڈے نیں اٹاں روڑاں نال کدی کہانی بنی اے ...... میرے کول ایہی اٹاں روڑ نیں ایہہ میں آپ نہیں گھڑے جیہڑی مینوں کل اٹ وانگوں وجی میں اوہنوں چک کے جھولی وچ پا لیا تے جیہڑا روڑ مینوں چبھیا اوہنوں اکھاں نال لالیا۔''

انور دے ایہہ اٹاں روڑ اوس پاکستان بارے تے اوس پاکستان دے نیں جو ۱۴اگست ۴۷ء نوں دنیا دے نقشے اتے ابھریا۔ ایس پاکستان دے نال ایہدا ہمزاد لگا رہیا ایس ہمزاد بارے انور نے اپنے سچے سچا نال گلاں کیتیاں نیں تے انج

کیتیاں نیں جیویں امریکہ وسدے اک یار دے ناں چھٹی وچ سب کجھ کہہ کے وی اوہ اخیر وچ لکھدا اے:

''ہاں جوگی توں پچھیا سی جے پاکستان دا کیہہ حال اے ویکھ
گل ایویں ای لمی ہوگئی اے تے میرے کول ہور ٹکٹاں لئی پیسے
نہیں اگلی چٹھی وچ ضرور تینوں پاکستان بارے لکھاں گا۔''

انور دی ایہہ چٹھی .... ایہہ کتاب .... تہاڈے ناں اے تسیں آپے ای ایہنوں کھولو پڑھو تے ایہدا نیاں کرو۔

یکم جنوری ۷۲ء

(شفقت تنویر مرزا)

لاہور

ہیرا پھیری

جدوں توں میں کہانیاں لکھنیاں شروع کیتیاں میری مائی تے نیانے بڑے خوش نیں۔ ایس توں پہلوں میں ہمیش اوہناں نوں کھاون وڈھن نوں پیندا ساں ہمیش توں میرا مطلب اے ۱۸ اکتوبر ۱۹۵۸ء دے بعد توں۔ ۱۸ اکتوبر ۵۸ء دی سویرے جدوں میں اخبار اتے نظر ماری تے پہلی نظرے ای انج اٹھ کے بیٹھ گیا جیویں ادھی راتیں کوئی ڈاکو بندوقاں پستولاں پھڑی تہاڈے گھر آوڑے تے تہاڈے ہتھ اپے کرا دیوے۔ اللہ مغفرت کرے سکندر مرزا ہوراں دی اوس دن اوہناں پاکستان اتے مارشل لاء لا دتا سی۔ شامیں میرے گوانڈھی مینوں آواز دتی تے کہن لگیا۔ ''انور! ساڈیاں عمراں تے گل گھیاں۔'' پر سچ توں پہلے مارشل لاء نے سکندر مرزا نوں ای پاکستانوں کڈھیا تے میں بڑا خوش ہویا پھیر میں ایہہ سوچن لگ پیا کہ سکندر مرزا نوں دیس نکالا دین والیاں اوہدے نال مندا کیتا یا چنگا۔ پر میرے کارٹون بنان والے ہتھ میرے پچھے بنھے گئے سن تے اگے گھپ ہنیرا سی جدوں میریاں سوچاں اپنے ہڈی دے حوالات دیاں کندھاں نال سر ماردیاں تے میرے

سروچ جندرے کھڑکدے تے میں اپنی مائی تے نیانیاں نوں کھاون وڈھن نوں پیندا راتاں میریاں جاگدیاں لنگھدیاں اوس ڈاکونوں اڈیک دیاں جیہڑا میرے ہتھ اچ کرا کے ٹرگیا سی ہن جد تیکر حکم نہ ہووے میں ہتھ نیویں کیویں کراں۔ ڈاکٹر میرے کہیا توں ایویں ای اوکھا پیا ایں تے اپنی جند دا آپوں ویری۔ گھوڑیاں اتے شرطاں لان لئی میرے کول پیسے نہیں سن، نہ ای تاش کھیڈن جوگے تے میں کہانیاں لکھنیاں شروع کردتیاں۔ ڈاکٹر ٹھیک کہیا سی میری اپنے ٹبر نال کھاؤں وڈھوں گھٹ گئی پر ایہہ کہانیاں لکھن والا دار و اپنی تھاں سر پیڑ بن گیا کیہ لکھاں؟ کس بارے لکھاں؟ ہن مینوں سمجھ پئی کہ کہانیاں لکھنا تے بڑا ای اوکھا کم اے ایس توں پہلوں میں سمجھداساں کہ ایہہ کہانی کار اک اوت جیہے لوکی نیں۔ جیہناں نوں نائیاں نال ویر اے تے کم چوراں دا چاء دیاں دکاناں اتے ودھ جی لگدا اے پر ہن میں ایہناں دی بڑی عزت کرداواں۔

سوچیا کہ کہانی تے بڑی نکی جنی شے ہوندی اے ناول کیوں نہ لکھیا جاوے۔ اک دوسال تے لنگھ جاون لکھدیاں رب جانے اک دوسال بعد ویلا سوکھا آجاوے یا میرے ای دُکھ ڈھکے جان۔

میں اک ناول دا ڈھانچہ جیہا کھڑا کیتا تے کجھ بیلیاں نوں اکٹھیاں کر کے سنایا۔ اوہناں بڑیاں تعریفاں کیتیاں تے کہن لگے بڑی ودھیا کہانی اے۔ میں کہیا ''کیہڑی کہانی؟ ایہہ تے اک ناول دا ڈھانچہ اے۔'' ایس گل تے اوہ اینا ہسے کہ گوانڈھی ساڈی خیر سکھ پچھن لئی ساڈے بوہے بھنن لگ پئے۔ میں سوچیا چلو کہانی تے کہانی سہی ہوراں دی رائے وی پچھ لئی جاوے۔ تے میں ایہہ کہانی کٹ وڈھ کے سنگت دی اک میٹنگ وچ جا پڑھی۔ تُسیں پچھوگے کٹ وڈھ کے کیوں؟ ایہہ

سوال تے بڑا سدھا تے صاف اے پر ایہدا جواب اونا ای اوکھا تے ول پھیر والا۔ گل ایہہ کہ تُسیں اک کہانی حضرت آدم علیہ اسلام توں شروع کرلو تے اکھاں میٹی ٹردے جاوو۔ پر جد تسیں ۱۸ اکتوبر ۱۹۵۸ء تے اپڑدے او تے اگے پھاٹک بند ہوندا اے تے کہانی نوں ڈکا لگ جاندا اے جے کر تسیں پھاٹک ٹپ کے اپنے ماس تے ہڈیاں نال اک پنجاہ میل گھنٹے والی ریل گڈی نوں روکنا چاہو تے ایہہ تہاڈی اپنی مرضی اے۔ ایہہ کہانی میں صرف اپنے بیلیاں نوں سنان لئی لکھی سی سنگت دی میٹنگ وچ پڑھن لئی نہیں۔ کہانی دا ۱۸ اکتوبر ۵۸ء توں اگے دا حصہ میں کٹ وڈھ کے اہدی تھاں گھاہ پھوس بھردتا تے اپروں رنگ روغن کردتا ہن گاؤ تکیے نوں ای لئے لووو۔ ایہدے اتے مخمل، ساٹن تے ہور طرح طرح دے ملائم تے رنگدار کپڑے چڑھا کے ایہنوں اپنیاں بیٹھکاں وچ سجاندے نیں تے اپنے سکھ آرام لئی ورتدے وی نیں پر کدی کسے ایہنوں کھول کے ایہدے اندر بھریا لوگڑ نہیں تکیا۔ پر سنگت دیاں بیٹھکاں تے آون والے بندے کجھ وکھا ای نیں۔ مینوں جاپدا اے کہ ایہناں وچوں ودھ اجیہے نیں جیہناں نوں یا تاں نکے ہوندیاں بہتی کٹ پیندی رہی اے یا ایہناں دیاں مائیاں ایہناں نوں گھر وچ جیون نہیں دیندیاں۔ تے ایہہ اپنا غصہ کڈھن لئی ایک پورا اٹھوارا پتہ نہیں کس طرح لنگھاندے نیں۔ ایہہ میری کہانی دے ۱۸ اکتوبر ۵۸ء توں پہلے دے حصے نوں تے دو اک چنگے اکھراں نال گول کر گئے۔ پر اوس توں بعد۔ اوس توں بعد ایہناں نے بوٹ لاہ لتے۔

گھر آکے میں مڑ ایس کہانی نوں ایہدی پہلی تے اصلی شکل وچ جوڑ کے رکھ لیا تے سوچیا جے کر چنگا ویلا آیا تاں ایس نوں چھپوا وی لواں گا۔ ایہہ میری پہلی کہانی سی رب سچے کرم کیتا تے اج ایس کتاب دی پہلی کہانی ایہی ''گڑ دی بھیلی'' اے۔

ایس کہانیوں بعد میں پھیر سوچیں پے گیا۔ گل ایہہ کے بال بچیاں والے بندے نوں ہر کم چوکھی سوچ وچاروں بعد ای کرنا چاہیدا اے۔ کولھو وچ سر دینا تے ڈاکٹر نے نہیں دسیا۔ اوہنے تاں مینوں کہانیاں لکھن لئی کہیا سی۔ کہانیاں بندے نوں سولی اتے وی لٹکا دیندیاں نیں۔ تے کہانیاں گئو قسم دیاں وی ہوندیاں نیں۔ گئو قسم توں میرا مطلب اے ایہی چڑیاں، کانواں، کتیاں، بلیاں دیاں کہانیاں جیہناں نوں ۱۸ اکتوبر ۵۸ء نال ککھ فرق نیں پیندا۔ یا پھیر اجیہاں کہانیاں جیہڑیاں ایس کالی تاریخ توں پہلے ای مک جاون۔ مکدی گل ایہہ کہ بیت گئے ویلے دیاں گلاں کرو تے ہن نوں اودوں تیکر ہتھ نہ لاؤ جدوں تیکر ہن بیت گیا ویلا نہ بن جاوے۔

میں طوطیاں کتیاں تے کھیاں بارے کہانیاں لکھیاں بیت گئے ویلے دیاں گلاں کیتیاں تے ویلا چنگا لنگھدا گیا۔ پر ہولی ہولی میریاں جندرے ماریاں سوچاں چوراں پیریں میریاں کہانیاں راہیں باہر آون لگ پیاں ایہہ فکر والی گل سی تے اک دن سنگت دی بیٹھکوں بعد جد راجہ رسالو نے اگلے اتوار لئی کہانی پاچھیا تے میں اپنا ناں لکھادتا۔ تے نال ای کہیا ''راجیا! ایہہ میری آخری کہانی اے۔ ایس توں بعد کہانی لکھاں تے جو حال چور دا سو میرا'' اج کل مینوں ایہناں کہانیاں دی لکھائی چھپوائی نے ڈاہڈا اوخت پایا ہویا اے تے ایس رولے وچ جندریاں دے کھڑکے مینوں سنائی نہیں دیندے۔ ایہہ کتاب جس دن چھپ گئی اوسے دیہاڑے میں ڈاکٹر کول پھیر جاواں گا۔

انور علی

۱۱ نومبر ۱۹۷۰ء

ہاں تے

ایہناں کہانیاں وچوں کجھ اجیہاں نیں، جیہڑیاں، امروز وچ چھپیاں کجھ ریڈیو اتے پڑھیاں گئیاں تے اک ٹی وی اتے کھیڈی گئی۔

جس لئی میں امروز ریڈیو پاکستان تے پاکستان ٹیلی ویژن کارپوریشن دا احسان مند ہاں۔

دوجی گل

ایہناں کہانیاں وچ کل بندیاں، جانوراں، تے تھانواں دے ناں میں آپوں گھڑے نیں، کوئی صاحب اپنے ناں نال لان دی کوشش نہ فرمان۔

بُھل چُک معاف

میریاں تے کتابت دیاں غلطیاں
آپوں ٹھیک کردے جاناں۔

گُڑ دی بھیلی

مولوی احمد دین کلانوری محلے دی مسیت وچ اپنے ساڈھے تیراں نمازیاں اگے مُشرکاں تے قبر پرستاں دی ایسی تیسی پھیر رہیا سی۔ تے موقع محل ایس وعظ دا سی سائیں جمالے دا لنگر۔ لنگر سائیں جمالے دا وی نہیں سی۔ اصل وچ خلیفہ مام دین نے اپنے گھر پُتر ہون اُتے نیاز دتی سی تے مکوڑے شاہ دے مزار اُتے دیگاں چڑھائیاں سن۔ سائیں جمالا تے بچارا مزار دا دربان سی۔

سائیں جمالے دی کل کائنات دو کوٹھڑیاں تے اک نکا جیہا ویہڑا سی۔ اک کوٹھڑی وچ اہدا کولہو لگیا سی۔ ایہہ اوہدا کارخانہ دکان تے گودام سبھ کجھ سی۔ دوجی کوٹھڑی اوہدا گھر جس وچ جمالا، اوہدی بیوی، دو پتر تے اک کاکی رہندے سن، رہ گیا ویہڑا، ویہڑے دے باسی سن مکوڑے، گہرے بھورے رنگ دے موٹے موٹے سراں والے نکے نکے مکوڑے۔ ایہہ فجرے فجرے اپنی کھڈوں نکل کھڑے ہوندے تے گھر دے کونے کونے وچ پھیل جاندے تے ہر شے تے ہر جی نوں مونہہ مار دے۔ گوانڈھناں گوانڈھی جمالے دے گھر جان توں ڈردے جمالے تے اوہدی

بیوی سو کارن کیتے پر مکوڑیاں اگے اک نہ چلی۔ ایہہ اک کھڈ بند کردے اوہ دس کھڈاں ہور کڈھ لیندے۔ ایہہ دوائیاں چھڑکدے تے ایہناں دے اپنے نیانے بیمار پے جاندے تے مکوڑیاں دے دند ہور تیز ہو جاندے۔ محلے دے بڈھیاں دا کہنا سی کہ جس تھاں جمالے دا مکان اے اوتھے کسے ویلے قبرستان ہوندا سی تے ایہہ مکوڑے مکوڑے نہیں بابے سن۔ جمالا بڈھیاں بابیاں نوں نہیں سی مندا پر مکوڑیاں دے ہتھوں تنگ آ کے اوہنے تے اہدے ٹبر نے مکوڑیاں نال سمجھوتا کرلیا۔ اوہناں اپنی بچی کھچی روٹی تے مٹی ملی کھل کھڈ کول پاونی شروع کر دتی۔ ہن مکوڑیاں نوں اپنی دال روٹی لئی دور نہ جانا پیا تے باقی دا گھر بچیا رہیا۔ ایس سمجھوتے ایس اک گھر دے دو طرح دے باسیاں نوں اک دوجے دی عزت کرنی تے مل جل کے رہنا سکھا دتا۔ ہن جے کوئی بابا اپنے بھون توں بھٹک کے دور وی چلیا جاندا تے چلدے پیر رک جاندے تاں جے بابا اپنی راہ چلدا رہوے۔ اودھر بابیاں بندیاں نوں وڈھنا بند کر دتا گوانڈھی گوانڈھناں مڑ جمالے دے گھر آن جان لگ پئیاں تے جمالے دے تیل تے کھل دی وکری ودھ گئی اک دن جمالا دس من سرہوں منڈیوں لیایا دوجے دن بابیاں دی برکت نال برطانیہ نے ہٹلر نوں جنگ دا الٹی میٹم دے دتا۔ پھیر کیہ سی جمالے دی دس من سرہوں دس من سونا بن گئی اوس دن جمالے بڑی عقیدت نال بابیاں دے کھڈ اک بھیلی گُڑ دی چڑھائی۔ محلے وچ ایہہ خبر پھیل گئی کہ بابیاں جمالے نوں برکت بخشی۔ جمالے نوں بشارتاں ہون لگ پئیاں محلے دیاں تیویاں بابیاں نوں گُڑ چڑھانا شروع کر دتا کسے دا بچہ بیمار ہووے کسے دی سس نال لڑائی ہووے سبھ آ کے بابیاں نوں گُڑ چڑھاوندیاں تے سائیں جمالا اوہناں لئی دعاواں تے گنڈے تعویذ کر دیندا۔

سائیں جمالے بابیاں دی کھڈ اتے اک چھوٹا جیہا چھپر پا دتا تے ہر جمعرات اوتھے دیوا بلدا۔ لوکی اوتھے تیل پھل پتاشے تے دوپٹے چڑھان لگ پئے۔ سائیں جمالا ساری رات ریاضت کردیاں دنے کولہو نہ چلا سکدا۔ پھیر اک رات اوہنوں بشارت ہوئی تے اوہنے کولہو چکا دتا۔ بلد ویچ دتا کوٹھڑی نوں حجرہ بنا لیا تے اپنے پتراں نوں چوڑے بازار وچ دوپٹیاں دی ہٹی پا دتی ایہہ اوہناں دناں دی گل اے جے خلیفہ مام دین دی جوان بیوی نوں اک پتر دی لوڑ پے گئی۔ خلیفے دی پہلی بیوی توں اولاد جوان سی پر نوراں نوں بچہ نہیں سی ہوندا تے خلیفے دی چنگی چوکھی جائیداد سی۔ نوراں سائیں جمالے نوں اپنی بپتا سنائی سائیں ہوراں نوراں نوں دسیا کہ خاوند عورت دے سر دا تاج ہوندا اے تے اوہدی اجازت توں بناں کسے دربار وچ رسائی نہیں ہوندی اگلی جمعرات خلیفہ مام دین نوراں نوں لے کے سائیں جمالے کول حاضر ہو گیا تے نال دو کالے ککڑ سوا سیر گھیو تے پنج سیر مٹھائی وی نذر کیتی نوراں چالی دن تے چالی راتاں حجرے اندر وظیفہ کیتا۔ بابیاں نوراں دی سن لئی تے اوہنوں اک چن جیہا پتر دتا۔ اوس بختاور دن خلیفہ مام دین نے بابا مکوڑے شاہ دے مزار تے دیگاں چڑھائیاں تے اوسے دن مولوی احمد دین کلانوری نے قبر پرستی تے شرک بارے جمعیت وچ وعظ کیتی۔

پر جیہناں اتے بابا مکوڑے شاہ مہربان ہووے اوہناں نوں دشمناں سیاہ سینیاں توں کیہہ ڈر۔ رب سچے سائیں جمالے نوں ہور عزت بخشی اہدا رتبہ ودھا کے سید جمال الدین شاہ بخاری کر دتا تے بابا مکوڑے شاہ دا مزار حضرت شاہ دا ڈیرہ بن گیا سید جمال الدین شاہ بخاری تے اوہناں دی آل مبارک اپنی نویں حویلی آستانہ شاہ وچ چلے گئے تے حضرت شاہ دا ڈیرہ پہلے کولوں ودھ آباد ہو گیا۔

ڈیرے نوں مڑ کے بنایا گیا۔ گنبداں محراباں نال سجایا گیا۔ سرکار عالیہ نے شاہ صاحب نوں خان بہادر دا خطاب دتا تے ڈپٹی کمشنر سمتھ صاحب بہادر نے آل شاہ نوں دو راشن ڈپو الاٹ کر دتے۔ ہن چڑھاوے دے صندوق نال اک صندوقچی ہور وی رکھی گئی جیہدے اتے لکھیا سی وار فنڈ اک دن ضلع کانگرس دے صدر سیٹھ چرن داس ننگے پیریں آ کے ڈیرے سلام کیتا تے حضرت شاہ ہوراں دے چرناں نوں ہتھ لائے اوس توں بعد اوہ ہر جمعراتیں ڈیرے سلامی دیندا حضرت شاہ ہوراں دیاں نیکیاں کراماتاں دیاں تعریفاں کردا تے ہندواں تے مسلماناں نوں بھراواں وانگوں رہن دی نصیحت کردا۔ اوہناں ای دناں ضلع مسلم لیگ دے صدر خان غیاث الدین خان تے مجلس احرار دے صدر مولانا ثناء اللہ انصاری نوں وی باری باری بشارتاں ہوئیاں تے اوہناں وی باری باری حضرت شاہ ہوراں دے ہتھ تے بیعت کیتی ہن ڈیرے تے حاجت منداں دی بھیڑ ہون لگ پئی تے حضرت شاہ ہوراں لئی کل سرکاری تے غیر سرکاری اکٹھاں اتے جانا ضروری ہو گیا۔ ڈیرے دی رونق ودھدی گئی تے حضرت شاہ دے مراتبے بلند ہوندے گئے۔

پھیر کرنا رب دا کہ پاکستان بن گیا۔ حضرت شاہ ہوراں نوں شیطان دھوکے وچ رکھیا تے لدھیانہ پاکستان وچ نہ آیا حضرت شاہ ہوراں نوں ہجرت دا حکم ہویا۔ پاکستان آ کے اوہ ہر ویلے روندے رہندے۔ صاحبزادیاں اوہناں نوں بڑا سمجھایا کہ پندراں سیر سونا کیہ شے ہوندی اے پر حضرت شاہ دے اتھرو نہ رکدے۔ اوہناں نوں تاں ڈیرے دی جدائی دا گھن لگ گیا سی۔ ہولی ہولی مریداں نوں پتا لگیا تے اوہ والٹن کیمپ حضرت شاہ ہوراں کول پہنچے مریداں نوں مل کے حضرت شاہ شاد ہوئے۔ اک رات بشارت ہوئی تے حضرت شاہ صاحبزادیاں، بی بی پاک تے

مائی پاک نوں میاں منیر احمد لدھیانوی بی اے ایل ایل بی ایڈووکیٹ دی کوٹھی چھڈ کے آپوں ٹبہ گلاب سنگھ چلے گئے۔ ٹبے دا پٹواری آپ دے نال سی ڈیرے دی جدائی دے ضعف باعث آپ کھونٹے تے پورا بھار پا کے چلدے اک تھاں کھونٹا شریف زمین وچ کھب گیا۔ آپ نے وی اوتھے ای تشریف رکھ دتی۔ پنڈ والیاں کھڑیاں کھڑیاں اک چھپر کھڑا کر دتا منجیاں بستر آ گئے تے نوکرانیاں حضرت شاہ دیاں مٹھیاں بھرن لگ پئیاں اگلے دن تحصیلدار آیا آپ دے پیر پھڑ کے رون لگ پیا اوہ وی آپ دا مرید سی۔ ایہہ زمین اک سردار پرتاپ سنگھ چھڈ گیا سی۔ کل پندراں سو کلے ایس دی الاٹ منٹ تے ہی رب دے شکر گزار ہوئے۔ ٹبہ گلاب سنگھ دے دن پھر گئے حضرت شاہ دے ڈیرے ٹبہ گلاب سنگھ نوں ٹبہ شریف بنا دتا۔ مریداں نوں ٹبے شریف دی خبر اپڑی تے اوہ ڈیرے حاضری دین لگے ڈیرے دے طفیل اوہ مڑ گھراں زمیناں دے مالک بنے اوہ وی ٹبہ شریف دے آلے دوالے۔ جیہناں دے دلاں وچ شک دی سیاہی سی اوہ خوار ہوئے تے ڈیرے دا جلال ودھدا گیا۔ حضرت شاہ دی بزرگی دی شہرت دور دور تک اپڑی تے پاکستان دے کونے کونے توں امیر غریب فیضیاب ہون لئی ٹبے شریف آن لگے۔

کرنا خدا دا، جدوں منتقلیاں دی باری آئی تے حضرت شاہ دیاں جمع بندیاں مشرقی پنجاب توں نہ آئیاں۔ ڈپٹی کمشنر بے حد کوششاں کیتیاں پر پرتاپ سنگھ دے پندراں سو کلے اک اے ڈی ایس ایم کے نقوی نوں مل گئے۔ اوہ چھبی سو ایکڑ دا باغ بارہ بن کی وچ چھڈ آیا سی تے جمع بندیاں دی اوس نوں لوڑ نہیں سی۔ پر جس دن اوہ زمین ویکھن آیا اوہدے دوجے دن ای اوہنے اپنی منتقلی منسوخ کروا لئی۔ مریداں حضرت شاہ ہوراں نوں دسیا کہ ایہہ اے ڈی ایس ایم کے نقوی اصل

وچوں مولوی احمد دین کلانوری سی۔ پر حضرت شاہ ہوراں دی شان ویکھو اوہناں اوس مردود واسطے دعا فرمائی تے اوہنوں عارف والے وچ ٹبہ شریف توں ودھ چنگی زمین مل گئی۔ ایس توں ودھ اسمبلی دے الیکشناں اتے جدوں کمشنر صاحب حضرت شاہ ہوراں نوں ممبری واسطے آکھیا تاں آپ نے پھتے دے سر اتے ہتھ رکھ دتا پھتا پھتیوں چودھری فتح دین ایم پی اے بنیا تے اسمبلیاں تے دفتراں وچ حضرت شاہ ہوراں دا ناں بڑے ادب نال لتا جان لگیا۔ حاجت منداں دیاں حاجتاں پوریاں ہون لگیاں تے بدکاراں اتے رب دا غضب برسیا۔ زمیندار مزارع آپس وچ پیار نال رہن لگ پئے۔ جے کوئی مزارع کسے غریب زمیندار نوں تنگ کردا تے مزارع دی دھی کڈھی جاندی تے حضرت چوتھے پنجویں تھانیدار نوں سنیہا بھیج کے مزارع نوں حوالات توں منگوالیندے۔ آپ دی دعا نال مزارع دی دھی وی آپوں گھر مڑ آوندی۔ انج ٹبے شریف تے اوہدے باسیاں اتے رب دی رحمت برسدی رہی۔

اک گل جیویں دی تیویں رہی اوہ ایہہ کہ حضرت شاہ دیاں جمع بندیاں نہ آئیاں تے زمین دا پکا فیصلہ نہ ہویا۔ پر حضرت شاہ نوں کیہہ غم زمین تاں ڈیرے دی سی اوہناں دی نہیں اوہناں نوں تے اوس وڈی سرکار دو چولاں دیاں ملاں تے اک آئس فیکٹری بخش دتی سی پھیر وی جدوں وزارت بدلدی تے کمشنر آکے حضرت شاہ ہوراں نوں خلوت وچ ملدا اتے زمین بارے گل بات کردا پر فیض پا کے جاندا ہر نویں وزارت وچ حضرت شاہ دی پارٹی پہلے کولوں ودھ تگڑی ہو کے نکلدی انج جدوں وی وزارت بدلی حضرت شاہ ہوراں نوں بلڈنگاں فیکٹریاں تے سینما گھراں دے نذرانے پیش ہوئے۔

صاحبزادہ علاؤالدین شاہ بخاری تے صاحبزادہ تاج الدین شاہ بخاری ٹبراں والے ہو چکے سن تے اگیوں اوہناں دے پتر ایچیسن کالج دیاں اچیاں جماعتاں وچ اپڑ گئے

سن۔ حضرت شاہ ہوراں نوں اپنے پوتیاں نال بڑا پیار سی۔ اوہناں گلبرگ وچ اک اکتالی کنال دا ٹکڑا لے کے اک آستانہ شریف لاہور وچ وی بنالیا۔ تے ہون بوہتا ویلا اوتھے ای گزاردے۔ مائی پاک گوشہ نشیں ہو چکے سن تے آپ نے بشارت مطابق اک بھاگ بھری چینچل بائی نوں حرم وچ شامل ہون دی عزت بخشی۔ حضرت شاہ ہوراں ریاضت دیاں حداں ٹپ چکے سن۔ ہُن اوہناں دا ودھ وقت وزیراں تے سیکرٹریاں نوں عزت بخشن وچ گزردا یا کدے کدے گورنمنٹ ہاؤس ہو آوندے۔ تے باقی ویلے اوہ چینچل بائی کولوں مجاز دے گیتاں وچ حقیقت دے راز سندے۔ تے حرم دیاں دوجیاں بیبیاں اوہناں دی مٹھی چاپی کردیاں۔ ایہہ بی بیاں حضرت شاہ ہوراں بشارت مطابق پاکستان دے کونے کونے توں چنیاں سن۔ اوہناں واسطے وکھو وکھ کوٹھیاں بنوائیاں تے ہر اک دے واسطے اوہدی مرضی دی کار تے ڈرائیور۔ ایہہ بیبیاں حضرت شاہ دیاں خدمت گزار سن تے اوہناں دے پوتیاں تے نثار حضرت شاہ دے پوتے دن رات آستانہ شریف دی انیکسی وچ گزاردے۔ ایہہ چار کنال دی انیکسی حضرت شاہ ہوراں کولوں ایک غیر ملکی سفارت خانے والیاں پنج لکھ دے بدلے تن سال لئی کرائے تے لئی ہوئی سی۔ ایہہ اوس سفارت خانے دا مہمان خانہ سی ہر شام میں سفارت خانے دا اک بندہ آوندا تے اک بکس وسکی تے چاکلیٹ تے کینڈی دے ڈبے چھڈ جاندا۔ پھیر حضرت شاہ ہوراں دے چھ پوتے تے اوہناں دے پندراں ویہہ یار بیلی امیراں افسراں دیاں تیہہ چالی دھیاں نال رات بھر ٹوسٹ کردے تے دوجے دن فجرے فجرے نوکراں دے نیانے ربڑ دے غباریاں توں لڑدے۔ ایہناں کڑیاں دیاں ماواں گھروگھری اپنی دھیاں لئی سوچاں دے محل بناؤندیاں۔ پر حضرت شاہ ہوری ملک دے سبھ توں وڈے آدمی نوں عزت بخشن گئے تے اک سٹیل مل تے اک جیوٹ مل دی گل کیتی تے اوس سبھ توں وڈے بندے نے اپنیاں دو دو بیتیاں داذ کرکیتا ویاہ دا دن رکھن لئی ہُن حضرت شاہ ہوراں نوں بشارت دی اڈیک اے۔

تُوں عید کِتھے پڑھی؟

ہر عیدوں بعد لوکی مینوں پُچھدے نیں۔ توں ''عید کتھے پڑھی''؟ تے میں ہر پُچھن والے نوں وکھری عید گاہ دا ناں پتہ دسناں آں۔ اج تیکر کسے بھلے بندے نے ایہہ نہیں پچھیا جے توں عید پڑھی وی کہ نہیں۔ ہر ورھے جھوٹ بولدیاں میں اوکھا پے گیا آں تے اج علانیہ وچ بازار کہناں آں جے میں عید دی نماز نہیں پڑھدا تے مدتاں توں پڑھنی چھڈی اے۔

ایہہ تے میں بعد وچ دساں گا جے میں عید دی نماز کیوں نہیں پڑھدا پر پہلے مینوں کوئی اللہ دا بندا ایہہ دسے جے دنیا سال بھر دے فرضاں نوں بھل کے عید دیاں سنتاں بارے کیوں اینا رولا پاندی اے۔ نمازوں پہلے گھر گھر وچ گھوڑ و پیا ہونداا اے کسے دی ٹوپی نہیں لبھدی کسے دی پگڑی نوں ماوا گھٹ اے تے کسے دی نوں ودھ۔ پگڑی بنھدیاں ہر کسے دا طرا گھٹ اودھ ارہندا اے صندوقاں وچوں پروہنیاں والا کھیس نہیں ملدا تے آخری پروہنے دی نیک ٹیئی بارے نیانیاں دے سامنے اچی اچی گلاں کیتیاں جاندیاں نیں۔ ہر کوئی شہر دی سبھ توں وڈی عید گاہ نوں

اپنے اگلیاں دی ملکیت سمجھدا اے تے اودھرای نٹھدا اے جس کسے دی نماز کھس جاوے تے اوہ ایس واقعے دیاں نکیاں نکیاں گلاں ایسے دکھ بھرے فخر نال دوجیاں نوں دسدا اے جیویں اوہدا گھوڑا فوٹوفنش وچ آ کے ہار گیا ہووے۔ نمازوں بعد گوانڈھی گوانڈھی نوں انج جپھے مار کے ملدا اے جیویں دونوں ہنے چوداں سال دی کٹ کے نکلے ہون۔

نمازنوں چھڈ کے عید دیاں ہور وی بہت ساریاں گلاں ہوندیاں نہیں جیہڑیاں گھٹ ودھ میں ساریاں ای پوریاں کر دینا آں۔ ایخوئی کہ عید دے دن میں اپنے افسرنوں عید مبارک کہن ضرور جاناں تے اوہ اپنے افسرنوں ایخوئی گل کہن لئی ٹریا ہوندا اے تے اوہدا افسر اپنے افسرنوں۔ ایس طراں کردیاں میرا خیال ایہہ جے کہ عید دے دن پاکستان وچ پاکستان دا سبھ توں وڈا افسر ای اپنے گھر بہندا اے۔ دوجیاں دیاں عید مبارکاں قبول فرمان لئی میرے توں پچھے میرا ہیڈ کلرک میرے گھر آوندا اے تے اوہدے گھر باقی دے کلرک تے کلرکاں دے ہیڈ کلرک دے گھر چپڑاسی جمعدار۔ پھیر ایہہ کُل چپڑاسی۔ جمعدار علاقے دے، جمعدار میرے دھوبی تے چھٹی رساناں نوں نال ملا کے میرے گھر آوندے نیں۔ تے مینوں کنگال کر کے خوشی خوشی اپنے گھر ٹر جاندے نیں۔ چھوٹی عیدوں پہلے تے عید دے دن طرح طرح دیاں بڈھیاں مائیاں میری مائی نوں ملن آوندیاں نیں تے اوہناں نوں میرا مطلب جے میری مائی اوہناں طرح طرح دیاں بڈھیاں مائیاں نوں میری آمدنی وچوں فطرانہ زکواۃ اپنے حساب نال کڈھ کے دیندی اے میری آمدنی دے حساب نال نہیں۔ ایہہ طرح طرح دیاں بڈھیاں مائیاں میری مائی نوں دعاواں دے کے ٹر جاندیاں نیں پر میں باقی دا سارا سال اپنا سر کھرکدا رہنا آں تے لوکی میرے

کولوں پرے ہو کے بہندے نیں۔

بکرا عید اتے چھوٹی عید والیاں گلاں توں وکھ اک بکرا وی دینا پیندا اے میں ورتا کے ویکھیا اے کہ جے کسے طرح اک ران پیدا کر لوو تے بکرا عید دا کاروبار بڑا کھلا ڈھلا لنگھ جاندا اے۔ پر بندہ گوانڈیاں نوں کیہ کرے جد تیکر اِک بکرا تہاڈے گھر دے باہر بنھیا دوراتاں باں باں نہ کردا ہووے اودوں تیکر اوہناں نوں نیند نہیں آوندی۔

گل میں اصل وچ عید دی نماز دی کر رہیا سی ایہہ بڈھیاں مائیاں تے بکرے ایویں وچ آوڑے۔ پھیر وی ایہناں بڈھیاں مائیاں بکریاں تے ہور دوجیاں گلاں دی عید دی نماز نال بڑی گوڑھی شریکے داری اے۔ اوہ کیویں؟ میں دسدا آں موٹا جیہا حساب جمع تفریق تساں آپے کر لیناں۔ پہلے تے منڈیاں دے تکھیاں نوکاں والے بوٹ۔ ٹیڈی پتلوناں تے کوٹ عیدوں چھ مہینے بعد تیکر بندے نوں سرت نہیں آون دیندے مائی تے دھیاں دے جوڑے تن مہینے ہور کھا جاندے نیں باقی رہ گئے تن مہینے اوہ بڈھیاں مائیاں بکریاں تے چپڑاسیاں وغیرہ دے نامے لکھے جاندے نیں۔ ہن جس بندے نوں سال ای سرت نہ آوے اوہ عید کیہہ پڑھن جاوے بے سرتی دے عالم وچ تے نماز پڑھن توں اُنج وی منع کیتا گیا اے۔

ایہہ تے سی آپ بیتی ہن ذرا جگ ورتا وی سن لوو۔ جدوں میں عید پڑھدا سی اودوں باقی دے کل عید پڑھن والیاں ایہہ متھی ہوئی سی جے مینوں عید نہ پڑھن دتی جاوے۔ وحدہ لاشریک دی قسم اے جے میں ایہناں لوکاں دا کجھ نہیں سی وگاڑیا پر ایہناں نوں میرے نال اک رب واسطے دا ویر سی۔ تے ایہہ مینوں عید پڑھن توں باز رکھن لی اڈیاں کمینیاں حرکتاں کردے جے میں دساں تے تسیں توبہ توبہ کر اٹھو۔

اوس باری تعالے دے گھراوہدے حضورو چ کھڑیاں ایہناں نوں اڈیاں گھٹیا گلاں کردیاں کدے شرم نہیں آئی۔ مینوں آپوں ایہہ گلاں دسدیاں شرم آوندی اے پر عید دی نماز اتے جد پہلی تکبیر بعد میں ایدھر اودھر ویکھدا جے ہتھ بنھنے چاہیدے یا نہیں تے میرے سجے والا میرے ہتھاں ول ویکھن لگ پیندا میں اپنے کھبے ول ویکھدا تے اوہ اپنے کھبے ول ویکھن لگ پیندا میں ایہناں لوکاں دی کمینگی بارے سوچ ای رہیا ہوندا جے اگلی تکبیر ہو جاندی ایس واری میں بڑی ہشیاری نال چوری اکھیں سجے ول تکدا تے اوہ فٹ بنھے ہتھ چھڈ دیندا میں ادھیاں بند اکھیاں دی پتلیاں کھبے پاسے گھماندا تے کھبے والا چھیتی نال ہتھ بنھ لیندا میں پھیر بڑی صفائی نال پتلیاں سجے پاسے پھیردا تے سجے والا ہن تیکر ہتھ چھڈی کھڑا ہوندا اللہ اکبر ایس تکبیروں بعد سجے تے کھبے والے ہتھ بنھن تے چھڈن دا کاروبار بدل لیندے۔ ہن سجے نے ہتھ بنھے ہوندے تے کھبے نے چھڈے میں ایہناں دی چال سمجھ کے تے ایہناں دوہاں نوں چھڑ کے باقی دی قطار ول نظر ماردا پہلے تاں جد میں جھک کے کھبے تے سجے نظر ماردا تے ایہہ سارے ای اپنے متھیاں اتے تیڑیاں پالیندے۔ دوجے ایہہ جے اپنی متھی مطابق اوہناں وچوں ادھیاں ہتھ بنھے ہوندے تے ادھیاں چھڈے۔ ہن میرے لئی اکو گل رہ جاندی جے میں ہتھ بنھیاں تے ہتھ چھڈیاں وچوں جیہڑے ودھ ہون اوہناں نال رل جاواں۔ جد میں انگلاں اتے گنتی کردا تے انگلیاں دیاں پوراں مک جاندیاں جے میں مونہہ وچ گنتی کرن لگدا تے کجھ لوکی کھنگن لگ پیندے تے باقی دے باجماعت مینوں گھورن لگ پیندے۔ تے میں مڑ گنتی بھل جاندا۔

اِک گل جیہڑی ایہہ لوکی کدی نہیں بھلے اوہ ایہہ جے ایہہ نیانیاں نوں نال لیانا

کدی نہیں بھلے میری قطار لئی ایہہ کوئی ست توں لے کر ستائی تیکری نیانے ضرور لیاندے۔ ایہناں دیاں عمراں وکھو وکھ پر ایہہ سبھ اوہ منڈے سی جیہناں نوں اک واری شیطان ٹکریا سی تے نک نال لکیراں کڈھ کے نٹھ اٹھیا سی۔ ایہناں توں وکھ اگلیاں تے پچھلیاں قطاراں ہر قطار وچ اپنے کو ستونگڑے ہور بٹھائے ہوندے تاں جے میں اک قطار چھڈ کے دوجی قطار وچ نہ جا کھڑا ہوواں۔ ایہناں ستونگڑیاں نوں ایہناں دے پیو دنیا جہان دیاں سبھ توں الٹیاں کھیڈاں سکھا کے لیاندے رکوع وچ جاندیاں ای ایہناں دے کھیڈ شروع ہو جاندے۔

''اوئے کہنی کیوں مارنا ایں۔''

''اوئے! ویکھ اوئے سامنے بھائی دانا لالٹک رہیا ای''

''تاں کھچیں اوہ حرام دیا مارے گا بابا۔''

''تاں، اونہہ اوں اوں۔''

سجدے دا مطلب سی کبڈی۔ کبڈی لئی ایک قطار دے منڈے پورے نہ ہوندے تے ست اٹھ قطاراں دے منڈے رل جاندے ''کوڈی، کوڈی، کوڈی، کوڈی''

''اوہ ماریا''

''تاں''

''ہاں ہاں''

''اونہہ، اُوں اُوں''

میں ایہہ سبھ کجھ ویکھدیاں سندیاں وی چپ رہندا مینوں چپ ویکھ کے اگلی قطار دا اک بندا اپنے پتر نوں زور نال چپیڑ ماردا تے اوہ اچی اچی رون لگ پیندا

میں پھیر وی نیت بنھی رکھدا پھیر میرے کھبے تے سجے والے تے تھوڑی دیر بعد باقی دے کل نمازی ایس طرح دیاں آوازاں کڈھدے جیویں اوہ اپنا ہاسا روک رہے ہون اصل وچ چال اوہناں دی ایہو ہندی اے جے میں کسے طرح ہس پواں تے اوہ کوتوال نوں کہہ کے مینوں شہروں کڈھوا دین۔ نہ میں شہر وچ ہوواں تے نہ عید پڑھن آواں پھیر ہور بندے ہور بچیاں نوں ماردے تے ہور بچے اک دوجے کولوں اپنیاں ٹوپیاں تے رومال کھوہن لئی لڑدے تے ہور بندے ہور ہور طرح دیاں آوازاں کڈھدے۔

اک واری اک منڈے نے اک نیلیاں لکیراں والی قمیض والے بھائی دے پیراں کول اک پٹاخہ چلا دتا تے اوس بھائی انج ہوا وچ چھال ماری جیویں اوہدے پیر ہیٹھ سپ آ گیا ہووے۔ نمازوں بعد اوس منڈے دے پیو اوہنوں اوہ ماریا جے رہے رب دا ناں۔ تے اوس منڈے وی اوہ باں باں کیتی جے عیدگاہ گونجن لگ پئی۔ سارے لوکی منڈے دے پیو دے نال سی جد میں اوس منڈے نوں چھڈان لئی اوہدے پیو نوں سمجھان لگیاں تے منڈے دا پیو تے باقی دے لوکی منڈے نوں چھڈ کے میرے گل پے گئے میں کہندا سی جے بچہ بے سمجھ اے ایہدے کولوں غلطی ہوگئی اے تے ایہنوں ہن جان دیو پر اوس منڈے کولوں اک ایڈی وڈی غلطی ہوگئی سی جے کوئی وی اوس نوں معاف کرن لئی راضی نہیں سی۔ وچوں گل ایہہ سی جے ایہناں ساریاں لوکاں چندا کر کے ایس منڈے نوں پٹاخا خرید کے دتا سی جے سجدے گیاں میرے پیراں کول رکھ کے ایہہ پٹاخا چلا دیوے۔ پر اوہ بچہ بے سمجھ نیلیاں لکیراں والی تے نیلیاں ڈبیاں والی قمیض وچ غلطی کر گیا۔

مدتاں ایہہ لوکی ایس طرح دیاں گھٹیا چالاں چلدے رہے پر ایہناں دی اک

نہ چلی اخیر...... اک واری...... اک عید دے آخری سجدے وچ اوہناں لوکاں اک منڈے نوں پڑھا سکھا کے میرے ول گھلیا ایہہ منڈا اڈیا اوڈا فن کار سی جے کتے ہالی وڈ وچ ہوندا تے ایہدے ماں پیو کروڑ پتی ہوندے ایہہ منڈا مینوں موڈھیوں پھڑ کے اُٹھان لگ پیا۔

''ابا ابا! جیرا مینوں ماردا اے۔''

''ابا ابا اٹھ جیرے نوں مار۔''

''ابا ابا''

اوئے ابا تینوں کیہہ ہوگیا اے۔''

پھیر اوہ مینوں مارن لگ پیا جد ماردیاں ماردیاں تھک گیا تے میرے اتے چڑھ کے بہہ گیا تے اڈیاں مار مار گھوڑا دوڑان لگ پیا سجدہ ختم ہوگیا سلام وی ہوگئے گنہگاراں دی بخشش کل عالم دی سلامتی تے امت رسول دی نیک راہی لئی دعاواں وی ہوگئیاں پر اوہ شہسوار اپنے گھوڑے اتے بجیا رہیا۔

پھیر اوہ لوکی آئے تے اوہناں اوس نکے فن کار نوں میرے اُپروں چکیا۔ جد میں سر چکیا تے اوہ میرے آلے دوالے کھڑے ہس رہے سی۔

اوہ جت گئے تے میں ہار گیا سی۔ اوہ دن جاوے تے اج دا دن آوے میں عید نہیں پڑھی۔ اج میں اعلانیا کہناں وچ بازار کہناں جے میں عید دی نماز نہیں پڑھدا مدتاں توں نہیں پڑھی تے اگے لئی وی کوئی عید پڑھن دا پروگرام نہیں۔

پر میں جاندا آں جے ایہہ جواب مضمون پڑھن سنن توں بعد وی لوکی مینوں پچھدے رہن گے ''توں عید کتھے پڑھی'' تے میں پھیر جھوٹھ بولاں گا۔

سائیکل دا فریم

شیخ محمد حسین دا پیو بڑا دنیا دار سی۔ اوہنے ''شیخ منزل'' بنائی تے ایس طرح کہ بیٹھاں دکاناں تے اُپر رہائشی مکان پچھلے پاسے چھوٹا جیہا احاطہ تاں جے کرائے داراں دے نیانے اپنے احاطے وچ ای کارستانیاں کر لین تے ایہناں نوں ایس کم لئی باہر نہ ای جانا پوے۔ احاطے دے وچ کجھ نوکراں لئی کوٹھڑیاں۔

دکانداروں نوں چھڈ کے شیخاں دی منزل وچ اک تے مالک مکان شیخ محمد حسین آپوں اک سرکاری افسر اک حافظ اک حکیم ایک دائی ایک ہیڈ ماسٹر تے ایک ایہہ غریب گنہگار رہندا سی۔

اپنے آپ نوں کڈھ کے باقی ساریاں بارے میں قسم کھا کے ایہہ کہہ سکدا اے اوہ سارے بڑے ای چنگے بندے سن۔ خدا خوفی کرن والے تے اک دوجے دے کم آون والے۔ ایناں وچوں شیخ جی میرا مطلب مالک مکان سبھ توں ودھ ملنسار بندا سی اوہ ہفتے وچ ایک واری ضرور ہر کرائے دار کول جاندا۔ اوہدی تے اوہدے بچیاں دی خیر خیریت پچھدا تے پھیر مہنگائی تے گھٹ آمدنی دا رونا روندا تے کرائے

دار ایس مہنگائی دے رونے دی تار نال تار جوڑ کے اپنے نیانیاں دیاں کتاباں سکولاں کالجاں دیاں فیساں تے جتیاں کپڑیاں دا کوئی ایڈا لما چوڑا رجسٹر کھول کے شیخ جی دے اگے رکھ دیندا جے شیخ جی نوں کرایہ ودھان بارے گل کرن دی ہمت نہ پیندی۔ شیخ گھر مڑدا تے احاطے وچ شیخانی دی آواز گونجدی تے نیانے اک دوجے نوں کہندے لے اوئے پھیر رکاڈ لگ گیا ای۔

حافظ ریکارڈاں، ریڈیو گانیاں تے دوجیاں غیر اسلامی گلاں دے بڑا خلاف سی۔ قرآن تے حدیث تے اوہنوں ایس طرح حفظ سن جے تسیں مونگی دی دال بارے گل کرو تے کوئی تر تالی حدیثاں تہانوں سنا دیوے۔ تے جے کوئی اوہدے ہتھ چڑھ جاندا تے حافظ اوہنوں اللہ تے اللہ دے پیارے رسول ﷺ دے احکام اوہدوں چکر سناندا رہنا جدوں تیکر اوہ بھائی ایہہ کہہ کے نہ نٹھ اٹھدا اے حافظ جی میری مائی گڈی تھلے آ کے مرگئی اے تے میں اہدا کفن لیاونا اے۔ دائی شہر بھر دیاں خبراں احاطے دیاں کل مائیاں نوں جا کے دسدی تے ہر گیارہویں شریف نوں ختم دواندی تے حافظ دے گھر نوں چھڈ کے باقی سارے گھراں وچ اک اک تھالی کھیر دی گھلدی حافظ تے اوہدے گھر والیاں نال دائی دا کوئی بہتا پیار نہیں سی۔

سرکاری افسر البتہ دوجیاں کولوں کجھ وکھ وکھ رہندا۔ ہاں دائی نوں اوہ ہر مہینے ختم دوان لئی چینی دا پرمٹ دواندا تے میرے نال اوہدی چنگی گل بات ایس کر کے سی جے میں کدے اوہنوں کوئی سفارش تے الٹے سدھے کم لئی نہیں کہیا۔ ہیڈ ماسٹر احاطے دے بچیاں دے داخلے سکولاں کالجاں وچ کرواندا تے امتحاناں وچ اچے نمبر آون دے گُر وی دسدا۔ جس گھر وچ کوئی بیمار ہوندا حکیم اوس گھر جا کے ودھو ودھ دوائی چھڈ آوندا تے نال ای ترکیب استعمال وی۔ ہاڑاں نوں فجر فجرے تے

سیالوں نوں دوپہریں دکاندار اپنیاں اپنیاں کرسیاں کڈھ کے تھڑیاں اتے بہہ جاندے تے مکھیاں توں لے کر ممدوٹ تے دولتانے دی سیاست تیکر گلاں کردے تے بے وقت احاطے والیاں دے چیک وی کیش کر دیندے۔

اڈے چنگے گوانڈھیاں نال میں بڑے سکھ نال رہندا سی تاں جے اک دن فضل نے فجر فجرے آ کے مینوں دسیا بے احاطے وچ اک سائیکل دا فریم پیا اے اوہدی گل میرے پلے نہ پئی تے میں اوہنوں سلیپر لیان لئی کہیا۔ اوہ سلیپر لیایا تے اوہدا مونہہ ادھ چوسے انب ورگا بنیا ہویا سی۔ میں سمجھ گیا بے اوہدی پھیرنایاں دی کڑی نال لڑائی ہو گئی اے میں بڑی دیر اوہدے غم بارے سوچدا رہیاں تاں جے ناشتہ کردیاں اک دم ٹوسٹ دا اک ٹکڑا میرے گل وچ سائیکل دا فریم بن کے پھس گیا ہن مینوں فضل دے مونہہ دے نقشے تے اوہدے دکھ دے بھیت دا پتہ لگیا سائیکل دا فریم۔ ایہہ تے چوری دی سائیکل دا فریم اے چوراں ایہدے ہینڈل پہیاں تے پرزیاں دے پیسے کھرے کر کے ہن ایس لاش نوں ساڈے احاطے وچ سٹ دتا اے چوری دا سائیکل...... چوری دے سائیکل دا فریم ساڈے احاطے وچ۔ ہن کیہہ بنے گا؟ دوجا فرائی انڈا مینوں زہر ورگا لگیا سپ دی زہر ورگا۔ کالا لشکدا سپ۔ سائیکل دے فریم ورگا۔ ساڈے وچ کالا ناگ شوکدا سی۔ دفتر جاندیاں مینوں احاطے وچوں لنگھ کے جانا پوے گا۔ احاطے وچ کالا ناگ ہووے گا۔ ڈردیاں ڈردیاں میں پوڑیاں اتریا تے سائیکل دا کالا فریم گیٹ دی کندھ نال پھن پھلائی کھڑا سی اوس دن مینوں پتہ لگیا بے ساڈا احاطہ تے کوئی ڈھائی تن میل لما اے حافظ اِک بھورے جیہے لفافے وچ کجھ لئی باہروں آ رہیا سی اوس دن حافظ مینوں کھڑا کر کے قرآن حدیث بارے کجھ نہیں دسیا صرف سلام لیکی کر دا اگے لنگھ

گیا تے نہ ای ساڈیاں اکھیاں آپس وچ ملیاں تاں بے اسیں دوویں سائیکل دے فریم توں دو بے پاس ویکھدے پئے سی۔

میں دفتر وڑیا تے میرا اک پیر بوہے دے اندر تے اک باہر چکی دیاں سلاں وچ پھس کے رہ گیا میرے اپنے دفتر وچ میرا اپنا چپڑاسی ایک سائیکل دا فریم مانج رہیا سی۔ پہلے تے اوہ رسمی سلاما لیکی کر کے اپنے کمیں لگ گیا پر جداوہنے مینوں تے میرے پیراں دے پینتریاں نوں غور نال ویکھیا تے شیشے دی ایش ٹرے اوہدے ہتھوں ڈگ کے ٹٹ گئی تے اوہ پاگلاں وانگوں انج ایدھر اودھر ویکھن لگ پیا جیویں کسے اوہنوں اک خونی پاگل دے نال اکو کوٹھڑی وچ بند کر دتا ہووے۔ اوس دن چپڑاسی دن بھر میرے دفتر دے باہر کھُسر پھسر کر دے رہے تے میں اپنے دفتر وچ بیٹھا سائیکل دے فریم بارے سوچدا رہیا۔ ایہہ فریم جالے پہلوان دے بندیاں دا کم سی بے پہلوان نوں کہیا جاوے تے شاید کسے بندے نوں کہہ کے فریم چکوا دیوے۔ پر پہلوان نال گل کون کرے؟ پتہ نہیں اوہ اپنے ڈیرے ہووے کہ نہ۔ کیہہ پتہ اوہ کسے ڈی ایس پی ڈی آئی جی دے دفتر بیٹھا سیاست الیکشن تے امن قانون بارے گلاں کر رہیا ہووے۔ پر اک گل پکی سی بے قانون مطابق مینوں ایس فریم دی اطلاع پولیس نوں ضروری دینی چاہیدی سی۔ رپٹ لکھان لئی تھانے آپوں جانا پیندا تے علاقے دا اے ایس آئی کدے تھانے وچ نہیں ہوندا ہمیش تفتیش اتے ٹریا ہوندا اے یا کچہری کسے کیس دی پیشی بھگتان لئی تے بے کر دو دن دی چھٹی لے کے اوہنوں پھڑ وی لواں تے محرر رپٹ لکھ وی لوے تے میری ضمانت کون دیوے گا کوئی صاحب جائیداد۔ میرا مالک مکان پر میری بیوی اوہ ایہہ تے من لوے گی بے میں ہفتہ دو ہفتے حوالات وچ رہ لواں پر ایہہ کدے نہیں جھلے گی بے

میرے مالک مکان دی بیوی دامیاں میری ضمانت دیوے۔ ایتھے میں اک گل کھول دیواں تاں جے کوئی معتبر مفت وچ اپنی کارروائی دس لئی میرے بارے جھوٹیاں سچیاں رپورٹاں نہ لکھدا پھرے جے ایہہ سائیکل دے فریم دی گل اوہناں دناں دی گل اے جدوں سیاستداناں ہنیر پایا ہویا سی تے اوہناں دی شہ اتے پولیس تے سول سروس والے ایہناں توں ودھ من آئیاں کردے سن تے اجے تیکر ی ساڈے پیارے صدر مملکت فیلڈ مارشل محمد ایوب خان ہوراں دا انصاف تے سچائی دا سورج نہیں سی چڑھیا۔ اوہ سارا دن ایہناں سوچاں وچ لنگھ گیا تے میری ان ٹرے ''کوڑے دے ڈھیر وانگوں اچی ہوندی گئی تے آوٹ ٹرے مونہ اڈی پئی رہی۔ شامیں ہنیرے ہوئے میں گھر مڑیا تے ہنیرے احاطے وچ کالا فریم دس ہزار واٹ دے بلب وانگوں لاٹاں مار رہیا سی۔ اوس دن ماواں اپنے بچیاں نوں احاطے وچ نہیں جان دتا تے نہ ای دکانداراں اپنیاں کرسیاں باہر وچھائیاں سن اوہ رات بڑی لمی تے ہنیری سی تے رات بھر اسمانوں تاریاں وانگوں فریم ٹٹ ٹٹ کے ڈگدے رہے۔

دوجے دن دفتر جان لئی گھروں نکلیا تے احاطہ شاں شاں کردا سی۔

اک فریم سی جیہڑا کندھ نال مونڈھا ٹکائی ایویں کھڑا سی جیویں علاقے دا بدمعاش تے میں چوراں پیریں احاطے وچوں باہر نکل گیا۔ اوس دن سکندر چھٹی تے سی تے دوجے چپڑاسی میرے کمرے وچ وڑن توں ڈردے سی۔ مینوں آپوں ایس کمرے توں ڈر لگدا سی ایس اک کمرے دے چار کونیاں وچ اک اک فریم کھڑا سی اک میری میز اتے ستا پیا سی۔ میں بڑا جگرا کر کے اپنا سر زور زور نال جھٹکیا تے اوہ اٹھ کے فرش اتے جا کے لما پے گیا میں ہولڈر چکیا تے فریم میرے ہتھ وچ آ گیا میں

دراز کھولیا تے اوہ کاغذاں وچ پیا سی میز بیٹھاں پیا فریم گھڑی گھڑی میرے بوٹاں نال کھہندا سی جد میں حوصلہ کر کے اوہنوں ٹھڈا ماریا تے اوہ اڈ کے چھت نال جا لگیا پھیر ہولی ہولی نیواں ہوندا میرے سرتوں دو وانچ اتے آ کے رک گیا تے کالے بھونڈ وانگوں میرے سر دے آلے دوالے پھیرے پان لگ پیا ہن میں اٹھ کے کھڑا وی نہیں سی ہو سکدا۔ میرے اگے میز سی میز توں اگے کندھ احاطے دی کندھ تے احاطہ سائیکل دے ہینڈل ورگیاں مچھاں والیاں سپاہیاں نال بھریا ہویا سی۔ اوہناں سپاہیاں کندھ سنے فریم احاطے دے کل نوکراں دے سراں اتے رکھوایا ہویا سی تے اوہناں نوں ہکی تھانے لئی جا رہے سن۔ اک کونے وچ حافظ اک حوالدار نوں گھیری کھڑا سی تے اوہنوں خدا ترسی دیاں برکات تے غفور الرحیم دے فضائل دس رہیا سی میں پھیر سوچیں پے گیا۔

سوچدیاں مینوں اپنے سرکاری افسر گوانڈھی دا خیال آیا اوہ بڑا اثر رسوخ والا بندا سی تے اوہدی اک پارٹی اتے تے میں آئی جی پولیس نوں وی ویکھیا سی پر ایس سرکاری افسر دی اک بڑی مشکل سی اوہ لطیفے بڑے ملے سناندا سی۔ اوہنے ٹیلیفون چکدیاں ای پنڈ دے منڈے والا لطیفہ شروع کر دتا جدوں اوہ اوس کڑی تیکر پہنچیا جیہڑی دوجے پنڈوں گنیاں دی بھری چکی آوندی سی تے میں موقع پا کے فریم دی گل چھیڑ دتی کیہہ فریم؟ کیہڑا فریم؟ توں گل تے پوری کر لین دیا کر کسے نوں طور طریقہ تے تیرے نیڑے وی نہیں لنگھیا۔ میں چپ کر کے لطیفہ سندا رہیا اک ویلے اوہ اپنا گلا صاف کرن لئی رکیا تے میں پھیر فریم بارے دو فقرے کہہ دتے۔ اوہ بولدا گیا ایہہ لطیفہ ۴۳ منٹ لما اے تے میں ایہہ اک سوناٹھویں وار پہلے سن بیٹھا سی اک سوسٹھویں وار سنن تے ہسن توں بعد میں پھیر اپنی فریم دی فریاد شروع کیتی فریم؟

سائیکل دا فریم؟ احاطے وچ؟ اوہدے پلے کجھ نہیں پیا۔ میرا اوس چلے تے سارے کوڑھ مغزاں نوں کالے پانی بھجوا دواں۔ ’’سائیکل دا فریم؟ احاطے وچ؟ چوری دی شے؟ سچی سچی دس توں تے سائیکل نہیں سی چوری کیتا!! فضل نوں کیوں نہیں کہندا اجے اوہنوں چک کے احاطیوں بار سٹ دیوے‘‘۔ ہن اوس جھلے نوں کون سمجھاوے جے چوری دی شے نوں ہتھ لاؤندیاں بندہ آپوں چور بن جاؤندا اے۔ انگلیاں تے ہتھاں دے نشان۔ فضل دے ہتھاں دے نشان تے فضل نوں پولیس پھڑ کے لے جاوے گی تے نال ای مینوں وی پھیر کیہہ بنے گا؟ بن دا بن دا کجھ نہیں میرا گوانڈھی کہن لگا۔ اج شامیں میں گھر آواں گا تے تیرے نال گل کراں گا۔‘‘

اوس شام میں پھیر دیر نال پہنچیا تے اوہ اپنی کلب ٹر گیا ہویا سی۔ اوس رات میں ڈیڑھ وجے تیکر سائیکل دے فریماں دے بستر اتے پیا پلسیٹے ماردا رہیا تے فریماں دے کونیاں تے نکراں نے میرا سر لہولہان کر دتا۔ ڈیڑھ وجے توں بعد اوہ گھر آیا اوہنے آپنی گڈی گیراج وچ بند کیتی تے تھوڑی دیر بعد دگڑ دگڑ کردا اپنیاں پوڑیاں چڑھ گیا مینوں حوصلہ نہ پیا جے میں اوہدے نال کوئی گل کردا۔ اک تے ادھی رات اوہ وی ہنیری دوجے احاطے وچ فریم پیا سی میں کیویں احاطے وچ جاندا میں جاگدا رہیا۔ بانگی نے فجر دی بانگ دتی تے مینوں اپنا بچپن یاد آ گیا جدوں میں کل نمازاں پڑھدا سی تے سارے روزے رکھدا سی بانگی دی بانگ توں مینوں مڑ رب یاد آ گیا تے میرے دل نے اپنی زبان وچ پتہ نہیں اوس پاک پروردگار نال کیہہ گلاں کیتیاں پر جد میری اکھ کھلی تے دن دے ساڈھے نو وج گئے سن احاطے وچ بڑا رولا سی میں مڑ اکھیاں میٹ لئیاں ہولی ہولی میں آوازاں وکھریاں وکھریاں کیتیاں ایہہ تے احاطے دے بچے سی کرکٹ کھیڈن لگے بے سمجھ

بچے اوہناں نوں کیہہ سمجھ سی جے احاطے وچ اک بڑی خطرناک شے پئی اے پھیر مینوں اوہناں دیاں ماواں اتے غصہ آیا۔ تے میں غصے نال اٹھ کے احاطے ول گیا جے ایہناں حرامدیاں نوں جھڑک کے گھر و گھریں بھیج دیاں جد میں تھلے جھاتی ماری تے اک منڈا اپنے گوڈیاں اتے ہتھ ٹکائی گیند کیچ کرن لئی عین اوس تھاں کھڑا سی جتھے کل سائیکل دا فریم کھڑا سی پر اج نہیں سی مینوں یقین نہیں آیا تے میں احاطے وچ اتر کے منڈیاں نوں باؤلنگ کران لگ پیا تے آپوں گیند دے پچھے نس نس کے احاطے دا کونا کونا پھرول چھڈیا پر سائیکل دا فریم کتے نہ نظریں پیا اک منڈے نے اک اچی ہٹ ماری تے میں ویکھیا جے درختاں اتے چڑیاں چوں چوں کر دیاں تے کھیڈ دیاں نیں تے اسمان اونا ای گوڑھا نیلا اے جناں اودوں ہوندا سی جدوں میں نیانا سی تے جالے سکول نہیں سی جان لگیا میرے پھیپھڑیاں زور نال ہوا بھری تے کڈھ دتی میں مڑ کوٹھے اتے چڑھ آیا۔ سامنے پاسیوں سڑک ول جھاتی ماری تے دکاندار کرسیاں باہر ڈاہی بیٹھے اچی اچی کے گل اتے ہس رہے سن۔

لی گل کیہہ کراں احاطے دے کل باسی حافظ دائی مالک مکان سرکاری افسر حکیم جی ماسٹر تے کل دکاندر مڑ اوسی طرح رہن لگ پئے جیویں سائیکل دے فریم توں پہلے رہندے سی تے ہن تیکر اوہناں دے کماں کاراں تے طور اطواراں وچ کجھ فرق نہیں آیا پر میں جس ویلے دیہلا بیٹھا ہوناواں اوہ سائیکل دا فریم میرا ضمیر بن کے مینوں کہنی ماردا اے تے کہندا اے توں چور! توں قانون شکن! توں سائیکل دے فریم دی رپٹ کیوں نہیں سی لکھوائی؟ تے مینوں مڑ تریلی آ جاندی اے۔

طوطے

جے اج فرائڈ جیوندا ہوندا تے پتہ نہیں ایس بارے کیہ کہندا۔ پر مینوں طوطے زہر لگدے نیں پہلا طوطا سلیم سی پتہ نہیں کس اوہدا ناں طوطا پایا سی پر اوہدا نک بالکل طوطے دی چنج ورگا سی۔ اوہ پڑھن لکھن وچ بڑا ہشیار سی۔ منڈے کہندے جے او ادھی ادھی رات تیکر پڑھدا رہندا۔ پر جد ماسٹر اوہنوں منیٹر بنا دتا تے اوہدی باقی دی ادھی رات وی ماری گئی اوہ رات بھر ایس غم وچ جاگدا رہندا جے جس دن او پینتی توں گھٹ شکایتاں لگائیاں اوسے دن ماسٹر اوہدی منیٹری کھوہ لوے گا اختیار دی خاطر بندا کیہ کجھ نہیں کردا۔ میریاں اوہنے کوئی دس ہزار توں ود شکایتاں لائیاں ہونیاں میرا وس چلدا تے اوہنوں بڑھے دریا دے سبھ توں ڈونگ ڈمھ وچ دھکا دے آندا۔ اج کل اوہ ولایت وچ اے تے انگریزاں دے بچیاں نوں انگریزی پڑھاندا اے۔ جد کدی وی اوہ لاہور آوندا اے تے مینوں ضرور مل آوندا اے ایس طرح جیویں کدی کجھ ہویا ای نہیں سی۔ سلیم آپوں ولایت ٹر گیا میرے پچھے طوطے لا گیا طوطیاں ایہہ متھ لئی اے جے جیوندے جی مینوں سکھ نال نہیں

جیون دینا تے مینوں لگدا اے جے میرے مریاں اتے اوہناں میری قبر اتے آ ہلنے پا لینے نیں۔

میتھوں پہلے میرے والے فلیٹ وچ اک پارسی رہندا سی جد میں ایہہ فلیٹ کرائے اتے لین لئی ویکھن گیا تے اوہنے اپنا ٹیک ووڈ دا فرنیچر مینوں مڑھن دی کوشش کیتی۔ ایہہ اوہناں دناں دی گل اے جدوں ہنے ہنے پاکستان بنیا سی تے میں اپنیاں کل منجیاں تے پیڑھیاں لدھیانے چھڈ آیا سی میں ہرمزجی دا فرنیچر ضرور خرید لیندا پر جد اوہنے مینوں دسیا جے فرنیچر دے نال اک طوطا مفت ملے گا تے میں طوطے دی چال سمجھ گیا۔ ایہہ طوطا بڑا بڈھا سی تے اکھیاں توں معذور۔ ہرمزجی جد اوہنوں کہندا ''آؤ'' تے اوہ آواز دی سیدھ تے آ کے اپنی چنج پنجریوں باہر کڈھ لیندا۔ ہرمزجی اوہدی چنج نوں پیار کردا تے اوہ مڑ اپنی ٹیک اتے جا بہندا انھے حافظاں وانگوں اوہنوں وی اپنے پنجرے دا جغرافیہ چنگی طرح حفظ سی اوہدیاں ایہہ گلاں ویکھ کے شاید کوئی چھوٹی موٹی عقل دا بندا دھوکا کھا جاندا پر میں طوطیاں توں واقف سی فٹ سمجھ گیا جے مینوں پھسان دی کوشش ہو رہی ہے حافظ جی دی چال نہ چلی۔ اصل وچ ایس توں تھوڑا چر پہلے اک طوطے نے مینوں بہت خراب کیتا سی تے ظلم حالے ہرا سی میں لدھیانیوں پاکستان آ رہیا سی گڈی دی چھت اتے بیٹھ کے گڈی تھاں تھاں رکدی تے میں ہر تھاں اتر کے اپنی مائی کولوں اپنا بیمار پتر پھڑ کے اوہنوں تازہ ہوا کھواندا۔ اوسے گڈی دے اک دوجے ڈبے وچ اک طوطا سی اک بڈھی مائی کول اک پنجرے وچ بند جتھے وی گڈی رکدی تے میں اپنے بیمار پتر نوں ہوا کھوان لئی اتردا ایہہ مائی مینوں پنجرا پھڑا دیندی تے کہندی پتر ایس بے زبان نوں وی ہوا کھوا دے۔ بڈھی مائی دی عمر دا لحاظ کر دیاں اک مونڈھے تے گھگو تے

اک ہتھ وچ طوطے دا پنجرہ پھڑی ریل دی پٹڑی دے نال نال پھردا تے طوطا ایس طرح پر ماردا تے ٹیں ٹیں کردا جیویں کوئی پہلوان کشتی جت کے ''یاعلی'' دے نعرے لا رہیا ہووے تے بلوچ سپاہی اپنی ریفلاں دے کندے وکھا وکھا کے مینوں کہندے اوئے طوطے باؤ گڈی تے چڑھ جا جے جان دی خیر چاہیدی اے۔'' ہن تسیں آپوں دسو جے کوئی تہاڈا تے تہاڈے سبھ توں وڈے ویری داناں اکو ساہ وچ لوے تے تہاڈے اتے کیہہ بیتے گی۔

اولاد بری کولی شے اے تے ایس دی خاطر بندے نوں طرح طرح دے سمجھوتے کرنے پیندے نیں۔ اک واری گھگو کتوں دو طوطے لے آیا۔ ایہناں طوطیاں جو میرے نال کیتی اوہ میں ای جاندا آں۔

ایہناں دوہاں دا اک اک کند اٹیا ہویا سی دن بھر اوہ کھلے پھردے تے راتیں گھگو اوہناں نوں اک پنجرے وچ بند کر کے موسم مطابق کمرے دے اندر یا باہر ویہڑے وچ رکھ دیندا ٹیں ٹیں کردے تے تھاں تھاں بٹھاں کردے اوہ انج اندر باہر پھردے جیویں اوہو گھر دے مالک ہون تے جد میں مزدوری لے کے گھر مڑدا اوہ میرے پیراں ہیٹھ آون دی کوشش کردے۔ اوہناں وچ شہادت دا جذبہ بڑا گٹ گٹ کے بھریا ہویا سی۔ اوہ وی میرے پیراں ہیٹھ آ کے شہید ہون دا۔ میرا جی کردا جے اوہناں نوں چک کے احاطے وچ سٹ دیواں۔ پر پھیر مینوں گھگو دا خیال آ جاندا جے اوہ طوطیاں بنا کیہہ کرے گا دوجے ایہہ طوطے بڑی چالاکی نال گھر دے دوجے جیاں نال ایس طرح رل مل گئے سی جیویں سارے اکو ٹبر دے بندے ہون صرف راشن کارڈ وچ اوہناں دے ناں درج نہیں سن بندا اپنے گھر دے جیاں نوں تے گھروں باہر نہیں کڈھ دیندا ناں ہاں میں آپوں گھر دے ایہناں نویاں جیاں

کولوں لنگ پے کے بہتا ویلا باہر لنگھاندا تے رات پئی گھر مڑدا اک دن میں رات پئی گھر مڑیا تے گھگو بوہا کھولدیاں ای بڑا مونہہ بنا کے کہن لگا ڈیڈی طوطے گواچ گئے۔ میرا جی کیتا جے ہنے جا کے دکاناں کھلاواں تے محلے دے منڈیاں نوں جگا جگا کے شریکی وڈاں پر اولاد اولاد اے۔ میں ایہہ نہ کیتا ایہہ ضرور اے جے مونہوں گل کیا بِنا بلی کھا گئی ہونی ایں تے گھگو ہور وی رونی شکل بنالتی اگلے دن فجر فجرے گھگو آیا تے کہن لگا ڈیڈی اک طوطا مل گیا اوہ کھانے دے کمرے دے بوہے پچھے بیٹھا سی اوس دن گھگو بہانہ بنا کے گھر ای بیٹھا رہیا سکول نہ گیا تے میرے جان توں پیارا دوجے طوطے نوں لبھن لگ پیا۔ اوہنے کاڈھ ایہہ کڈھی جے دوجا طوطا سامنی گلی دے پرنالے وچ ڈگ پیا اے۔ اوہدی کاڈھ ٹھیک نکلی جد اوہنے اک نکا جیہا روڑا پرنالے وچ سٹیا تے طوطے ہیٹھوں ٹیں ٹیں کر کے جواب دتا ایہہ دیگی لوہے دا پرنالہ کندھ دے نال کوئی ویہہ فٹ ہیٹھاں جا کے دکاناں دے تھڑے وچ چلا جاندا اے تے تھڑے دے اندر ایل دی شکل بنا کے سڑک دے نالے اتے جا نکلدا اے۔

طوطا ایس ایل دی کہنی وچ پھسیا بیٹھا سی تھڑا تڑان لئی گھگو راج مزدور بلا لیایا۔ مزدوراں نوں ویکھ کے دکاندار اکٹھے ہو گئے پھیر راہ جان والے لوکی وی رُک گئے طوطے بڑا اکٹھ کر لیا تے ایس اکٹھ دے کل لوکاں دو ٹولیاں بنالئیاں ادھے بندے گھگو ول ہو گئے تے ادھے دکانداراں نال دکانداراں دی اک اڑی سی جے ایہہ تھڑا اوہناں دا لنگھا اے اک دوجے کول آون جاون دا تے اوہ اک نکے طوطے خاطر تھڑا نہیں توڑن دین گے گھگو دے ہانیاں دا کہنا سی جے گھڑی دو گھڑی دی تکلیف نال کیہہ فرق پیندا اے آخر نکا باؤ ایہہ وی تے کہندا اے جے اوہ تھڑا مڑ بنوا دیوے گا ہن جالے پہلوان دے بندے دی اکٹھ وچ آ گئے۔ اوہناں سوچیا جے شاید

ایس جھگڑے وچ کجھ آمدن دی صورت بن جاوے اوہ تے تھانہ دور سی نہیں تے پولس والے دی نقص امن دی دفعہ لے کر پہنچ جاندے۔ راج مزدوروں وچ وچاؤ کرا دتا اوہناں گھگو نوں سمجھایا جے تھڑا توڑن نال طوطا وی مر جاوے گا۔ ہن گھگو ہور ترکیباں سوچن لگ پیا اوہنے میری مچھیاں پھڑن والی ڈوری نال ایک روڑا بنھیا تے اوہنوں پرنالے وچ اتار دتا جد روڑا طوطے نوں لگا تے اوہنے ٹیں ٹیں کردیاں ڈوری پھڑ لئی ہن ڈوری نوں پرنالے دی سیدھ وچ رکھ کے ہولی ہولی گرے گرے کھچدیاں تے کلمہ پڑھدیاں گھگو آخر طوطے نوں باہر کڈھ لیا۔ اوہدے کندے لہولہان ہوئے ہوئے سی تے اوہ پرنالیوں نکلدیاں ای ڈھے پیا تے بیہوش ہو گیا ہن گھگو اپنی ماں نوں چھیتی نال چاء بنان لئی کہہ کے میری الماری وچوں برانڈی ڈھونڈن لگ پیا اوس پاگل نوں ایہہ چنگا بھلا پتہ سی جے میں تے میرا گوانڈھی اک دوجے دی الماری وچ کوئی پین والی شے نہیں چھڈدے تاں جے بُس نہ جاوے۔ اوس راتیں میں پھیر دیر نال گھر اپڑیا تے پھیر گھگو نے بوہا کھولیا تے میرے پچھیاں بناں ای کہن لگا ڈیڈی دوجا طوطا وی مل گیا اے۔'' مینوں غصہ تے بڑا آیا پر اویں ای اوہدا جی رکھن خاطر میں پچھ بیٹھا کتھوں تے اوہنے طوطے پرنالے تے تھڑے دی کل کہانی سنا دتی۔ مینوں اوس ویلے ایہہ یقین ہو گیا جے گھگو وڈا ہو کے اک وڈا لکھاری بنے گا تے اپنیاں اتھروبھریاں کہانیاں نال دنیا دے کل سرکڈھ لکھاریاں وچوں سبھ توں سرکڈھ لکھاری منیا جاوے گا تے اپنے ماں پیو دا ناں روشن کرے گا میں ایہہ ایس لئی کہنا آں جے میرے تے طوطیاں وچ ورھیاں پرانے ویر دے ہوندیاں وی میریاں اکھیاں بھر آئیاں گھگو نے طوطے دے پنجرے اتے کمبل پا کے اوہنوں ہیٹر دے کول رکھیا ہویا سی میں کمبل لاہن لئی اگے ودھیا تے میرا ہتھ پھڑ

کے کہن لگا نہیں ڈیڈی ہنے چاء پی کے ستا اے۔ فجرے ویکھ لینا۔ میریاں اکھیں مڑ کے سک گئیاں گھگو بارے میری ڈلکیاں لاندی سوچ اک دم رک گئی تے ایہہ اٹھ اچا لکھاری مینوں اک گھٹ مٹھا بونا لگن لگ پیا۔ گھگو جیہا گھٹیا بندا کدے وی لکھاری یا فن کار نہیں بن سکدا۔ اوس توں بعد پھیر طوطے اندر باہر بٹھاں تے ٹیں ٹیں کردے پھردے تے پھیر میرے پیراں ہیٹھ آ کے شہید ہون دی کوشش کردے رہے اک دن رحمی دے ہتھوں منجی ڈگ پئی۔ اوہدا اک پاوا سدھا اک طوطے دی پٹھ وچ لگا تے اوہ اوتھے ای شہید ہو گیا۔ دوجے دن دوجے طوطے نے سامنی بالکنی توں چھال مار کے خودکشی کر لئی یا ایہہ وی ہو سکدا اے جے اوہ اپنے ساتھی دے جان توں بعد بن باسی بننا چاہندا سی تے اوہنے بالکنی توں اڈاری مار دتی پر اوہ اک گل بھل گیا سی اوہ ایہہ جے اوہدا اک کنداٹیا ہویا اے تے اوہ سڑک دے وچکار جا ڈگا۔ اودھر لاہور اومنی بس والیاں اک نمبر چلائی ہوئی سی جیہدی ٹائمنگ اوہناں ایس طرح کڈھی ہوئی سی جے اوہ کل تھاواں تے رکدیاں سواریاں لیندیاں سائیکل سواراں ریڑیاں تے رکشیاں توں بچدیاں ٹھیک اوس ویلے نکلسن روڈ دی اوس تھاں تے پہنچے جتھے ادھ منٹ پہلے ایک طوطا ڈگیا ہووے ایہہ طوطا ادھا تے بس دے اگلے سجے ٹائر نال چلا گیا باقی ادھے وچوں ادھا گھگو نے سڑک اتوں کھرچ لیاندا تے اوہدی قبر احاطے وچ پہلے طوطے دی قبر دے نال کڈھی۔

وقت لنگھدا گیا تے میں طوطیاں نوں بھل جیہا گیا۔ کدے کدے میں ایہہ وی سمجھن لگ پیا جے طوطے مینوں بھل گئے۔ پر اک دن میں غسل خانے وچ نہاون توں پہلے اُچی اپنی کاکے بے خبر سُتی سستی نوں جگان دی کوشش کر رہیا سی جے پھیر اوہی ٹیں دی آواز میرے کنیں پئی۔ مینوں کانبا چھڑ پیا، نہایوں بناں ای میں باہر نکل آیا نوراں تولیے

نال اک طوطا پھڑیا ہویا سی تے نکی مانے رورو کے کہندی سی چھڈ دے چھڈ دے پر نوراں بڑے غور نال طوطے دی چنج تے کینٹھی نوں ویکھدی رہی جد میں طوطے کولوں ودھ زور نال نوراں نوں ٹیں ٹیں کیتا تے نوراں اپنی نوکری کھسن توں ڈردیاں طوطے نوں چھڈ دتا اوہنے جانا کتھے سی اوہنے مشکل نال تے میرا گھر لبھیا سی اوہ مڑ کے گھگو دے کمرے وچ جا وڑیا تے اوہدی منجی دے سرہانے اتے جا بیٹھا میں کہیا جے ایہہ طوطا مینوں بیمار لگدا اے تے ایہدے مرن دا سانوں ایویں سنتاپ چڑھے گا۔ ایہنویں پھڑ کے باہر اُڈا دیو گھونا اپنے کرکٹ دے دستانے پا سیٹیاں ماردا اوہنوں پھڑن لئی اگے ودھیا۔ پر طوطا اوس توں ودھ پڑھیا لکھیا سی اوہنے سیٹیاں دا جواب سیٹیاں نال دتا۔ تے تن سکنٹ رک کے دو واری اپنا ناں وی دسیا۔ میاں مٹھو۔ ہن نوراں رولا پادتا جے بی بی ایہہ طوطا تے بولدا اے ایہنوں رکھنا چاہیدا اے۔ طوطے نوں پان لئی مانے اپنا مالٹا چک لیائی تے مانے دی ماں اپنی روٹی ہانڈی چھڈ کے طوطے نوں ویکھن آ گئی مینوں انج لگا جیویں پانی پت دے میدان میں لماں پیا ہوواں تے بار دے سپاہی میرے آلے دوالے کھڑے ہسدے ہون جد مینوں کجھ سرت آئی تے پنجرے بارے گلاں میرے کنیں پئیاں۔ گھونا غائب ہو گیا تے نال ای میری گڈی وی تھوڑی دیر بعد اوہ لنڈیوں اک پنجرہ لے آیا تے مہینے دی چھبی تاریخ نوں میرے کولوں پنج روپے کڈھا لئے میرا خیال اے جے اوہنے پنجاں وچوں گھٹو گھٹ دو روپے ضرور ٹکے ہونے نیں ہن ایس طوطے نوں میری سویر دی چاء توں پہلے چوری ملدی اے تے اوہ کاکے تے مانے نوں کول بٹھا کے ”میں میاں مٹھو آں“ ”چوری کھانی اے“ تے ہور ایس طرح دی بکواس کردا اے۔ میں کولوں لنگھاں تے اوہ کھنگدا تے سیٹیاں ماردا اے کوئی سلیم نوں پچھے جے کسے دی اولاد نوں نال ملا کے اوہنوں ایس طرح تنگ کرنا کتھے دی شرافت اے۔ کمینگی دی کوئی حد ہوندی اے۔

امریکہ وچ

اِک دن فجرے فجرے مینوں سگرٹاں دی لوڑ پے گئی۔ نوراں وداعین گئی ہوئی سی تے میرے گھر ہور کوئی نوکر نہیں اے۔ اصل وچ میں نوکر رکھن دے حق وچ نہیں آں۔ امریکہ وچ سارے لوکی اپنا کم آپوں کردے نیں۔ گھر دی صفائی، کپڑیاں دی صفائی، بازاروں سودا لیانا سبھ کجھ اوہناں دے گھراں وچ جھاڑ پونچھ لئی ویکیوم کلینر کپڑے دھون لئی واشنگ مشیناں بھاف والیاں بجلی دیاں استریاں گھروں نکلو، بلاک دے کونے سگرٹاں دی مشین پیسے پاؤ جیہڑے مرضی سگرٹ کڈھ لوو۔ میں اپنی رضائی لاہ کے باہر نکلیا تے مینوں کانبا چھڑ پیا گل ایہہ کہ میرا کمرہ ایئر کنڈیشنڈ نہیں اے تے نہ ای باقی دا گھر۔ باورچی خانہ تے نہ ای برانڈا تے پوڑیاں امریکہ وچ کوئی گھر دکان، کارخانہ ایسا نہیں جیہڑا ایئر کنڈیشنڈ نہ ہووے۔ میرا پان سگرٹاں والا سڑکوں پار بہندا اے اوس پار پٹڑی نہیں تے اوہ کچے اتے بہندا اے میں امریکہ وچ کوئی کچی تھاں نہیں ویکھی ہاں سمندر کنارے ریت ہوندی اے۔ ریت، سمندری پرندیاں دیاں بٹھاں تے مچھلیاں دے شکاری مچھلیاں پھڑدے نیں بڑے حساب

کتاب نال پر ساڈے لوکاں نوں حساب کدے نہیں آوندا۔ ہن ایس پان سگرٹاں والے بھیئے نوں ای ویکھ لوو اوہنے مینوں دو پیکٹ سگرٹ دتے تے اک ماچس میں اوہنوں اک روپے دا نوٹ دتا اوہنے مونہہ وچ کجھ بڑ بڑ کیتا تے چھ ٹیڈی پیسے مینوں موڑ دتے میں کہیا بھیا! توں اک جمع تفریق والی مشین کیوں نہیں خرید لیندا۔ ٹائپ دی مشین ورگی ہوندی اے۔ دو چار انگلاں مار وفٹ حساب کتاب ہو جاندا اے اک ٹائپ ہوئی پرچی وی نکل آوندی اے اوہ گاہک نوں پھڑا دیو۔ اوہدی وی تسلی ہو جاندی اے کہ دکاندار نے ودھ قیمت نہیں لائی بھیئے دی عقل بڑی موٹی اے اوہنے میرے ول تکیا ای نہیں اوہدے کجھ پلے پیا ہوندا تے تکدا تے جواب دیندا۔ اوہ اک بابو لئی پان لان لگ پیا۔ میں ہولی ہولی سگرٹاں دی ڈبی دے اتلا مومی کاغذ پھاڑیا تے مٹھی وچ چڑ مڑ کر کے اوہدی اک گولی جیہی بنا دتی پھیر میں ایدھر اودھر ویکھن لگ پیا کہ ایہنوں سٹاں کتھے بھیا بولیا یہیں کہیں پھینک دیجیے نا۔'' میں بھیئے نوں گھور کے تکیا تے اوہ پاناں دیاں پڑیاں بنھن لگ پیا بابو بولیا دو بنھ دے تے اک مینوں پھڑا دے۔ اک پان پھڑ دیاں ای اوہنے مونہہ وچ پا لیا تے ہتھ اپنے سر تے پھیر لیا اودی داڑھی نہیں سی مینوں بڑا ای برا لگا پر میں کیہ کہندا اوس بابو نوں میری اوہدی میل ملاقات نہیں سی۔ جدوں اوہ چلا گیا تے میں بھیئے نوں کہیا۔ بھیا! توں ٹشو پیپر دے رومال کیوں نہیں رکھ لیندا ویکھیں ناں اوس بھائی نوں اپنا ہتھ اپنا والاں نال پونجھنا پیا امریکہ وچ ٹشو پیپر دے ڈبے ملدے نیں کسے دی کھان پین والی تھاں جا دو ایہہ ڈبے کھلے پئے ہوندے نیں جنے مرضی کاغذ کڈھو جیویں مرضی ورتو کوئی نہیں پچھدا۔ ساڈے ملک وچ جتھے بیماریاں ای بیماریاں نیں سانوں تے صحت دے اصولاں دا ہور وی ودھ خیال رکھنا چاہیدا اے ہن توں اپنی مائی ول

ای ویکھ کنی سکی ہوئی اے توں کدی ایہدا ایکسرے کروایا اے میں جدوں امریکہ وچ ہوندا سی تے اک دن سٹوڈیو جاندیاں ہاورڈ سٹریٹ دے موڑ اتے اک مائی مینوں روک لیا تے ایک ہیلتھ وین ول انگل کر کے کہن لگی اپنا ایکسرے کروا لے مائی سوہنی سی تے میں اوہنوں ویکھ کے ہسیا تے اوہ وی ہسی تے ہس کے کہن لگی بالکل مفت اے ایکسرے۔'' میں ہور ہسیا تے اوہنے مینوں غصے نال تکیا پھیر میں اوہنوں دسیا کہ میں پاکستانوں آیا ہاں تے جدوں میں ٹوکیو بی او اے سی دا ڈی-سی-ٹین چھڈ کے پین ایم دا بوئنگ ۷۰۷ پھڑیا تے کئی گھنٹیاں دی فلائٹ توں بعد ہونو لولو دے ہوائی اڈے تے اتریا سی اوس ویلے تہاڈے کسٹم والیاں میری ایکسرے دی فلم چیک کر کے مینوں تہاڈے ملک وچ وڑن دی اجازت دتی سی تے ایہہ کوئی چھ کو مہینیاں دی گل اے مائی میریاں گلاں سن کے خوشی نال پریشان جیہی ہوگئی تے ہس کے میرے ول ہتھ ودھایا تے کہن لگی میرا ناں جین اے میں کہیا میرا ناں علی اے تے پھیر اوہدے نال ہتھ ملایا اوہدی بڑی اچھیا سی کہ میں اوہنوں پاکستان بارے گلاں دساں بھیا امریکہ دے لوکی پاکستان نوں پے کستان ای کہندے نیں اوہناں دے گل کرن دا ڈھنگ ای کجھ اجیہا اے پھیر جین اک دم میرا ہتھ چھڈ کے اک کپڑیاں دی گٹھڑی والی مائی ول نٹھی تے نال ای مینوں آواز دتی۔

مطلب اے ٹھہریں ذرا علی نٹھ نہ جاویں۔ بھیا کہن لگا لیکن انور صاحب آپ کا نام تو انور ہے۔ ہاں ہاں ٹھیک اے بھیا میں کہیا پر میرا پورا ناں تے انور علی اے ناں تے سان فرانسسکو وچ جتھے میں رہندا ساں اوتھے دے کل بھائی تے مائیاں مینوں علی کہندے سن۔ اصل وچ ساڈے اج کل دے آغا خان ہوراں دے پیونوں دنیا دے کل لوکی پرنس علی کہندے سن بڑی واری ایہناں امریکی مائیاں مینوں پچھیا کہ

علی ایہہ پرنس علی تیرا رشتے دار سی تے میں کہندا نہیں۔ پر اوہناں میرا کدے اعتبار نہ کیتا تے ہر شامیں اوہ ٹی وی ویکھن دے بہانے اپنی اپنی بیئر چکی میرے کمرے وچ آ جاندیاں بھیا بیئر اصل وچ شراب نہیں ہوندی ایہہ تے جوآں دا پانی ہوندا اے تے ایس دے وچ نشہ بہت ای گھٹ پھیر امریکہ دی بیئر تاں ہور وی ہلکی ہوندی اے ہلکا شربتی رنگ درجن ڈبے پی جاوو مجال اے ڈھڈ ذرا وی بھارا ہو جاوے امریکہ وچ بیئراں وچوں جرمن بیئر سبھ توں اچی منی جاندی اے ایہہ بیئر جرمنی توں نہیں آوندی امریکہ وچ ای بن دی اے پر جرمنی دے نسخہ نال انج وی امریکہ وچ طرح طرح دیاں قوماں وانگوں جرمنی دے لوک آباد نیں ہو سکدا اے کہ ایہہ بیئر بنان دے نسخے جرمنیوں اپنے نال لیائے ہون بھیا کیلی فورنیا وچ اک تھاں اے ناپا ویلی۔ اوتھے کوئی بے تحاشہ ای وائی نریاں ہن۔ تے اوہ لوک ستر اسی طرح دے انگور اگاندے نیں تے ایہناں توں کوئی اک سو چھیانوے طرح دیاں شراباں کڈھدے نیں ہروائی نری وچ شراب نوں پکاون لئی سرنگاں بنیاں نیں جیہڑیاں میل میل لمیاں نیں۔

ایہہ تھاں سان فرانسسکو توں کوئی سٹھ ستر میل دور اے اک دن میں تے میرے نال اک امریکی بھائی ایک اٹلی دی مائی تے اک بھائی تے اک سپین دا بھائی ناپا ویلی گئے ایہناں کل مائیاں بھائیاں وچوں سپین والا بھائی بڑا مزے دار سی۔ اوہدا ناں بڑا عجیب جیہا سی ''ے گل'' بھیا توں کہہ سکدا ایں ے گل؟ چھوڑیے انور صاحب جب سے پاکستان میں آئے ہیں اپنی تو زبان کا حلیہ بگڑ گیا ہے اور آپ......

اچھا چل چھڈ ایس ے گل دی گل نوں پر بھیا بڑا مزے دار بھائی سی ایہہ ے گل اوہ سپین ایس لئی چھڈ آیا سی کہ اوہدی برادری تے جرنیل فرانکو دی آپس وچ بندی

نہیں سی پر ے گل امریکہ وچ ہر ویلے ہسدا رہندا۔

امریکہ وچ کلے سپین دے نہیں دنیا جہان دے بندے اکٹھے ہوئے نیں بھیا اک دن کھانے دی میز تے مینوں اک چلی دی مائی ملی تے کہن لگی میں اک ساری خریدنی اے مینوں لکھ سمجھ نہ آیا کہ کہندی کیہہ اے۔ ساری ساری اوہ کیہہ شے ہوندی اے؟ کہن لگی اوہ کپڑا جیہڑا تہاڈیاں مائیاں پاوندیاں نیں پھیر اوہنے ہتھ نال اپنے آلے دوالے ولن دا اشارہ کیتا میں کہیا اچھا تیرا مطلب اے ساڑھی ایہہ کیہہ مشکل گل اے ایہی کوئی پنج ست گز کپڑا خرید لے تے اوہنوں لپیٹ لے اوہ کہن لگی نہیں چارلس سٹریٹ وچ اک دکان اے اوتھے ساڑھیاں وکدیاں نیں توں میرے نال چل کے مینوں پسند کرا دے میں کہیا چنگا اوس شامیں اوہنے بائی ڈالر دی اک ٹُٹی جیہی سوت دی ساڑھی خریدی۔ اگلی شامیں اوہ ساڑھی لے کے میرے کمرے وچ آ گئی تے کہن لگی علی ہن مینوں پوا وی دے بھیا رب گواہ اے۔ ہن میں کدی اوہدے ول ویکھاں کدی ساڑھی ول تے کدی اپنے ول۔

ہُن تیکر رحمت روہتکیا آرام نال بیٹھا ہویا سی پر بہتے آرام نال وی نہیں اوہ کدی کدی اپنی ٹنگ کھرک لیندا سی تے کدی کھنگھدا وی سی پھیر اوہ بھیے دا پڑیاں بھن والا اخبار چک کے پڑھن لگ پیا ایہہ سارے اوہدے ڈام سن۔ اصل وچ اوہ میریاں گلاں بڑے دھیان نال سن رہیا سی۔ رحمت روہتکیا سفیدیاں کرن دا کم کردا اے تے جس دن اوہدی دہاڑی لگ جاندی اے اوس توں اگلے تن دن اوہ بھیے کول بیٹھ کے آرام کردا اے اوس دن وی اوہدا بھیئے کول بیٹھن دا پروگرام سی۔ پر جس طرح اوہ پرانا اخبار بھیے دے پیراں کول رکھ کے چپ کر کے کھسک گیا میں شرط لا کے کہہ سکدا ہاں کہ رحمت دی ماں بڑی سخت بیمار سی تے اوہ میریاں گلاں وچ رجھیا

اوہدی دوائی لیانی بھل گیا سی نہیں تے ایہہ کیویں ہو سکدا اے کہ میں چلی دی مائی بارے گل کر رہیا ہوواں تے کوئی ایس طرح اٹھ کے چلا جاوے چلی دی مائی تے ساڑھی دی گل سناندیاں تے میں اج تیکر کسے نوں اکھ نہیں جھپکن دتی۔ پر ماں دی بیماری کولوں ودھ دنیا وچ ہور کوئی مجبوری نہیں رحمت دی مجبوری بارے سوچدیاں میری گل دی تارٹٹ گئی تے میں کہیا بھیا میں کیہ کہہ رہیا سی؟ بھیئے نوں کدی کدی اچا سنن دا دورہ پے جاندا اے اوہ اکھیاں اچیاں کر ٹاہلی دے پتر گن رہیا سی ہاں ٹھیک اے میں کدی جونیا ول تکاں کدی ساڑھی ول تے کدی اپنے ول جونیا کہن لگی علی مینوں ساڑھی پواوی دے میں پھیر اوہدے ول تکیا پھیر ساڑھی ول پھیر اپنے ول بھیا پھیر پتہ ای میں کیہہ کہیا؟ ہن بھیئے دے اچے سنن دا دورہ مک چکیا سی تے اوہ فوراً بولیا ''ہمیں کیا معلوم انور صاحب آپ تو پڑھے لکھے آدمی ہیں۔'' ہُن مینوں یاد آیا کہ بھیے نے پچھلی وار جھوٹھ بولیا سی اوہدی اردو تے چنگی بھلی سی پر اوہدے مونہہ دا نقشہ ضرور لقوے دے بیمار وانگوں وگڑیا ہویا سی پھیر پتہ اے میں کیہہ کہیا بھیا؟ میں کہیا گل سن مائی قسم اے اوس پیدا کرنے والے دی میں اپنی کل حیاتی ساڑھی کدی نہیں بنھی۔ البتہ گل ایہہ وے جدوں وی میں ہسنا تے ہمیشہ سچا ہاسا ہسناں جھوٹے ہاسے نوں میں کدی نیڑے وی نہیں آون دتا۔ ایس کر کے میرا افسر مینوں کوئی بہت چنگا نہیں جاوندا۔ انج وی سچا ہاسا ہسنا بڑا اوکھا کم اے ایہدے وچ چھاتی تے گل دا زور ای نہیں لگدا ایہدے لئی سارے سریر نوں ورتنا پیندا اے۔ جدوں میں ہسداں تے میرے کناں دے پردے پانی بن کے میریاں اکھاں اتے اتر آوندے نیں تے مینوں ساری دنیا اک جھولا لگدی اے میرے پھیپھڑے لوہار دی پھوکنی وانگوں چلدے نیں تے میرے گل وچ چھٹے اکتارے تے ڈڈواں دیاں

ملیاں جلیاں آوازاں نکلدیاں نیں۔ میرا سریر میرے قابوؤں باہر ہو جاندا اے تے میں ہوا وچ انج لتاں باہاں مارداں جیویں کوئی کلا بندا خالی ہتھیں دو سو جناں دی فوج نال لڑ رہیا ہووے۔ لڑدیاں لڑدیاں میرے گوڈیاں دے قبضے ڈھلے پے جاندے نیں تے مینوں کسے آسرے دی لوڑ پے جاندی اے۔ میری اک گل پلے بنھ لوو کہ جے کر تہانوں کدی ایس طرح دا وقت آ پوے تاں کسے بندے دا آسرا نہ لینا۔ میں شروع شروع وچ ایہہ غلطی کر کے بڑا دکھ جھلیا اے۔ ایسے ویلے میں کرسی میز کھمبے یا ہور کسے ایس طرح دی بے جان شے دا آسرا لیناں۔ ہاسے دے دوریوں بعد مینوں سُرت آوندیاں ادھا گھنٹہ تے ضرور لگ جاندا اے۔ جدوں مینوں سرت آئی تے میں ٹاہلی نوں چھا ماریا ہویا سی ٹاہلی نوں چھڈ کے میں اپنا لک سدھا کیتا تے اپنے کوٹ دی بانہہ نال اپنیاں اکھیاں پونجھ کے بھیئے ول تکیا۔ بھیے نوں مڑ اچے سنن دا دورہ پیا ہویا سی تے اوہ اپنیاں ماچساں تے سگرٹاں دیاں ڈبیاں گن رہیا سی ہاں تے بھیا جین اوس کیڑیاں دی گھڑی والی مائی نوں ہیلتھ وین وچ واڑ کے آئی تے کہن لگی ''علی، میں پےکستان بارے بہت کجھ جاننا چاہوندی آں میں اونہوں اپنے سٹوڈیو دا کارڈ دتا تے اپنے گھر دا ٹیلیفون نمبر جدوں اوہنے میرے کولوں تاریخ منگی تے مینوں کجھ حساب کتاب کرنا پے گیا اوس دن منگل سی تے میں تے میری تھیٹر جانا سی کل جولی دی شام سی پرسوں این نے مینوں اپنیاں سہیلیاں نال ملانا سی اوس توں اگلی شامیں جوڈی نے آنا سی اگلے دن ہفتہ تے ہفتے دی شامیں کلب دیاں کڑیاں میرے بناں کیہ کرن گیاں پھر آ گیا اتوار ہن بھیا اپنے پیسے گن رہیا سی اتوار نوں بندہ ہفتے دی رات دے انیندرے نال بے جان ہویا ہوندا اے پیر توں...... بھیے نے زور نال اپنا بکسا بند کیتا۔ پیر نوں پیر دی سویر والی اُداسی رات تیکر پچھا نہیں

چھڈ دی اگے آیا منگل ہاں ٹھیک اے میں کہیا اینجل اگلے منگل اینجل خوشی نال بیہوش جیہی ہو کے میرے اتے ڈگ پئی بھیا اوس ویلے اینجل میرے موڈھے نال لگی ہوئی سی تے بھیے نے اپنا بکسا سراتے چکیا ہویا سی۔ تے اوہ سلام دعا کیتیاں بناں ای ریلوے اسٹیشن ول ٹر پیا۔ اینجل نوں اپنے موڈھیوں لاہ کے میں بھیے دی عقل بارے سوچن لگ پیا۔

ایس گل نوں کنے ای دن بیت گئے پر بھیا مزنکلسن روڈ تے نہیں آیا۔ اک دن موٹر سائیکلاں والا چودھری کہن لگا انور صاحب! کارپوریشن والیاں بڑی وار چھاپا ماریا تے بھیے دا بکسا چک کے لے گئے تے ہر دار اوہ جرمانہ بھر کے اپنا بکسا لے آندا تے مڑ ایس ٹاہلی ہیٹھ آ بہندا پر پتہ نہیں تسیں اوس دن اوہدے کن وچ کیہ پھوک ماری کے اوہنے مڑ ایدھر آون داناں نہیں لیا۔'' چودھری دی گل توں مینوں گل سجھی تے اگلے دن میں منگمری روڈ تے پٹیالہ آٹو انجینئرنگ ورکس گیا ایہہ انجینئرنگ ورکس اِک لکڑ دا بکسا اے جیہڑا سڑک دے کنارے پیا رہندا اے۔ دن بھر مستری بشیر تے اوہدے دو چھوٹو گاہکاں دیاں گڈیاں کچی پٹڑی تے سڑک اتے لا کے اوہناں دیاں مرمتاں کردے نیں تے شامیں مستری اپنا اک پلاس دو پیچ کس چھ ست چابیاں تے اک ہتھوڑا ایس انجینئرنگ ورکس وچ بند کے شفیع آٹو سپیئر پارٹس دی دکان وچ رکھ کے اپنے گھر چلا جاندا اے مستری بشیر میری گڈی دا کاربوریٹر ویکھدیاں ای اعلان کر دتا کہ ایہہ بالکل ختم ہو چکیا اے پھیر اوہنے بھاء شفیع نوں آواز دتی تے کہیا بھاء جی ایس کاربریٹر دیاں فلایناں اڈ گئیاں نیں سلائی دی ڈھلی اے تے بش وی اڈیا ہویا اے۔ ایہدی مرمت ہو سکدی اے؟ کیوں نہیں مستری۔ فلائیاں سلائی تے بش کسے خرادیئے کولوں بنوالو و کھڈیاں وچ چاندی بھروا لو فس کلاس کم دیوے گا تے پیسے وی نویں کاربریٹر توں کجھ گھٹ ای لگن گے ہاں بابو جی

اک پٹرول پمپ ضرور لگوا لینا گڈی اک میل وچ تین گیلن کرے گی ایہہ کہہ کے اوہ زور نال ہسیا تے ہسدا ہسدا اپنی دکان وچ جاوڑیا۔ میں چپ رہیا ہن مستری بشیر کاربریٹر کھولن لگ پیا تے میں اوہنوں امریکہ وچ کاربریٹراں مستریاں تے ورکشاپاں بارے گلاں دسن لگ پیا۔ شروع شروع وچ تے اوہ بڑے دھیان نال سندا رہیا وچ کوئی سوال وی پچھ لیندا پر تھوڑی دیر بعد اوہنے ہنگارا بھرنا وی بند کر دتا پھیر اوہدی طبیعت خراب ہون لگ پئی ایس توں بعد اوہنوں تریلیاں آون لگ پئیاں تے کدے کدے اوہدے دندا ایس طرح پیسے جاندے جیویں مداری تانبے دا پیسہ ٹکدا اے جدوں اوہنے کاربوریٹر کھول کے گڈی وچوں کڈھیا اوس ویلے اوہنوں اینی ڈھڈ پیڑ ہو رہی سی کہ اوہ کل کاربوریٹراں فلائیاں سلائیاں سنے اک چھوٹو دی بک وچ پا کے آپ نٹھ کے نال دی گلی وچ جاوڑیا چھوٹو کاربریٹر صاف کر کے مڑ گڈی وچ لا دتا چھوٹو نال کوئی گل بات نہیں ہوئی اوہ کنوں بولا تے مونہوں گونگا سی۔ نہ ای اوہنے مزدوری لئی اشائیاں نال مینوں دسیا کہ بھاء کہہ گیا سی باؤ ہوراں کولوں پیسے نہیں لینے۔ ایہہ اپنے ای بندے نیں اج کل منٹگمری روڈ تے میکلورڈ روڈ دے چوک دے چکردے وچ کار ایہی کنوں بولا تے مونہوں گونگا چھوٹو بیٹھا رہندا اے تے جس ویلے میں گھروں دفتر تے دفتروں گھر آوندا آں ایہہ دوروں ای میری گڈی دی آواز سن کے منٹگمری روڈ ول مونہہ کر کے زور نال آواز دیندا اے ''بھاء جی پھیر آیا او'' تے آپوں نٹھ کے عبدالکریم روڈ دی بھیڑ وچ گواچ جاندا اے۔

ہُن لاہور کارپوریشن والیاں نوں جے رب کجھ مت دتی ہووے تے اوہناں نوں چاہیدا اے کہ پٹریاں توں چھابڑیاں ریہڑیاں تے ورکشاپاں چکوان لئی مینوں ملازم رکھ لین پر مینوں پتہ اے کہ اوہ ایہہ کم کدی نہیں کرن گے سچی گل اے ساڈے ملک وچ ہنر دی کوئی قدر نہیں۔ امریکہ وچ..........

چُلھا چونکا

جے کانواں دے کہے ڈھگے مردے ہوندے تے اج توں ورھیاں پہلے رب نے عبدالغفور نوں مت دے دتی ہوندی تے اوہنے اپنا چلھے چونکے دا کاروبار چھڈ چھڈیا ہوندا مینوں نہ تے عبدالغفور نال کوئی ویر اے تے نہ ای اوہدے چلھے چونکے نال۔ ویکھن ولوں وی چنگا بھلا لگدا اے پر پتہ نہیں کیوں اوہ مینوں دنیا دا سبھ توں وڈا مسالچی سمجھدا اے ہر دسویں پندرھویں میرے ٹیلیفون دی ٹلی کجھ انج وجدی اے کہ اوہدے وچوں طرح طرح دے مسالیاں دی خوشبو آوندی اے۔ ایہہ ہوندا اے عبدالغفور دا شام دے کھانے دا بلاوا تے نال ای اوہ مینوں چھیتی آون دی وی تاکید کردا اے اجیہی شامیں اوہ کوئی اٹھ دس مہمان ہور بلاؤندا اے عبدالغفور آپوں میں تے ایہہ اٹھ دس مہمان اسیں سارے ای کجھ بمار شمار رہندے آں۔ تے سانوں ساریاں نوں ساڈے ڈاکٹراں ایہہ دسیا اے کہ اسیں ساریاں کلیاں چھ چھ بوتلاں داروداں ہر مہینے نہ خالی کیتیاں تے ساڈی موت واقع ہو جاوے گی تے پھر اوہ ذمے دار نہیں ہون گے۔ عبدالغفور نوں اپنے طرح اپنے مہماناں دی

صحت داوی بڑا خیال اے تے اوہ ہر اجیہی شامیں ایہناں دے دارو داوی اپنے پلیوں بندوبست کردا اے مفت دا دارو کیہنوں کوڑا لگدا اے تے ایہہ کل مہمان بن سج کے پرانے لطیفے نویں طریقیاں نال یاد کر کے اپنیاں اپنیاں مائیاں دی انگلی لگے واروواری عبدالغفور دے گھر اپڑ جاندے نیں ایہناں دے آون تیکر جو کجھ میرے تے بیت گئی ہوندی اے اوہ میں ای جانداہاں پر ایہہ کل مہمان مینوں کجھ ایس طرح گھوردے نیں جیویں میں اوہناں دے حصے دا دارو وی پی گیاں۔

اجیہی شامیں دوپہروں بعد ای عبدالغفور دی نوکرانی میرے گھر پھیرے پاون لگ پیندی اے نوکرنوں اوہ ایس کر کے نہیں گھلدا کہ کتے میں اوہنوں باہروں ای نہ ٹرخادیواں تے اجیہی شامیں میں میرے دفتر وچ آنیاں بہانیاں اودوں تیکر بیٹھا رہناں جدوں تیکر چوکیدارا اپنے دفتر دے باہر پئی بینچ نوں اپنے چابیاں دے گچھے نال توڑن نہیں لگ پیندا تے میرے گھر عبدالغفور دی نوکرانی میری مائی کول بیٹھی میری مائی نوں چھڈ کے دنیا دیاں کل مائیاں دیاں بدخوئیاں کر رہی ہوندی اے مینوں ویکھدیاں ای اوہ کھڑی ہو جاندی اے تے اپنے صاحب دا حال کجھ اجیہے دردنال دسدی اے جے مینوں تھل وچ سسی یاد آ جاندی اے۔

اودھر عبدالغفور اپنا پریشر لکر تے دوجا اوٹ پٹانگ کٹھا کری اپنے گھر دے پچھلے ورانڈے وچ انج ٹہل رہیا ہوندا اے جیویں پنجرے اندر شیر عبدالغفور ناموں تے مسلمان ای لگدا اے پر اوہدا ایمان ایہہ اے کہ ایہہ کل کائنات سورجاں چنداں نے صرف ایس گل لئی بنائی گئی اے کہ ہر بندہ ہر دسویں پندرھویں اک ہانڈی ضرور آپوں پکاے اوہدے حساب نال مینوں اپنی بخشش کجھ اوکھی ای نظر آوندی اے کیوں جو اپنی کل حیاتی وچ میں اک واری حلوہ بنایا سی تے حساب دے دن اوہدی سزا جزا

وی میرے بیلیاں نوں ای ملے گی میں اوہناں نوں بڑا کہندا رہیا کہ میرے کولوں کھوہ توں پانی منگوا لوو۔ بھانڈے منگوا لوو کجھ کروا لوو پر ایہہ کھان پکان دا کم نہ کرواؤ پر اوہ کہن لگے کہ پک نک دا مزہ کیہ آیا جے تیرے کولوں کھانا نہ پکوایا۔

اوہناں دی ہونی اوہناں دے سراں تے اڑی بن کے بولدی پئی سی بڑا ای سوکھا جیہا کھانا حلوہ تے میں ایس کر کے من لیا کہ چھوٹے ہوندیاں میں اپنی ماں نوں حلوہ پکاندیاں بڑی وار ویکھیا سی پہلے اوہ پانی وچ مٹھا پا کے پکاندی سی پھیر کڑاہی وچ سوجی تے گھیو پا کے بھندی سی تے پھیر دوناں نوں اکٹھا کر دیندی سی۔ میں وی بالکل ایہی کیتا پر حلوہ نہ بنیا۔ بڑی دیر میں ایس حلوے جیہی شے بارے تے اپنی ماں بارے سوچدا رہیا پر گل میرے پلے نہ پئی۔ گل ایہہ سی کہ جدوں میری ماں حلوہ پکاندی سی میں ایہہ کدی نہیں سی غوریا کہ اوہ کنے مٹھے وچ کنا پانی پاؤندی اے تے کنی سوجی نوں کنے گھیو وچ کنی دیر بھندی اے میں تے ہمیش پستے باداماں دیاں گریاں اتے شست لائی بیٹھا ہوندا ساں۔ ایس حلوے جیہی شے دی شکل کجھ ایجیہی سی جیویں کسے بہت سارے پانی وچ تھوڑی جنی کالی مٹی گھول دتی ہووے میں بڑی اگ بالی تے بڑا چمچا پھیریا پر گل کجھ اگے نہ ودھی کجھ فرق ضرور پیا اوہ ایہہ کہ ایہدی شکل کجھ ایجیہی ہو گئی سی جے ہن ایہہ نہ کھایا جا سکدا سی تے نہ ای پیو یا۔ اپنے بیلیاں دی مشکل حل کرن لئی میں کہیا ''ایہہ حلوہ! حلوے دے ناں تے اوہناں مینوں انج گھوریا جیویں ہنے میرے ڈکرے کر دین گے میں کہیا کہ ایس حلوے نوں ایسے طرح شہر لے جاندے آں۔ نورے پتنگاں والے دے کم آوے گا آخیر اک بکریاں والے نے صلح من لئی تے بک ڈیڑھ بک سنگھوں لاہن توں بعد اکھ بچا کے کڑاہی اپنیاں بکریاں اگے الد دتی بکریاں اوہنوں سنگھن توں بعد نکراں دے

کنڈے کھان ٹر گئیاں اوس توں بعد میرے بیلیاں مینوں کسے وی چلھے دے نیڑے نہیں پھڑکن دتا اوہ مینوں بالن اکٹھا کرن لئی بھیج دیندے میں میلاں میل چل کے جدوں دو تن گھنٹے بعد تن چار جھاڑ تے اک دو گوہے لے کے مڑدا تاں ایہہ ہانڈی روٹی کر کے مینوں اڈیکدے ہوندے سانوں ساریاں نوں رب تھوڑی بہت کمینگی ضرور بخشی ہوندی اے پر کجھ لوکی بہتے ای کمینے ہوندے نیں۔ ایہناں کمینیاں وچوں کجھ میرے توں پہلے ای جا کے دور دور تیکر جھاڑ وڈے آوندے تے میرے لئی من کے اک اک میل دے فاصلے تے کتے اک جھاڑ تے کتے اک گوہا رکھ آوندے۔ جدوں میں ایہہ تن چار گوہے تے اک دو جھاڑ لے کے مڑدا تاں ایہہ ایناں گوہیاں تے جھاڑاں نوں سامنے رکھ کے تکدے تے ہسدے تے طرح طرح دیاں بے سُریاں گلاں کر دے۔

عبدالغفور بے سریاں گلاں تاں نہیں کردا پر میرے دیر نال اڑن تے اوہ کڑک ککڑی وانگوں کڑ کڑ کرن لگ پیندا اے۔ دوجے اوہدی کمینگی پڑھیاں لکھیاں والی ہوندی اے اوہنے اک کونے وچ اک میز اتے پنج ست سیر گنڈھیاں دا ڈھیر لایا ہوندا اے کہنا تے اوہدا ایہہ اے کہ گنڈھے کھان نال بندے نوں دل دی بیماری نہیں ہوندی پر اصل وچوں اوہنوں کوئی دماغی بیماری اے تے اوہ گنڈے کترن والے دے اتھرو تے اوہدیاں بجیاں اکھیاں ویکھ کے اندر خانے خوش ہوندا اے سدھی گل اے کہ گنڈھے کترنا مسالچی دا کم اے ورانڈے دے وچکار عبدالغفور کوئی ترانوے طرح دے مسالے اپنے گھر دیاں کل میزاں تے تپائیاں اتے اپنے آلے دوالے سجائی پنساری بنیا کھڑا ہوندا اے میری پہلی شامیں اوہنے اپنی ہتھی مسالیاں دے ناواں دے پہلے اکھراں دے حساب نال سجائی ہوئی سی الف آ م ب بلی وانگوں ایس حساب نال رائی دا ڈبہ چکن لئی اوہ پہلے الف توں

رے تیکر اپنیاں انگلاں دیاں پوراں اتے پڑھدا سی پھیر جس پور تے اوہ اکھر آوے اوس
پور اتے نشان لا کے اوہ مڑ اوس پور تیکر گنتی کردا سی ایس طرح رے دا نمبر باراں ہویا۔ ہن
اوہ اپنے بجھوں ڈبے شیشیاں بوتلاں بھانڈے ٹھیکر گندا سی تے بارہویں نمبر دی شے چک
لیندا سی اوس شامیں میں ویکھیا کہ بڑی وار حرف نمبر تے شیشواں گڈ مڈ ہو گئیاں تے ہر واری
عبدالغفور نے مجید دی عقل بارے نامناسب گلاں کیتیاں اوس شامیں میں شامت دا مارا
کہہ بیٹھا کہ کل کل مسالیاں دے ناواں دی لسٹ بنا کے اوہناں دے اگے اوہناں دے
نمبر لکھ دتے جان پھیر اوس مسالے والے ڈبے شیشی یا بوتل تے اوس نمبر دی چٹ لا دتی
جاوے ہُن جس مسالے دی لوڑ پوے اوہدا ناں لسٹ وچ ویکھ لوو تے اوس ناں دے
اگے لکھے نمبر والا ڈبہ یا شیشی چک لوو۔ عبدالغفور نوں میری ایہہ گل ایڈی دل لگی کہ اوہنے
اوسے ویلے کھڑیاں کھڑیاں مینوں اپنا مسالچی بنا لیا مینوں اوہ ویلا کدی نہیں بھلے گا پر ایس
طریقے وچ وی گڑبڑ ہی اک واری لسٹ گواچ گئی عبدالغفور پولیس وچ رپٹ تے نہیں
لکھوائی پر باقی سبھ کجھ کر چھڈیا پھیر اک واری کتے دس تے اٹھائی نمبر دے ڈبے اگے
پچھے ہوئے تے دھنیے دی خوشبو دی تھاں عبدالغفور دے نک نوں مرچاں چڑھ گئیاں تے
پھیر مجید دی شامت آ گئی تے بیگم صاحب نوں آوازاں پین لگ پئیاں اجیہی دعوت والی
شامیں عبدالغفور دی مائی دن کھڑے ای آپنی کسے سہیلی نال کوئی بڑی ضروری گل کرن چلی
جاندی اے تے اوہدے نیانے اپنے اپنے کمریاں وچ اپنیاں کل کتاباں کاپیاں اکٹھیاں
کر کے اوہناں دے پچھے لک جاندے نیں۔ عبدالغفور جمہوریت دا بڑا حمایتی اے۔ ایس
کر کے اوہ پانی توں لے کے پودینے تیکر میری تے مجید دی رائے ضرور پچھدا اے پر کردا
اوہ اپنی مرضی اے۔ میں حلوہ پکان توں بعد کجھ سیانا ہو گیاں تے ہن کھان پکان بارے
اپنی رائے کجھ کنجوسی نال ای ورتداہاں بھاویں ماںہہ دی دال مرغی، مڑ کوئی وی شے ہووے

عبدالغفور مینوں تے مجید نوں ضرور وکھاندا تے سنگھاندا اے پھیر پچھدا اے ''ویکھو تاں
ٹھیک اے یا نہیں؟'' پندراں بندیاں لئی پوری اے یا گھٹ؟ پچھلے کئی ورھیاں توں میں
کجھ ایسیاں آوازاں گھڑ لیاں نیں جیہناں دا مطلب نہ ناں ہوندا اے تے نہ ای ہاں جے
کر تسیں پولے جیہے نک وچ چھیتی نال ''اوں آں'' کہہ جاو تاں کسے اگلے وقت تہانوں
کوئی وی ملزماں دے کٹہرے وچ کھڑا نہیں کر سکدا مسالا بھنن توں پہلاں اوہ اک بڑا
ای وڈا چمچا مرچاں دا بھر کے مینوں وکھاندا اے ''انور، ایہہ کافی نیں؟ میں پولے جیہے نک
وچ چھیتی نال اوں آں کہہ جاناں۔ پھیر اوہ مرچاں دے کافی ہون بارے مجید دی رائے
وی پچھدا اے مجید دا جواب اوہدا اپنا فعل اے عبدالغفور مرچاں لکر وچ پا کے دو چار واری
چمچا مار کے کہندا اے میرا خیال اے کجھ گھٹ نیں کیوں انور؟ میں پھیر اوں آں کر جاناں
عبدالغفور اک چمچا مرچاں دا ہور بھر کے سانوں وکھاندا اے تے ساڈے خیال پچھدا اے
ایہہ عمل ہر مسالے لئی اوہ کوئی تن توں لے کے تیہہ واری کردا اے تے میں اونی واری
اوں آوں کر چھڈناں عبدالغفور دی ہٹی وچ کنے مسالے ہوندے نیں ایہہ میں پکی طرح
تے نہیں دس سکدا۔ پر اک گل اے کہ ایہہ اک عام گھر دے باورچی خانے وچ نہیں آ
سکدے تے ایہناں نوں رکھن لئی اک وکھرا گودام چاہیدا اے۔ اک واری میں اوہدے
ڈبے گنن لگا تے اوہنے جھٹ مینوں ٹوک دتا کہن لگا ''نظر نہ لا دیویں۔'' ہر ہانڈی وچ اوہ
ایہہ سارے ای مسالے پاؤندا اے جے کر غلطی نال اوہ کوئی اک ادھا مسالا بھل جاوے
تاں مجید نوں ایس غلطی دا جواب دینا پیندا اے تے مینوں بڑبڑ سننی پیندی اے گنڈھے کتر
کتر کے میریاں اکھیاں اپنیاں پیڑ کر رہیاں ہوندیاں نیں کہ جدوں عبدالغفور مینوں پچھدا
اے۔ سنیں ہن لکر دی آواز کیسی اے؟ اوس ویلے میریاں اکھیاں وچ بڑے موٹے
موٹے روڑاں تے سٹھ میل فی گھنٹے والی ہنیری وگ رہی ہوندی اے تے اوس ہنیری دی

شاں شاں وچوں ککر دی شوں شوں وکھری کرنی بڑا اوکھا کم اے عبدالغفور ایس شوں شوں توں ککر دے اندر لا پریشر منداا ے تے تان دی اک خاص اٹھان تے اوہ ککر دی موری تے پنج دس یا پندراں پونڈ پریشر والا بھار رکھ دیندا اے تے ٹائم پیس نوں الارم لا دیندا اے الارم لاون تیکر عبدالغفور دا پچھلا ورانڈا کمیٹی دا کوڑا گھر بن گیا ہوندا اے تے اوہ مینوں نال لے کے اگلے ورانڈے آ کھڑا ہوندا اے۔ جدوں مجید سانوں سنہیا دیندا اے تے اسیں مڑ پچھلے ورانڈے آجانے آں پہلی شامیں مینوں انج لگا کہ اسیں کسے ہور دے گھر آوڑے آں۔ ہن پچھلا ورانڈا کمیٹی دا کوڑا گھر نہیں ہوندا کرسیاں رکھیاں ہوندیاں نیں۔ ہر دو کرسیاں لئی ایک تپائی تے ایش ٹرے۔ اک کونے وچ ہیٹر اتے پیا ککر سر سر کردا اے عبدالغفور ککر دے سُراں تے مست دارو دی بوتل کڈھ لیاندا اے اوس ویلے عبدالغفور دی مائی اپنی سہیلی نال بہت ضروری گل کر کے مڑ آوندی اے۔ تے کمریاں وچوں نیانیاں دے ہسن کھیڈن دیاں آوازاں آون لگ پیندیاں نیں۔ وارو واری مہمان بن سج کے آپنیاں آپنیاں مائیاں دی انگل پھڑ کے اپڑ جاندے نیں مائیاں اک دوجے دے کپڑیاں دیاں تعریفاں کردیاں نیں ہر بھائی گل نوں ٹور کے اجیہے موڑ تے لے جان دی ٹل لاندا اے جتھے اپڑ کے اوہ اپنا لطیفہ سنا سکے مچھی تے کولیاں دے لطیفے دی۔ ہر کوئی عبدالغفور نوں سفارش کردا تے اوہ کوئی ڈیڈھ دو واری اپنا گل گھروٹ کے میرے ول تکدا اے۔ ایہہ لطیفہ اک نکی جیہی گل توں شروع ہویا ورھے لنگھدے گئے تے عبدالغفور ایہدے وچ طرح طرح دے جھوٹ پاوندا گیا۔ ہن ایہدی شکل کجھ اجیہی ہو گئی اے کہ ایہدے وچوں اگلی گل چھانیاں وی نہیں ملدی۔ ہویا ایہہ کہ اک واری کتے دوروں مڑدیاں عبدالغفور جالاں والیاں کولوں ڈولیاں خرید لیایا۔ عبدالغفور اپنی حیاتی وچ پہلی وار ڈولیاں ویکھیاں سن تے اوہ مینوں بلا کے پچھن لگا کہ ایہہ کیہڑی مچھی اے۔ میں اوہنوں ڈولیاں

دی ذات اوہناں دے کنڈیاں دی بناوٹ تے محل وقوع بارے تے اہناں دے بھنن تلن تے شورے دے وکھو وکھ سواد دسے فیصلہ اوہنے ایہہ کیتا جے ایہناں نوں تلیا جاوے۔ تے بیوقوفی اوہنے ایہہ کیتی کہ تلن دا کم میرے سر لا دتا ایہہ ایہناں ڈولیاں دی اپنی ہونی سی کہ ایہہ کوئی بہت زیادہ ای تلیاں گئیاں تے کھانے دی میز اتے بیٹھیاں عبدالغفور اپنے نیانیاں سامنے میرے اتے ایہہ تہمت لائی کہ میں اوہدیاں ڈولیاں چوری کر کے اوہناں دی تھاں کولے تل دتے نیں۔

کھانے دی میز تے جدوں عبدالغفور دی پکائی ہوئی ہانڈی دا ڈھکنا لہندا اے تے اوہدے وچوں کجھ اجیہاں لپٹاں اٹھدیاں نیں کہ ہر کوئی اپنا ساہ روک لیندا اے تے دارو دا اک ہور گلاس بھرن لئی دوجے کمرے چلا جاندا اے گرمی ہووے سردی ہووے عبدالغفور دی مائی کل بوہے باریاں کھول کے پورے زور نال پکھا چلا دیندی اے پھیر ہر کوئی عبدالغفور دی ہانڈی دی تعریف کردا اے تے ہر بندہ ایہہ کوشش کردا اے کہ ہر دوجا بندہ ایہہ مزیدار سالن ودھ توں ودھ کھاوے۔ ایس طرح ہتھو ہتھی چلدا ڈونگھا مڑ عبدالغفور کول بھریا بھرایا اپڑ جاندا اے کل بھائی مائیاں تے نیانے نوکراں دے پکائے کھانے نال ای ڈھڈ بھر لیندے نیں۔ میتھوں ایہہ کھانا وی گھٹ ای کھادا جاندا اے کیوں جو گنڈھے کتردیاں ہر واری میرے سجے ہتھ دا گوٹھا وی کتریا جاندا اے تے سجے ہتھ دے گوٹھے تے پٹی بنھ کے کوئی کم وی سدھا نہیں ہوندا دوجے جے کرتسیں کھانا کھاندیاں کجھ ہور سوچ رہے ہووو تاں پھیر وی کھانا گھٹ کھادا جاندا اے اجیہی شامیں کھانا کھاندیاں میں ایہہ سوچ رہیا ہوندا آں کہ اج توں دس پندراں دن بعد جس دن وی میرے گوٹھے دا کھرنڈ اتریا اوس دن عبدالغفور دا ٹیلیفون پھیر آوے گا۔

پٹیاں بنھے ہتھ

پچھلی سونیں ساڈی برساتی چون لگ پئی۔ پہلے تاں اسیں غور یا نہ۔ پر جدوں برساتی اندر پانی کھڑا ہون لگ پیا تے اسیں اپنیاں سنجیاں پرانیاں پیڑھیاں تے ہور نک سک تھلّے لے آندا تے جدوں برساتی دیاں کندھاں وچ بجلی بھر گئی تے اسیں برساتی دی بجلی کٹ چھڈی۔ جدوں توں اسیں مکان دا کرایہ ودھان توں نانہہ کیتی اے ساڈے مالک، مکان دیاں سفیدیاں، مرمتاں کرانیاں بند کر چھڈیاں نیں تے ساڈی آمدنی تے خرچے نے کدی وی سنوں سُرت نہیں آون دتی جے اسیں دوجے دے مکان دیاں مرمتاں کراندے رب سچے ساڈے اتے اینا ای فضل کیتا ہوندا تے اسیں اپنا مکان نہ بنوالیندے۔ پر پرانیاں منجیاں پیڑھیاں تے دوجا کوڑا کباڑ ہیٹھ آن کر کے میری مائی دی طبیعت خراب رہن لگ پئی تے اوہ نیانیاں نوں گلوں بے گلوں کھان نوں پیندی تے میرے گھر ہوندیاں بھیڑا جیہا مونہہ بنائی پھر دی اخیر اوہنے برساتی دی چھت دی لپائی دا اک پنج مہینے دا منصوبہ بنایا اوہدے ہر اجیہے منصوبے دی سٹ میری سگرٹاں اتے پیندی اے اکوں میں اپنے چڑا سی نال کھہندا

رہناں تے میرے یار بیلی مینوں ویکھ کے اپنے سگرٹ لگالیندے نیں۔

اک دن میں اک مستری نوں بلا کے برساتی دی چھت دکھائی اوہ بڑی دیر تیکر برساتی دی چھت اتے سیر کر دا رہیا تے ناں کتے کتے پیر مار کے مونہوں ٹخ ٹخ کر دا پھیر اوہ میرے کولوں پیسے لے کے اک گڈ مٹی تے دو من توڑی لین چلا گیا میں ایہہ سوچ کے جے اج لپائی ہو جاوے دفتروں چھٹی لے کے گھر بیٹھا رہیا شامیں پنج وجے اوہ گڈ لے کے مڑیا تے مٹی ہیٹھ احاطے وچ سٹا کے ایہہ کہہ کے اپنے گھر ٹر گیا کہ توڑی فجرے آوے گی مٹی دی اک گڈ نال سانوں اک دہاڑی پے گئی میری مائی میرے نال اوکھا ہو کے بولی تے میں اوہنوں سمجھایا کہ شکر کر رب دا مستری دہاڑی نال ادھ گھنٹے دا اوور ٹائم نہیں منگ لیا اگلے دن فجرے دس وجے توڑی آئی اج مستری اپنے نال اک مزدور وی لے آیا سی اوہ مزدور مٹی دے ڈھلیاں نوں آپس وچ لڑا کے اوہناں دے نکے نکے ڈھیلے بنان لگ پیا تے مستری توڑی وچوں کنک دے دانے چکن لگ پیا ہر ادھے گھنٹے بعد مستری میری کولوں پین لئی پانی منگواندا تے ہر اک گھنٹے بعد مزدور نوں چلم بھرن لئی ہنداشامیں چار وجے تیکر مستری کنک دے دانے چگدا رہیا تے نال مٹی تے توڑی وچ ملاوٹ تے دنیا توں خداخوفی دے اڈ جان دا گلا کر دا رہیا چار وجے مزدور نے مٹی اکٹھی کر کے اوہدے اپر توڑی دا ڈھیر لا دتا تے ماشکی نوں بلان چلا گیا۔ چار توں پنج وجے تیکر مستری ٹھنڈی چلم تے مزدور دے بھیڑیاں بھیڑیاں گلاں کر دا رہیا پنج وجے مٹی تے توڑی نوں باراں گھنٹیاں تیکر پانی پین دا کم دے کے مستری پا ڈیڑھ پا کنک دے دانے آپنے پرنے وچ بنھے تے مزدور اپنی روٹی والی خالی پوٹلی پھڑی اپنے اپنے گھر ٹر گئے تے میں چوراں دے یں اپر چڑھ آیا اگلے دن جدوں مستری نے مٹی تے توڑی نوں ویکھیا تے اپنا سر

پٹ لیا۔ کم چوری دی وی کوئی حد ہوندی اے۔ توڑی تے مٹی نے پورا پانی نہیں سی پیتا باراں وجے تیکر اوہ تے مزدور ایس مٹی توڑی دے ڈھیر توں ذرا پرے بیٹھ کے حقہ پیندے رہے تے توڑی تے مٹی نوں پانی پیندیاں ویکھدے رہے اج میں اک گھڑا پانی دا تے اک پکا گلاس اوہناں دے کول لیا رکھیا سی ایس کر کے نہ تے مستری تے نہ ای مزدور نوں پیاس لگی باراں توں اک وجے تیکر مزدور اپنا ادھا گنڈھا پیاز دا اک روٹی نال کھاندا رہیا شاید مستری دی روٹی دے نال پیاز دا گنڈھا وی نہیں ہوندا ایا اوہ مزدور نوں صلح مارن توں ڈردا پر مستری اپنی روٹی کتے کلیاں جا کے کھاندا جدوں اوہ روٹی کھا کے مڑیا تے دوویں حقہ پین بہہ گئے تے ڈھیر بارے گلاں کرن لگ پئے اخیر مزدور نے بڑے دکھ نال اپنی چادر اپنے توں وکھ کیتی تے اللہ داناں لے کے ڈھیر وچ جا اتریا کہی تے اوہ لیانی بھل ای گیا سی تے مستری کہیا ''بابو جی ذرا ایہنوں اٹھ آنے پھڑا نا اٹھ آنے پھڑن توں پورے اک گھنٹے بعد کہی آئی ہن مستری ڈھیر توں پرے بیٹھ کے مزدور نوں ڈھیلیاں دے نام پتے دسن لگ پیا تے مزدور مستری دے دسیاں ڈھیلیاں نوں اپنی کہی تے پیراں نال پھیہن لگ پیا دو گھنٹے بعد گھانی تیار ہو گئی تے مستری نے اک لماں ساہ کھچن تے کڈھن بعد کہیا لو بابو جی اک کم تے ہو گیا ہن کل لپائی ہو جاوے گی لپائی لئی تن مزدوراں دی لوڑ سی اک مزدور نال لپائی تن دن لوے گی تے مستری دیاں دیہاڑیاں وکھ ہو جان گیاں تے مستری ایہہ نہیں سی چاہوندا کہ اوہدے بابو دا ودھ خرچہ ہووے ایہناں تناں مزدوراں وچوں اک دا کم اگ بالنا تے چلم بھرنا سی دوجے دا کم ہر چلم لئی باہروں تمباکو لیانا تے تیجا ہر گھنٹے بعد اک تسلی مٹی دی مستری نوں برساتی اُتے پھڑا آوندا ایہہ تنوں مزدور ہر فن مولا سن ایہناں وچوں ہر کوئی تنوں کم جاندا سی ایہی کہ چلم بھرن

والا مزدور بازاروں تمباکو وی لیا سکدا سی تے مٹی دی تسلی وی مستری نوں پھڑا سکدا سی ایس طرح باقی دے مزدور وی اک دوجے دا کم کر سکدے سن اصل وچ ایہہ تنوں مزدور اک دوجے نال واری واری کم وی وٹاندے رہے تے مستری برساتی دی چھت اتے بیٹھا مٹی دی اگلی تسلی دے آن تیکر ایدھرلیاں اودھرلیاں چھتاں اتے کپڑے سکنے پان والیاں مائیاں نوں تکدا رہندا شامیں مائی میری مینوں مزدوراں دے پیسے کجھ ایس طرح پھڑائے جیویں کوئی بیمار تاپ ٹٹن تے نیاز ونڈا اے اوس راتیں جدوں تیکر میں ستا نہیں مائی میری بڑ بڑ کر دی رہی اصل وچ اوس نیک بخت نوں کدی حساب نہیں آیا۔

ہر کم اپنا وقت تے اپنے پیسے لیندا اے تے ہر کسے اپنی روٹی تے پیاز دا گنڈھا کسے طور تے کمانا ہے ایہدے وچ بڑ بڑ کرن دی کیہہ لوڑ اے۔

اگلے دن دن مائی مزدوراں مستریاں دی جان تے میری پھوہڑ پنے نوں روپ پٹ کے اپنے چلھے چونکے نوں لگی ہوئی سی تے میں اپنیاں لتاں اپنے اگے کھلاری اخبار وچ اک بڑی مزیدار خبر پڑھ رہیا سی جیہدے وچ رپورٹر نے اک نقلی پیر دے ہتھوں اک غریب مائی دی آبرو لٹن دی کہانی کجھ ایس طرح لکھی ہوئی سی جیویں ایس کل واردات دی ہر نکی تے گجی گل اوہنے اپنی اکھیں ویکھی ہووے اپنے وچ پوڑیاں وچوں آواز آئی ''بابو جی'' میری مائی چھال مار کے باورچی خانیوں باہر نکلی تے مینوں پچھن لگی ایہہ پھیر کون آیا اے؟ ایہدے وچ میرا کیہہ قصور میں کہیا پچھناں کوئی تیسی کانڈی بھل گیا ہووے گا مستری اک سفیدی والا ڈبہ تے اک کوچی پھڑی پوڑیاں وچ کھڑا سی اوہنے سوچیا کہ پوڑیاں وچ سفیدی تے سانوں کرانی ای پوے گی پھیر ایہہ سوچ کے کہ بابو کتھے بے ایمان مستریاں دے پچھے

خراب ہوندا پھرے گا آپوں ایک کوچی ڈبہ لے کے آ گیا۔ پوڑیاں وچ سفیدی کران دی ساڈی کوئی نیت نہیں سی پر تسلی والا مزدور اپنے مٹی بھرے ہتھ پوڑیاں دیاں کندھاں اتے ٹیک کے چڑھدا اتردا رہیا سی پھیر میں دسیا ناں کہ ایہہ تنوں مزدور تسلی لیان لیجان دا کم بارو باری کر دے رہے سن۔ نفسیات دے استاداں دا کہنا ہے کہ ہر بندہ ہر دوجے بندے کولوں وکھ طریقے نال اپنا ہتھ کندھ اتے ٹیکدا اے تے ایہناں تناں مزدوراں وی وکھ وکھ نفسیات نے پوڑیاں دیاں کندھاں اتے کجھ اولڑے تجریدی نقش نگار بنا دتے سن مکدی گل ایہہ کہ مستری تے اک مزدور نے رل کے اوس دن ساڈیاں پوڑیاں وچ سفیدی کیتی شامیں دیہاڑی لین لئی اپر آئے تے مستری اپنا ڈبہ تے کوچی وی نال لے آیا۔ پیسے لین توں بعد اوہنے ساڈے پچھلے وراںڈے نوں اپروں ہیٹھوں تے سجیوں کھبیوں تکیا پھیر مینوں غور نال ویکھ کے کہن لگا بابو جی لگدا اے سفیدی ہندوآں دے جان توں پہلے دی ہوئی اے پھیر اوہنے کوچی سفیدی دی بھر کے وراںڈے دیاں کندھاں اتے پنج ست تھاں پھیر دتی ہن تیکر اسیں ایہہ سمجھدے رہے سی کہ ساڈے وراںڈے دی سفیدی چنگی بھلی اے پر ایہہ پنج ست بے تکیاں کوچیاں لگن توں بعد سانوں وراںڈا کجھ اجیہا جاپن لگا جیوں کسے پکے رنگے دے بندے نوں پھلبہری ہوئی ہووے۔

اگلے چار دن ساڈے تن کمریاں تے دو وراںڈیاں وچ سفیدیاں ہوندیاں رہیاں سفیدیاں دا کم مک گیا تے کمریاں وچ ہنیرا تے گھٹ گیا پر سفیدی کندھاں اتے گھٹ تے بوہیاں تاکیاں اتے ودھ پھیری ہوئی سی پھیر اک دن اوہ رنگ روغن لے کے آ گیا تے سانوں بوہیاں تاکیاں نوں رنگ کرانا پے گیا کندھاں تے بوہیاں تاکیاں دی طرح ہن رنگ روغن بوہیاں تاکیاں اتے گھٹ سی تے شیشیاں اتے ودھ شیشیاں اتوں رنگ کھرچنا

بڑی کاریگری دا کم اے اگلے دیہاڑے اوہنے ساڈے شیشیاں اتوں رنگ کھرچیا تے تیہاں وچوں ستارھاں شیشے ٹٹ گئے۔ ایہناں شیشیاں دے ٹٹن دا اوہنوں کوئی دکھ نہیں ہویا کیوں جے ایہہ شیشے بالکل کچے سن تے ایہناں دا ٹٹنا ای اچھا۔

اوہدے اک یار بیلی دی شیشاں دی دکان سی جتھوں اوہ بڑے ای پکے تے سستے شیشے لیا کے بڑی گھٹ مزدوری تے جڑ سکدا اسی گل تے اوہدی جی لگدی سی پر زندگی وچ پہلی واری میں نہ کیتی تے ایس نہ اتے اڑیا رہیا۔

اگلے کئی دن مائی میری فرشاں توں سفیدی تے رنگ کھرچدی تے دھوندی رہی تے ننگے پیریں پھرن نال اوہنوں نزلہ زکام ہو گیا۔ اک دن میں بازاروں ستارھاں ثابت شیشے لے کے ٹُریا۔ پر گھر آ کے ویکھیا تے اوہناں وچوں چھ ٹٹے ہوئے سن۔ جدوں ایہناں شیشاں نوں بوہیاں تاکیاں وچ جڑن لگا تے مینوں پتہ لگا کہ ایہناں شیشیاں وچ تے مقناطیس بھریا ہوا اے ہتھوڑی کل نوں لگن دی تھاں مڑ گھڑ شیشے نوں وجدی جے کر میں کجھ ودھ کاریگری نال ہتھوڑی نوں ورتدا تے شیشے دا مقناطیس ہتھوڑی دا مونہہ کجھ ایس طرح موڑ دیندا کہ اوہ میریاں اُنگلاں اُتے وجدی ایس طرح گیاراں شیشیاں وچوں پنج شیشے ٹٹ گئے میرے کھبے ہتھ دا گوٹھا تے دو انگلاں پھٹڑ ہو گئیاں تے شیشیاں ٹٹدے ویلے میرے سجے ہتھ اتے اک لما تے کنے ای نکے نکے چیر پا دتے۔ باقی چھیاں شیشیاں وچوں چار ٹٹے ہوئے نیں پر ایہہ چار ٹٹے تے اوہ ان ٹٹے شیشے دی کجھ ایس طرح اکٹھے ہوئے نیں کہ بندے دے بولن نال ستاراں وانگوں چھنکدے نیں پتہ نہیں ایس کر کے میری مائی میرے نال بول چال بند کر چھڈی اے۔

اج کل جے کر میں کسے بندے دے ہتھاں اتے پٹیاں بنھیاں ویکھداں تے میرا جی کردا کہ اوہنوں پچھاں بھائی توں وی اپنی برساتی دی چھت اتے مٹی دی لپائی کرائی سی؟

شاہکار کہانی

دوجا حوالاتی بولیا: تھانیدار کجھ کہیا تے سی پر ہن میں بھلدا آں اوہناں کیہڑی دفعہ میرے اُتے لائی اے۔

پہلا حوالاتی کہن لگا: باؤ! قانون جانیوں بناں واردات کرن نال بندا بے گناہیں ماریا جاندا اے۔

دُوجے حوالاتی کہیا: گامیا، قانون ولوں تے میں اکا ای کورا آں۔ انج چوداں جماعتاں پاس واں سولاں وی کرلیندا اتے پھیر وی ایہو کردا جو کردا آں۔

پہلے حوالاتی پچھیا: پر باؤ توں کردا کیہ ایں؟ گنڈھ کپی؟ نوسربازی؟ اڈیاں موٹیاں موٹیاں توں عینکاں لائیاں نیں تے بانہاں تیریاں کانیاں ورگیاں نیں کوئی جنیاں والا کم تے توں کیہہ کرسکدا ایں؟

دُوجا حوالاتی بولیا: نہیں گامیاں، میں تے قلم کھسائی کردا آں۔

پہلے حوالاتی پُچھیا: ایہدے وچ پیدا تے چنگی ہونی اے باؤ؟

دُوجا حوالاتی کہن لگا: نہیں گامیاں، کہانیاں لکھن وچ پیدا ہوندی تے میں

کلرکی کیوں کردا۔ ایہہ تے رب دی مار اے۔ کسے پیر فقیر دی بددعا کہ بندا لکھاری بن جاندا اے۔ مینوں جاپدا اے مینوں میرے اک استاد دی بددعا اے۔ اوہ کالج وچ سانوں پڑھاندا سی۔ پڑھاندا گھٹ سی پر وعظ ودھ کردا سی اوہدا کہنا سی جے بندا کجھ ای کرے پر اوہدے وچ نام پیدا کرے۔

تے میں کالج چھڈنوں بعد بڑی دیر تیکر کوئی اجیہا کم لوڑدا رہیا جیہدے نال سوکھیاں نام پیدا کرسکاں پر کجھ نہ سجھیا اک دن میرے اک بیلی مینوں صلاح دتی کہ کہانیاں لکھیا کر کہانیاں لکھن دی مینوں اکی جاچ نہیں سی تے ایس بیلی میں نوں پنج چھ انگریزی دیاں پرانیاں کتاباں لیادتیاں تے کہن لگا ایہناں کہانیاں دے ترجمے کر کے اپنے ناں میں چھپوالیا کر۔ ایہہ بڑا کم دا نسخہ نکلیا گامیا، میریاں کہانیاں اخباراں رسالیاں وچ چھپن لگ پیاں۔ ایڈیٹر مینوں کہانیاں لئی فرمائشاں پان لگ پئے تے پڑھے لکھے لوکی مینوں بڑا اچا لکھاری جانن لگے پھیر رب دا کرنا اک دن میرا تے میرے ایس بیلی دا کجھ جھگڑا اجیہا ہوگیا اوویں چاہ دے بل اتے۔

پہلا حوالاتی بولیا: تے اوہنے تیری مخبری کردتی؟

دُوجا حوالاتی کہن لگا: پتہ نہیں، اوہ تے ہن تیکر قسماں کھاندا اے پر اوس جھگڑیوں بعد لوکی رسالیاں اخباراں وچ میرے خلاف مضمون لکھن لگ پئے تے جیہڑے مینوں اچا لکھاری جاندے سن ہن مینوں چورڈا کو کہن لگ پئے میرا جی کھٹا ہوگیا گامیا تے میں کہانیاں لکھنیاں بند کرچھڈیاں پر ایہدے نال میری طبیعت خراب رہن لگ پئی پھیر مینوں کھنگھ لگ گئی تے نال ہلکا ہلکا تاپ وی رہن لگ پیا۔ میں اک ڈاکٹر کول گیا ایس ڈاکٹر میریاں کہانیاں پڑھیاں سن پر جاپدا اے کہ اوہنے میرے خلاف مضمون نہیں سی پڑھے۔ کہن لگا ''بہت دناں توں تہاڈی کوئی کہانی نہیں

پڑھی‘‘ میں کہیا ڈاکٹر جی تہاڈے کولوں کیہ لکونا۔ تے میں ڈاکٹر نوں کل قصہ کہانیاں تے تاپ کھنگ دا دسیا ڈاکٹر بڑا سیانا سی اوہنے مینوں دوائی دتی تے نال کہن لگ کہانیاں لکھدا رہ ایہہ دنیا کہانیاں نال بھری ہوئی اے ایتھے ہر گھر، ہر سڑک بازا وچ کہانیاں ای کہانیاں نیں تیرے اندر باہر آلے دوالے سبھ پاسے کہانیاں نیں۔ ایہناں نوں کولوں ویکھ بہت کول ہو کے اپنے اندر جھاتی پا کے دوجیاں دے دلا وچ جھاتی پا کے ویکھ تے پھیر کہانی لکھ۔ ڈاکٹر دی ایہہ گل میرے دل لگی تے گھر کے میں اپنے گھر دے آلے دوالے ویکھیاں۔ اِک ٹٹے جیہے گھر وچ اِک نائی اوہدی مائی تے نیانے نائی دا اک بھائی اوہدی مائی تے نیانے تے ایہناں دوہا بھائیاں دے بڈھے ماں پیو رہندے سن میں سوچیا جتھے اینے سارے جی اکو کمرے وچ رہندے ہون اوتھے کہانی لئی کتھے تھاں ہو سکدی اے۔ ہوراں گھراں وی بھیڑیاں بھیڑیاں مائیاں ڈھلے میلے کپڑے پائی دن بھر کیڑیاں وانگوں اپنے کم رجھیاں رہندیاں تے وچ وچ ساہ لین لئی اپنے نیانیاں نوں گاہل مندا کر دیا ایہناں لوکاں دی کیہہ کہانی ہو سکدی اے؟ کجھ نہیں۔ ویلا لنگھدا گیا، گامیا۔

پھیر کرنا رب دا اک دن میرے کمرے دے بالکل سامنا دفتر والا چوبارہ خا ہو گیا تے اوہدے وچ اک میاں بیوی تے اوہناں دا اک چھ کو ورھیاں دا پتر آ کے رہن لگ پئے ایہہ ٹبر صاف ستھرے کپڑے پاندا سی کرسیاں اتے بیٹھ کے روٹی کھا سی ایہہ بھائی کوئی چھوٹا موٹا ایکٹر سی مائی بہتا ویلا شیشے اگے بیٹھی رہندی تے فلمی گانے گاندی تے بھائی گل گل اتے اچی اچی ڈائیلاگ بولدا میں سوچیا ایس گھر وچ کہا اے۔

ایس گھر دے ڈھائی کمرے سن اک کمرہ اوہناں دی بیٹھک تے کھانے

کمرہ دوجا سون دا کمرہ تے تیجا ادھا باورچی خانہ سی ایہناں دیاں تنوں تاکیاں ہر ویلے کھلیاں رہندیاں پر میں اپنے کمرے دیاں دونوں تاکیاں بند رکھنا ساں تاں جے ایہہ میری دوربین نہ ویکھ لین میں اپنی اک تاکی اتے کالا پڑدا پایا ہویا سی تے ایس پڑدے دے وچ اک گول موری کیتی ہوئی سی تے ایس موری راہیں میں دور بین وچوں ایہناں دے کل کاروبار ویکھدا تے دوروں سنن والے آلے نال ایہناں دیاں گلاں وی مینوں صاف سنائی دیندیاں دو مہینے تیکر میں ایہناں نوں دُوربین وچوں ویکھدا رہیا تے ایہناں دے ڈائیلاگ لکھدا رہیا پر جدوں وی میں بیٹھ کے ایہناں دیاں گلاں وچوں کہانی لوڑی تے گامیا کہانی والی گل نہ بنی۔

پھیر، کل شامیں ایہہ ایکٹر بھائی کتے گیا ہویا سی مائی ایہدی نے اپنے پتر نال بیٹھ کے روٹی کھائی تے پھیر گھڑی مڑی اپنی گھڑی ویکھن لگ پئی۔ پر بھائی نہ آیا تھوڑی دیر بعد اوہنے ہانڈی روٹی جالی وچ رکھ دتی تے آپوں کپڑے بدل کے مڑ گھڑی ویکھن لگ پئی کوئی ساڈھے نو وجے اوہ بھائی گھر آیا تے مائی شیرنی وانگوں اوہنوں پئی تے اپنے گھڑی والی بانہہ اوہدے اگے کر کے کہن لگی یہ وقت تمہارے آنے کا؟ ہاں تے گامیا، ایہہ مائی جھنگ مگھیانے دی بولی وچ اردو بولدی سی تے بھائی بہت اوکھی تنگ موہری والی اردو بولدا سی بھائی بڑی عاجزی نال آکھیا ساہ وی لے لین دے بھلیے مانسے گھر وڑدیاں ای ڈرامہ شروع کر دتا اے مائی چیکی اوہناں چھنالاں نال تیرا جی ودھ لگدا اے‘ تے بھائی بولیا نیک بختے اوتھے کوئی چھنالاں نہیں سن میں گلاب خاں تے نذیر بیگم اک پروڈیوسر دیاں خوشامداں کر رہے سی ویکھیں ناں روٹی لئی بندے نوں کیہ کجھ کرنا پیندا اے۔ مائی پھیر چیکی ایہہ روٹی اے جیہڑی توں سانوں دیندا ایں؟ ایہدے کولوں چنگی تے اک دیہاڑی دار دے گھر پکدی

اے مائی آکڑ دی گئی بھائی آپوں جا کے روٹی چک لیایا تے اک تپائی اپنے سامنے کھچ کے روٹی کھان بہہ گیا اوہنے اک برکی دو کو وار چتھی ہونی اے کہ انج بھڑک کے اٹھیا جیویں اوہدے مونہہ وچ دھخدا کولا پے گیا ہووے پھیر اوہ نٹھ کے باورچی خانے گیا تے کرلیاں کرن لگ پیا پھیر اوہ پانی دا اک جگ پھڑی مڑیا تے مڑ آپنی روٹی اتے بہہ گیا ہن اوہ ہر برکی روٹی دی لاون نال چھوا کے مونہہ وچ پاندا تے پھیر بڑا ای بھیڑا جیہا مونہہ بناندا تے اپروں اک گھٹ پانی دا پی لیندا۔ مائی اک دو واری ہلی پر بھائی اکھیاں نیویاں پائی رکھیاں تے روٹی گلیوں لاہندا رہیا اخیر مائی تنگ پے کے اٹھ کھلوتی تے پہلواناں وانگوں آکڑ کے کھڑی ہو گئی تے کہن لگی موں ہوں کیوں نہیں پھٹدا گھر دی روٹی کیویں تیرے نک ہیٹھ آوے ہوٹلاں دے تکے کباب ای پسند نیں تینوں تے توں کتھوں دا خاندان مغلیہ دا آخری چشم و چراغ آیا ایں کہ تیرے لئے تتراں دیاں جھیجھاں تے بٹیریاں دے مغز ای ہونے چاہیدے نیں پر بھائی اکھیاں نیویاں پائی پانی نال برکیاں لاہندا رہیا شاہی محل پچھے چھڈ آیا ایں۔'' تے مائی بولدی گئی آ گیا بلند شہروں پاکستان فتح کرن لئی۔ بانہاں ہلاندا کجھ پتہ وی اے اگلے پچھلے تیرے کون سن؟ بھائی نے اپنے متھیوں پسینہ پونجھیا تے سگرٹ سلگا لیا تے مائی پچھیا کدی اوقات وی پچھانی اے اپنی؟ پر بھائی اکھیاں میٹی متھے تے تیڑیاں پائی سگرٹ پیندا گیا مائی پھیر گجی کیہہ ہو گیا اے؟ دندل کیوں پے گئی اے؟ بڑے ڈائیلاگ بولدا سی پہلے تے ہن بھائی کہنیاں اپنے پٹاں اتے ٹیک لئیاں تے ''یا میرے اللہ'' کہہ کے اپنے دوہاں ہتھاں نال اپنے سر نوں شکنجہ جیہا پا لیا۔

میں سوچیا کہ ایہہ مائی تے اوہ مائی نہیں جیہڑی شیشے اگے بیٹھی فلمی گانے گاندی سی۔ غصے وچ بندے دا اصل نکل کے آ کھلوندا اے گامیا، ایس مائی دے بول اگ

دے بھانبڑ سن۔ میں کہانی بارے بالکل بھل گیا سی ایہہ ذلیل عورت اک غریب فن کار دے تکے بوٹیاں کر رہی سی ایس ڈائن نوں جیون دا کوئی حق نہیں۔ ایہناں سوچاں وچ مینوں نیند آ گئی تے میں ویکھیا کہ اوس بھائی اپنے جیب وچوں اک قلم کڈھیا ایس قلم دی نب چاقو ورگی سی تے ایہہ نب ودھدی ودھدی اک خونخوار خنجر بن گئی۔ پھیر ایہہ خنجر اوس ڈائن دی شاہ رگ اتے سی۔ اوہ چیک مار کے اٹھی۔ میری اکھ کھل گئی پر اوہ چیک حالے تیکر میرے کمرے وچ گونج رہی سی اک ہور چیک آئی تے میں چھیتی نال مڑ کے دوربین وچوں تکیا تاکیاں اتے پردے پے گئے سن پر اندر بتیاں بل رہیاں سن تھوڑا جیہا چر پا کے مائی دا پرچھاواں سر پھڑی چیکاں ماردا پردے اتے دی لنگھیا تے اوہدے پچھے بھائی دا پرچھاواں ڈنڈا پھڑی۔ پرچھاویں لنگھ گئے تے ڈنڈے دے سر وچ وجن دی آواز آئی کھٹاک کھٹاک، کھٹاک مائی دیاں چیکاں ہولی پے گئیاں تے اخیر اوس کتورے دی چوں چوں وانگوں چپ ہو گئیاں جیہڑا بس ہیٹھ آ گیا ہووے پھیر اوہناں دے پتر دی آواز آئی ابا جی امی نوں کیہہ ہو گیا اے؟ میں سوچیا ہو کیہہ گیا اے؟ ایس عورت دی ایس ڈائن دی اخیر ایہو ہونی چاہیدی سی میں پھیر سوچیں پے گیا نہیں بالکل نہیں۔ زندگی سبھ توں مقدس شے اے کسے نوں ایہہ حق نہیں پہنچدا کہ اوہ کسے جی نوں جیوں مارے۔ نہیں ایہہ تے اک بہت غلط گل ہوئی اے قتل تے قتل دی اطلاع پولیس نوں ضرور دینی چاہیدی اے تاں جے قانون کسے جی نوں جیوں مارن والے نوں جیوں مار سکے میں گھروں نکلیا کجھ ہور لوکی وی گلی وچ آ گئے سن میں ٹھدیاں پھنور سویٹ ہاؤس اپڑیا تے پولیس نوں فون کیتا تے مڑ آ کے گلی دے موڑ تے پولس نوں اڈیکن لگ پیا لوکی مڑ اپنے گھراں وچ وڑ گئے سن جدوں میں پولیس نوں نال لے کے واردات والے گھر

اپڑیا تے بھائی اکھیاں ملدیاں بوہا کھولیا سانوں ویکھ کے اوہ بڑا حیران ہویا تے ساڈے آون دا سبب پُچھیا۔ سچ پچھیں گا میاں اوس ویلے اوہ بڑی ودھیا ایکٹنگ کر رہیا سی پھیر بڑے اوکھے اوکھے ڈائیلاگ بول کے تے ایکٹنگ کر کے اوہنے ساہنوں دسیا جے اوہدی بیوی قتل نہیں ہوئی کہن لگا اوہ اک چوہی کولوں ڈر گئی سی تے میں اوہ چوہی ماردتی تھانیدار پچھیا اوہ موئی چوہی کتھے اے؟ تے بھائی کہن لگا اسیں موئیاں چوہیاں گھروچ نہیں رکھدے اوہ تاکیوں باہر سٹ دتی سی میرا یقین نہ ہووے تے میری بیوی کولوں پچھ لوو پھیر اوہنے اپنی مائی نوں آواز دتی تے اوہ شرماندی اپنی چنی ٹھیک کردی آ گئی تھانیدار پہلے ایکٹرنوں پھیر اوہدی مائی نوں تکیا تے پھیر مینوں گھورن لگ پیا ہن تھانیدار اوہناں کولوں تکلیف دی معافی منگ کے مینوں تھانے کھڑن دے پیش پے گیا میں اوہنوں بڑا سمجھایا کہ ایہہ اک غلط فہمی والی گل ہوئی اے تے ایہدے وچ میرا ایہہ منشا بالکل نہیں سی جے میں پولیس نوں تے ایہناں شریف لوکاں نوں تنگ کراں پر تھانیدار اپنی گل تے اڑیا رہیا۔ غلط فہمی والی گل تے اوہنے سن لئی پر اوہ مینوں ایس لئی تھانے کھڑنا چاہندا سی جے میں لوکاں دے گھراں وچ جھاتیاں ماردا آں تے قانون دی نظر وچ ایہہ اک جرم سی ایکٹر بولیا تھانیدار صاحب، ایہہ جھاتیاں وی دوربین نال ماردا اے اوہ سامنی تاکی دے کالے پردے پچھے اپنے دو مہینیاں توں اک دوربین گڈی ہوئی اے ساڈے گھر دا نشانہ بنھی مینوں فکر پے گئی میں سوچیا یا اللہ، ایہہ سبھ سفنا سی یا میرے نال دھروہویا اے ایہہ کل جھگڑا اچیکاں، چوہی ایہہ سب ایکٹنگ سی؟ ایہہ گل ڈرامہ مینوں پھسان لئی کھیڈیا گیا؟ ہن اوہناں دا نکا پتر وی آ گیا تے کہن لگا ''ابا ابا میری ایکٹنگ کیسی سی؟ اوہدے ابے کہیا بہت اچھی بیٹا پھر اوہ بھائی اک ہتھ میرے ول تے اک میری

تائی ول کر کے کہیا ہن ایہہ بھائی اوس تاکی وچوں ساڈے گھر کدی جھاتیاں نہیں مارے گا تے میں سرنیواں پا کے تھانیدار دے نال ٹر پیا۔

پہلا حوالاتی بولیا: باؤ ایہہ تے بڑی مزےدار کہانی اے۔''

دوجا حوالاتی سوچیں پے گیا، پھیر اپنے آپ نال گلاں کرن لگ پیا مزے دار کہانی، بہت اچھی کہانی، شاہکار کہانی، پھیر اوہ چھال مار کے اٹھیا تے حوالات دے بوہے دیاں سیخاں نال گھلن لگ پیا۔ محرر دے کمرے وچ اک سپاہی آ کے کہن لگا'' حوالدار جی دوربین والے بابو بڑا رولا پایا ہوا اے، اوہنوں قلم کاغذ دے کیوں نہیں دیندے کہ اوہ اپنی کہانی لکھ لوے۔''

ہیر

کوئی اٹھوارے گو دی گل اے کہ جمیل میرے کول دی ہتھ ہلا کے لنگھیا تے میں دوجے پاسے مونہہ موڑ لیا ہن اوہ تھاں کتھاں میرے خلاف تقریریاں کردا پھردا اے تے لوکاں دے دلاں وچ میری دماغی صحت بارے شک شبہے پاؤندا پھردا اے۔ میرے خلاف تقریر کردے سمے اوہ وچلی گل سروں ای کھا جاندا اے۔ گل ایہہ کہ جس دن اوہ ہتھ ہلا کے لنگھیا تے میں دوجے پاسے مونہ موڑ لیا اوس توں اٹھوارا کو پہلاں احمد نے پارٹی دتی سی احمد نوں پارٹیاں دین دا بڑا شوق اے اوہدے بزرگ وڈے زمیندر تے رئیس سن۔ نال سیاست دا کاروبار وی کردے سن۔ وقت لنگھدیاں زیناں دی ونڈی پیندی گئی۔ تے احمد فیصلہ ایہہ کیتا کہ اوہدے حصے دے مربعے اوھے مربعے نال سیاست نہیں چل سکدی تے اوہنے سیاست دا کھیہڑا چھڈ سرکاری نوکری کرلئی باقی رہ گئی رئیسی۔ رئیسی وی پیسے نال ای ہوندی اے پر کجھ لوکی پھانک ہوندیاں وی دلوں رئیس ہوندے نیں احمد دوجے تیجے مہینے اک لمی چوڑی پارٹی ضرور کر چھڈدا اے بھانویں اوہنوں پٹھاناں کولوں قرضہ ای

لینا پوے ایہناں پارٹیاں اتے اوہ ماوے نال آکڑے افسراں تے سفیراں توں لے کرنٹیاں چپلاں والے شاعراں تے میلیاں بش شرٹاں والے اخبار نویساں نوں بلاوندا اے اوہدی مائی نوں ایہہ کھچڑ چنگا نہیں لگدا پر احمد اپنی جھوٹھی رئیسی نال اک ادب پرستی تے فن پچھانی دی پونچھ وی بنھی ہوئی اے اپنی ہر پارٹی وچ اوہ ایس پونچھ نوں لشکا چمکا کے پیلاں پاؤندا پھردا اے اوہدی ایس پارٹی اتے میں تے جمیل اوہدی ایس پوچھ دے دو پرساں۔

جمیل شعر کہندا اے تے اوہدی شعراں دی اک کتاب وی چھپ چکی اے میرے خلاف تقریراں کرن توں پہلے اوہ اوس بندے دے خلاف تقریراں کردا ہوندا سی جیہنے اوہدی کتاب چھاپی سی جمیل نوں امید ایہہ سی کہ کتاب چھپن توں بعد اوہ گھٹوگھٹ لکھ پتی تے ضرور ہو جاوے گا پھیر کلرکی چھڈ کے اپنا چھاپہ خانہ لالوے گا تے دنیا دے کل غریب لکھاریاں دیاں کتاباں مفت چھاپے گا پر جس بندے جمیل دی کتاب چھاپی اوہ اپنی تھاں جمیل دی شاعری تے اپنے نصیباں بارے گلاں کردا پھردا اے جمیل نوں وارث شاہ نال بڑا پیار اے پچھے جیہے اوہ ایس گل بارے پھرولا پھرالی کر رہیا سی کہ وارث شاہ سویر ویلے کیہ کھاندا سی ایس پارٹی تے جمیل نے کھانے دے نال پین پلان داوی چنگا چوکھا بندوبست کیتا ہویا سی ہن جیہڑا شاعر اپنی دال روٹی لئی کلرکی کردا ہووے اوہ اپنے پلیوں تاں نہیں پی سکدا ناں تے پارٹیاں روز دیہاڑے نہیں ہوندیاں۔ احمد دی پارٹی تے جمیل اوٹھ وانگوں اگلی پارٹی تیکر دا کوٹا پی جاندا اے شروع شروع وچ اوہدی جیبھ موٹی ہو جاندی اے تے جس ویلے احمد اوہنوں دوجیاں لوکاں نال ملاندا اے اوس ویلے جمیل توں بولیا نہیں جاندا بولن دی تھاں اوہ وقت ٹپائی لی مسکان دی کوشش کردا اے ایس کوشش دا نتیجہ

ایہہ ہوندا اے کہ اوہدے بلھ کجھ ایس طرح کھل جاندے نیں جیویں سکی لکڑ وچ تریڑ آئی ہووے۔ جدوں کوئی مائی اوہدے بھیڑے شعر دی تعریف کردی اے اوہ پھیر وی مسکاندا رہندا اے ایس طرح احمد جمیل نوں اک نکے اکھ توں دوجے نکے اکھ کھڑدا اے تے لوکی ایہہ جان کے کہ اوہ شاعر اے اوہدی تعریف کردے نیں سکی تعریف ای نہیں سگوں ہر کوئی اوہنوں احمد دی شراب دا اک گلاس وی پیش کردا اے جس ویلے اوہ مڑ میرے کول آ کے بہندا اے تے پندراں ویہہ گلاس اوہدے اندر ہوندے نیں اک ہتھ وچ تے مونہہ اُتے اک نہ مکن والی مسکان میرے کول بیٹھ کے وی اوہ ہر گلاس والے نوں روک کے اوہنوں اپنا خالی گلاس پھڑاوندا اے تے بھریا چک لیندا اے ایس طرح اوہ ایہناں غریب گلاساں والیاں دا بھار ہولا کردا رہندا اے۔ اوہنوں پتہ نہیں کسے حکیم دسیا اے کہ پین ویلے کھانا چنگا نہیں ہوندا ایس کر کے اوہنوں کوئی پکوڑیاں سیویاں مونگ پھلیاں والا بندہ نظر پے جاوے تاں اوہنوں دوروں ای انج ہتھ ہلاندا اے جیویں گڈی چلن ویلے پلیٹ فارم تے کھڑے لوکی۔

اودھر احمد جدوں لوکاں نوں ایس بے رحمی نال اپنی شراب پیندیاں ویکھدا اے تے اوہ وی اپنی پار[illegible] نوں غیر دی پارٹی جان کے اک نکرے جا لگدا اے تے گلاساں والیاں دا بھار[illegible]ا کرن لگ پیندا اے وخت اوہدی مائی نوں پیا ہوندا اے جیہڑی کلی گلاساں والیاں دی ٹریفک کنٹرول کردی اے جس ویلے گلاساں والے بندے ساڈے ول میرا مطلب اے جمیل ول پھیرا پانا بند کر دین تے سمجھ لوو کہ جمیل گیا بے شک احمد دی مائی نوں رب بڑی سوجھ بوجھ بخشی اے پھیر بڑی دیر تیکر جمیل اپنے دوناں ہتھاں وچ خالی گلاس انج گھماندا رہندا اے جیویں لسی رڑک رہیا ہووے جس ویلے اوہدی کرسی دیاں پچھلیاں دوٹنگاں اچیاں ہو کے ڈگ پین تے میری سمجھ

مینوں دسدی اے اوہنے اٹھن دی کوشش کیتی سی تھوڑی دیر بعد اوہ اپنی بیمار مسکان نال میرے ول تکدا اے پھیر اپنے گلاس ول تکدا اے تے پھیر دوجیاں گلاساں والیاں بندیاں ول تک رہیا ہوندا اے میں چھیتی نال دوجے پاسے بیٹھے بندے نال کاراں دے دھوئیں تے دنیا دے موسم بارے یا ہور چھیڑ لیناں تے اپنے اک کن نوں شیشہ ٹٹن دی آواز اڈیکن تے لا دیناں جس ویلے ایہہ آواز آوندی اے میں چوراکھیں جمیل ول ویکھدا آں اوہدے ہتھ خالی ہوندے نیں تے زمین اتے گلاس مرلے ادھ مرلے وچ بکھریا پیا ہوندا اے۔ ایہہ بڑا نازک ویلا ہوندا اے ایسے ویلے دوگلاں وچوں کوئی اک گل ہوسکدی اے اک تاں ایہہ کہ جمیل پچھے ہو کے کرسی دی پٹھ اتے اپنا سار بھار پا دیوے اوہدیاں دونوں بانہاں دھرتی اپنے ول کھچ لوے تے اوہدی مسکان مک جاوے ایہہ کوئی گھبران والی گل نہیں کیوں جے ایس طرح جمیل اپنے بچپن دیاں تانگھاں دی دنیا وچ اپڑ جاندا اے۔ ایس ویلے پندرہ ویہہ ڈھولی وی اوہنوں مڑ ایس کوڑ دنیا وچ نہیں کھڑ سکدے اک گل ضرور اے کہ پارٹیوں بعد پنج چھ مزدوراں دی لوڑ پے جاندی اے دوجی گل اوس نازک ویلے ایہہ ہو جاندی اے کہ اوہ اپنی کرسی اتے اگے نوں جھک جاوے۔ اپنیاں دوویں کہنیاں اپنے پٹاں اتے ٹکا لوے اپنے دوناں ہتھاں دیاں کل انگلاں نوں آپس وچیں اڑائے تے غصے والا مونہہ بنا کے اپنے سامنے دور بڑی دُور کوئی شے ڈھونڈن لگ پوے۔ ایہہ فکر والی گل ہوندی اے کیوں جو ہن جمیل کسے ویلے وی کھڑا ہو جاوے گا تے ہیر گاوَن لگ پوے گا۔

اوس شامیں شیشہ ٹٹیا تے جمیل نوں ایہہ دوجی طرح دا دورہ پے گیا تے اوہ دور بڑی دور کوئی شے ڈھونڈن لگ پیا دوروں احمد دی مائی جمیل نوں ویکھیا تے اوہنوں

فکر پے گئی احمد اوس ویلے غیر دی پارٹی وچ رجھیا فکراں دیاں حداں ٹپ چکیا سی۔ احمد دی مائی احمد نوں دوائی دی شیشی وانگوں ہلا ہلا کے مڑ اپنی پارٹی وچ کھڑیا تے دور بیٹھا جمیل وکھایا۔ کجھ دیر تے احمد اپنا سر جھٹکدا رہیا جدوں گل اوہدے پلے پئی تاں اوہدی کل پیتی شراب پسینہ بن کے اوہدے متھے راہیں رڑھ گئی احمد تے اوہدی مائی دال سیویاں مونگ پھلیاں تے پکوڑیاں دیاں پراتاں چکی جمیل ول نٹھے ایسے ویلے احمد ہمیش مینوں انج گھور کے ویکھدا اے جیویں میں قتل یا ہور کوئی ایسی طرح دا کم کیتا ہووے جمیل دے دونوں بھروٹے جڑ کے اک لما تے موٹا بھروٹہ بن گئے ہوئے سن تے اوس اک بھروٹے دی ہیٹھوں اہدیاں دو اکھاں دھرتی تے اسمان دے جوڑ دے کول کوئی گواچی شے ڈھونڈ رہیاں سن احمد کہیا جمیل جمیل جمیل، جمیل تیرے چاچے دے کلیم دا فیصلہ ہویا اے کہ نہیں؟ جمیل جمیل تیرے چاچے دا کیہہ ناں اے۔ میں اوہدا ناں ای بھل گیاں چل چھڈ ناں نوں پر ویکھیں ناں جمیل اوہ ویکھ نیازی کھڑا اے چل اٹھ اوہدے نال گل کریئے۔ جمیل چل اٹھ نیازی نال گل کریئے جمیل جمیل اوس توں بعد بڑی دیر تیکر احمد طرح طرح دیاں بے تکیاں گلاں کردا رہیا تاں جے کسے طرح جمیل اوس غریبڑی ہیر دا کھیہڑا چھڈ دیوے احمد دیاں دھیاں کباب تے کوفتے لیا کے جمیل دے نک کول انج پھیرن لگ پیاں جیویں بڈھیاں مائیاں نظر لگے نیانے نوں ہرمل گگل دی دھونی دیندیاں نیں اوہناں دی سبھ توں چھوٹی دھی اپنی بولن والی گڈی چک لیائی تے اوہنوں الٹا سدھا کر کے میاؤں میاؤں کران لگ پئی تے جمیل اپنی نک دی سیدھ وچ دور بڑی دور ہیر نوں ڈھونڈدا رہیا پہلے پہلے مینوں جمیل تے غصہ آوندا سی پر وقت لنگھدیاں مینوں عادت جیہی پے گئی تے پھیر میں جمیل تے اوہدی ہیر تے نہ کدے ہسیا تے نہ رویا پر اوس شامیں

جدوں احمد دی ساریاں توں چھوٹی دھی آپنی گڈی نوں میاؤں میاؤں کران لگی تے میرے اندر اک ہاسا جیہا ہلیا پہلے تاں میں غور یا نہ پر ویکھدیاں ویکھدیاں ایہہ ہاسا میرے اندر رواوروے وانگوں ول کھان لگ پیا احمد اوہدی مائی تے بچیاں نوں اک بندے دے آلے دوالے گھیرا پائی ویکھ کے مہماناں دے کل اکٹھ ہولی ہولی ساڈے کولوں دور ہوندے گئے ہن میرے کھبے اک انگریز بھائی بیٹھا سی اوہنے مینوں پچھیا کہ تیرے بیلی نوں کیہ تکلیف اے۔ میں اوس ویلے اپنے دونوں ہتھ اپنے ڈھڈ دے اوس حصے وچ کھوبھے ہوئے سن جتھے ڈھڈ تے چھاتی دے بنے ملدے نیں میں ہاسے نوں چھاتی دے ہیٹھاں ڈکیا ہویا سی ہن جے کوئی بندہ تہاڈے کولوں کوئی گل پچھے تے اوہدا جواب دینا تے ضروری ہوندا اے ناں۔ پر مینوں ڈر ایس گل دا سی کہ بھانویں میں ہاسے نوں اپنے ڈھڈ اندر ڈک چھڈیا اے پر جے میں مونہہ کھولیا تے ایس بے ایمان دا کوئی اعتبار نہیں کہ کسے وتھ راہیں اپر چڑھ آوے پھیر میں اوس انگریز بھائی نوں اپنے نک راہیں جواب دتا اوں آں تے اوہ بھائی مینوں بڑے غور نال گھورن لگ پیا۔ بڑی دیر تیکر بڑے غور نال مینوں گھورن توں بعد اوہ مینوں چھڈ کے احمد اوہدی مائی تے بچیاں نوں گھورن لگ پیا تے نال ایک جھوٹھی کھنگھ دی کھنگھن لگ پیا۔ دسنا اوہناں نوں اوہ ایہہ چاہوندا سی کہ تسیں تے الٹے پاسے لگے او اصل وچ تاں ایس بھائی دی فکر کرن دی لوڑ اے انگریز بھائی کھنگھدا تے احمد تے اوہدے گھر بار نوں گھوردا رہیا۔ میں اپنے ہتھ اپنے ڈھڈ وچ کھوبھی رکھے۔ پھیر پتہ نہیں کس طرح کس ویلے احمد اوہدی مائی تے دھیاں جمیل نوں کھڑا کر لیا تے اوہنوں اندر کھڑن لئی ایک جلوس بنا کے ٹر پئے۔ ہن اوس انگریز بھائی نوں میرے بارے فکر پے گئی تے اوہ شراب دا گلاس ہتھ وچ پھڑی شراب دیاں بدخوہیاں کرن

لگ پیا۔ تے کہن لگا جے توں اندر جا کے اک ٹکی مکھن دی کھا لویں تے بالکل ٹھیک ہو جاویں گا۔ میں اندر کیویں جا سکدا اسی اندر تے اوہ جمیل نوں لئی جا رہے سن کل نکے نکے اکٹھ اکٹھے ہو کے اک وڈا اکٹھ بن گئے سن جلوس جس ویلے عین اوس اکٹھ کول اپڑیا تے جمیل رک گیا۔ اوہنے اک ہتھ نال اپنی پتلون اچی کیتی میں اپنے ہتھ ڈھڈ وچ ہور زور نال کھوبھ لتے دوجی بانہہ اوہنے اک جھٹکے نال سدھی کیتی تے ہیر جوگی نوں جھوٹھا دسن لگ پئی جس ویلے جمیل اپنی بانہہ سدھی کیتی اوہدا کوئی ادھا کو ہتھ اک ماواوالے افسر دی بکھی وچ جا وڑیا تے اوہ افسر اک اچی چھال مار کے اک مائی کولوں معافیاں منگن لگ پیا میرے کھبے بیٹھا انگریز مینوں بھل کے جمیل دا گانا سنن لگ پیا اوہنوں جمیل دی آواز بڑی چنگی لگی مینوں جاپدا اے کہ انگریزاں دے ملک وچ پھٹے بانس نہیں ہوندے تے اوہ میتھوں بولاں دا انگریزی ترجمہ پچھن لگا ہاسا میرے ڈھڈ وچ سرکس دے تماشے کر رہیا سی۔ میں اوس بھائی نوں غصے نال گھوریا تے غور نال گانا سنن لگ پیا اکٹھ ہولی ہولی کھانے دیاں میزاں ول سرکن لگ پیا کھانے دیاں میزاں اتے اکٹھ ہو گیا میں اپنا ڈھڈ پھڑی بیٹھا رہیا انگریز بھائی مینوں روٹی دی اک جھوٹھی جیہی صلح مار کے اکٹھ وچ جا رلیا۔ خالی لان وچ جمیل کلا کھڑا کل عالم نوں ہیر تے قاضی دے سوال جواب سنا رہیا سی احمد تے اوہدی مائی پہلے تے مہماناں نوں رومال پلیٹاں پھڑاندے رہے پھیر ہولی ہولی پولیاں کردے جمیل نوں گانڈیاں گانڈیاں کسے پاسے لے گئے مہمان کھانا کھاوندے رہے میں اپنا ڈھڈ پھڑی بیٹھا رہیا ہولی ہولی اکٹھ کھنڈنا شروع ہویا اخیر وچ میں وی احمد تے اوہدی مائی دا اپنی چپ زبانی نال شکریہ کر کے ٹریا۔

جدوں میں اپنی گڈی وچ بیٹھا تے مینوں سمجھ آیا کہ ٹردیاں ویلے جدوں میں احمد

تے اوہدی مائی دا مشکور ہو رہیا ساں تے اوہ دوجے پاسے کیوں ویکھ رہے سن۔ جمیل میری گڈی دی پچھلی سیٹ تے پیا سی جمیل نوں گڈی وچ پاؤن لئی بنج کو بندیاں دی لوڑ ہوندی اے تے گڈی وچوں باہر کڈھن لئی گھٹو گھٹ اوس توں دگنے بندے چاہیدے نیں اوہدے گھر پہنچ کے میں کلا ای اوس لاش نال گھلن لگ پیا اوہدا ادھا ہیٹھلا دھڑ باہر کڈھدیاں تیکر میرا کل زور مک گیا مینوں پسینہ ایس طرح آ رہیا سی جیویں کسے برف دی سل ہاڑھ دی دھپ وچ رکھ دتی ہووے میں بڑی واری ایہہ پڑھیا اے کہ جے کسے بندے تے کوئی وقت پیا تے رب نے اوہنوں اوہ طاقت بخشی کہ اوہنے پہاڑ دے ٹکڑے کر دتے یا اک مکا مار کے شیر مار چھڈیا۔ میں ہمیش ایہناں گلاں نوں جھوٹھ سمجھیا تے کتاب رسالے دا اگلا ورقہ اتھل دتا پر اوس راتوں بعد مینوں یقین آ گیا اے کہ رب سچا بڑا بخشن ہار اے۔ ڈھلدی راتیں ہیٹھلا ادھا جمیل سڑک تے پیا سی اوپرلا ادھا گڈی وچ تے میں اگلے کھبے مڈگارڈ تے بیٹھا اپنے اپرلے تے ہیٹھلے ساہ وچ صلح کرا رہیا ساں۔ کلا ڈکلا کوئی بندہ لنگھدا تے میں اوہدی منت کردا تے اوہ پرے دی ہو کے لنگھ جاندا جدوں کلے ڈکلے وی لنگھنے بند ہو گئے تے مینوں کجھ گھبرا جیہا پین لگ پیا میں سوچیں پے گیا میرے دل مینوں کہیا ایہہ کل بندے جیہڑے تیرے کولوں کنی کترا کے لنگھے نیں سدھے تھانے گئے نیں تے ایس ویلے تیرے خلاف قتل دی رپٹ لکھا رہے نیں ہنے ای پولیس ہتھکڑیاں لے کے آ جاوے گی لوکاں دا اکٹھ ہو جاوے گا تے پولیس تینوں غیر قانونی اکٹھ کرن کر کے پھڑ کے لے جاویگی۔ ''میریا ربا'' اوس ویلے رب میرے اندر اجیہی طاقت بھر دتی کہ میں منٹاں وچ جمیل نوں کڈھ گھسیٹ کے اوہدے گھر دے بوہے اگے رکھ دتا تے آپوں گڈی نٹھا گھر آ اپڑیا ہن تیکر ڈر غصے گرمی تے بھار چکن کر کے ہاسا میرے ڈھڈ دی کسے نکرے لکیا بیٹھا سی گھر اپڑ کے میرا ساہ ٹھیک ہویا تے اوہ مڑا پنیاں کھیڈاں کھیڈن لگ پیا تے میں مڑ ہتھ ڈھڈ وچ کھوبھ لتے میری مائی بوہا کھولیا تے دسیا

کہ ممتاز رحمٰن پوریوں آیا سی۔ ''بی بی بڑی بیمار اے تسی تے بڑی دیر کر دتی۔'' ہن سویرے ای جا ہووے گا۔ بی بی دی بیماری دل گل سن کے مینوں بڑی فکر پے گئی تے میں کہیا کہنا کیہ سی اوہ ای ہویا جس دا مینوں ڈر سی میرا ہاسا انج نکلیا جیویں کسے ٹیوب ویل چلا دتا ہووے میرے سامنے کھڑی میری مائی اوس ہاسے وچ پیراں توں سر تیکر نہاتی گئی اوہ دروازے وچ کاٹھ دی طرح آکڑی کھڑی سی میرا ہاسا وگدا گیا پھر اوہ اک دم اچی اچی رون لگ پئی میری ماں بیمار پوے تے تینوں ہاسا آوے اس بچاری تاں کدے تیرے گھروں اک ڈنگ دی روٹی نہیں کھادی تینوں اوہدا کیہہ دکھ اے۔ میں اوہنوں اپنا دکھ کیویں دسدا میرا ہاسا رکدا تاں کوئی گل کردا بوہے کھڑ کے باریاں کھلیاں احاطے دے چار چھ بندے سوٹے پھڑی نٹھے آئے مینوں پچھان کے اوہ رک گئے۔ پر میرا ہاسا نہ رکیا ہسدیاں ہسدیاں میرا ہاسا ہاسا نہیں سی رہیا اوہ کجھ اجیہاں آوازاں بن گیا سی جیہاں دا کجھ مطلب ای نہ ہووے بندے تاں اپنے سوٹے لئی دل دیاں دل وچ لے کے ٹر گئے پر بوہے تے باریاں آپس وچ گلاں کرن لگ پیاں پہلے تاں کدے اینے اپنی مائی تے ہتھ نہیں سی چکیا لگدا اے اج بھتی ای پی کے آیا اے میری مائی اپنی منجی تے پئی کلی جواب سوال کر دی رہی ہس ہس کے میں بیہوش جیہا ہو گیا تے پتہ نہیں کس ویلے مینوں نیند آ گئی۔

ایس گل نوں پندراں کو دن لنگھ گئے نیں پر ہن تیکر میری مائی نوکرانی دے ہتھ مینوں روٹی بھیجدی اے تے بچیاں کولوں کتاباں کپڑیاں لئی پیسے منگواندی اے بچیاں نال پیساں بارے کوئی بحث نہیں ہو سکدی تے گھر دے خرچے ہتھوں میں بڑا تنگ پے گیا آں۔

ہُن جے کر کوئی بندہ تہاڈے نال ایہہ کجھ کرے تے پھیر راہ جاندیاں تہانوں ہتھ ہلاوے تے آس ایہہ رکھے کہ تسیں دوجے پاسے مونہہ نہ موڑو تے تسیں دل لگدی دسو کہ پاگل اوہ اے یا تسیں۔

اسلم

کل شامیں میں دیر نال گھر پہنچیا تے ماں میری کہن لگی کدے تے چھیتی آ جایا کر اج اسلم آیا سی بڑی دیر اڈیکدا رہیا تینوں کہندا سی انور نوں ملیاں ورھے ای ہو گئے نیں۔

جس دن اسلم میری پھوپھی دی دھی بھین نوں ویاہن آیا سی اوس دن میرے پھوپھڑ اپنا سر کھرک کھرک کے لہولہان کر لتا گل ایہہ سی کہ اسلم جنج دے بہانے اک پوری فوج ساڈا شہر فتح کرن لئی لے آیا سی تے پھوپھڑ نوں کھڑیاں کھڑیاں چھ دیگاں ہور پکوانیاں پے گئیاں سن۔

لوکاں دا کہنا سی کہ اسلم دا پیو اسلم دے ویاہ نوں ای اڈیکدا سی جدوں ایہہ کم ہو گیا تے ولیمیوں اگلے دن اوہ وی چلدا ہویا پیو دے قلاں توں اگلے دن اسلم نے گھر وچ اوہ چھنج پائی کہ اوہدے بھین بھرواں نوں جدی پشتی دبی دیگ کڈھنی پئی تے اوہناں دیگ دا پیسہ کل مکان آپس وچ ونڈ لئے اسلم دے حصے جیہڑے مکان آئے اوہ جگراواں دے اڈ اڈ محلیاں وچ سن تے اوہناں دا کرایہ اُگراہن لئی

اوہنوں اک رئیسی ٹانگہ بنوانا پے گیا ایس ٹانگے اُتے اوہ کوچوان نوں پچھے بٹھا کے شامیں سارے شہر دی سیر کردا دیگ دی دولت وچوں اوہدے اگلیاں کدے فقیر فقرا نوں اوہناں دا حصہ نہیں سی دتا۔ تے اسلم نوں ایہہ سوچدیاں بڑا دکھ ہوندا سی کہ اوہدے وڈوڈیرے عذاب وچ ہون گے تے اوہناں دی پیڑ گھٹ کرن لئی اوہنے دیگ دے پیسے وچوں زکواۃ کڈھنی شروع کردتی زکواۃ ونڈن لئی اوہنے جگراواں دے اک خاص محلے دیاں کجھ مائیاں نوں چنیا۔ ورھیاں کٹھی ہوئی زکواۃ اصل توں وی ودھ گئی سی تے اسلم دیگ دی اپنے حصے دی کل دولت چھیتی اوہناں حقداراں وچ ونڈ دتی مکان دے کرائے تھوڑے ای سن تے گھر دا خرچہ چلان لئی اوہنے مکان بیچ کے دو بساں خرید لیاں تے اوہناں بساں دا بھاڑا اگراہن لئی تے اوہناں دی دیکھ بھال کرن لئی اوہنوں اک کاردی لوڑ پے گئی۔

ہن اسلم اتے اکو گھر دا خرچہ تے نہیں سی ناں اوہ مائیاں جنہاں نوں اوہ زکوٰۃ دیندا سی اوہناں نوں اوہ بھکھیاں مردیاں کیویں ویکھ سکدا سی بساں بھانویں نویاں سن تے اوہناں دے انجن بڑے جندوالے پر اوہ وی بہتی دیر اینے سارے گھراں دا بھار نہ سہہ سکیاں تے چھیتی ای وفات پا گئیاں کار ایہناں بساں دے غم وچ کھنگھدی کھنگھدی مرگئی جد اسلم کجھ قرضے لاہن لئی اپنا رہن والا مکان وی ویچ دتا تے ساڈی پھوپھی دی دھی بھین اپنے اک بلورنوں مونڈھے تے دوجے نوں انگلی لا کے لدھیانے آ گئی تے مانواں دھیاں اک دوجے دے گل لگ کے اوہ رولا پایا کہ رہے رب داناں۔

اسلم بارے لوکی کہندے کہ اوہ مکے چلا گیا کوئی کہندا کہ اوہ پہاڑاں وچ بوٹیاں ڈھونڈدا پھردا اے اک بندے اوہنوں اک واری کلیر شریف دے میلے تے

ویکھیا تے اک نے کلکتے اک دن ابا جی دفتروں آئے تے اوہناں دے متھے نوں ویکھدیاں ای میں اپنے حساب دے سوال کڈھن لگ پیا میرے چھوٹے بھائی حقے نوں نہلا نہلا کے پاگل کر دتا تے بھین میری پنجسورہ کھول کے بیٹھ گئی پر اوس دن کسے نوں وی پھینٹی نہ چڑھی تے نہ ای ماں ساڈی نوں جھڑکاں پئیاں سگوں پولے جیہے ابا جی نے ماں نوں دسیا کہ اج اسلم گھنٹہ گھر دے میدان وچ گل وچ سپ پائی دوائیاں ویچدا سی۔ پھیر باقی دی ساری شام تے اگلے کئی دن ساڈا ابا اپنا سر جھٹکدا رہیا ایس توں مگروں اسلم پھیر غائب ہو گیا کئی ورھیاں مگروں مڑیا تے اوہنے ساڈی گلی وچ مکان لے لیا تے اپنی بیوی بچیاں نال اوتھے رہن لگ پیا۔

اوہ کنے ای میلے کما کے مڑیا سی تے ہن ایسے پیسے نال کوئی عزت دا کاروبار کرنا چاہوندا سی اوہنے چینی دیاں پیالیاں سلور دیاں گڈویاں بچیاں دے کھڈونے تے کوئی ہور چھتی طرح دیاں شیواں خرید کے ہر مال تن آنے پھیر نہیں ملے گا تن آنے دی اک ریہڑی لائی ہر مائی بھائی تے بچیاں نال اوہ ہس کے گل کردا تے رب دی رضا تے اینا راضی کہ لوکی پٹھ پچھے اوہدی تعریف کردے۔ اوہدے مٹھے بولاں دناں وچ اوہدا سارا مال وِکا دتا جد اوہدے کول تن پیالیاں چار گلاس تے دو مصالحے دیاں گڈیاں رہ گئیاں تے اوہنوں پتہ لگا کہ اصل تے مک گیا اے اصل وچوں اوہنے کدے اپنے دن دی بکری تے خرچ دا حساب نہیں سی کیتا اوہنے بھلیاں ویلے اپنے نوٹ نہیں سی گنے ایہہ تے آنے دوانیاں دی بھان دی گل سی مستری رمضان دی ریہڑی موڑ کے ہن اوہ دن بھر فتے نائی یار حمے دُدھ والے دی دکان اُتے بیٹھ رہندا تے پھوپھی ساڈے پھپھڑ کولوں لکا کے اپنی دھی نوں شام سویرے روٹی بھیج دیندی۔

اک دن اسلم ساڈے گھر آیا تے ماں نوں کہن لگا ماسی تیری سلائی دی مشین بڑی کھڑ کھڑ کردی اے میں چوک وچوں ایہدی آواز سن کے آیاں۔ پھیر اوہنے مشین نوں ہیٹھوں اپروں ویکھیا باری باری اک اک اکھ بند کر کے دوجی اکھ نال اوہدیاں تیل پان والیاں موریاں وچ جھا کیا تے اوہنوں اگے پچھے چلان توں بعد ایہہ فیصلہ سنایا کہ ایس مشین نوں اوور ہالنگ دی لوڑ اے تے ایہدی اک گراری وی بدلنی پوے گی تے ماسی جے توں ایس مشین نوں دو گیڑے وی ہور دتے تے ایہہ پرزہ پرزہ ہو کے ڈگ پوے گی تے پھیر ایہدا کجھ نہیں بن سکے گا۔ میری ماں نوں فکر پے گیا اسلم اوہدے کولوں باراں آنے تے مشین لے کے چلا گیا گھر جاندیاں ای اوہنے تن لکڑ دیاں پھٹیاں جوڑ کے اوہناں اتے کالا رنگ کیتا۔ تے اگلے دن اوس کالے پھٹے اتے سفیدے نال اردو تے انگریزی وچ اسلم انجینئر نگ ورکس لکھیا۔ اوس توں اگلے دن چودھری کریم بخش تے فتے نائی وچ بڑی توں توں میں میں ہوئی۔ بڑے لوکی وچ پے پر گل ودھدی گئی۔ اک شامیں پنچائیت بیٹھی تے فیصلہ ایہہ ہویا کہ فتا ہر مہینے دی چوتھی نوں کرایہ چودھری دے نک تے ماردا ہووے پر جے چودھری اپنی ہٹی خالی کروانی چاہوندا اے تے فتے نوں ہٹی خالی کرنی ای پو یگی جس دن فتے نائی نے ہٹی خالی کیتی اوہدے اگلے دن اسلم نے اوہدے باہر اپنا انجینئر نگ ورکس دا بورڈ لا دتا۔

ہُن اوہنے سلائی دی مشین دا پرزہ پرزہ کھول دتا تے تھاں تھاں کلاں گڈ کے اوہنے پرزیاں نوں ہٹی دی اندر لی کندھ اتے سجا دتا مشین دے ہیٹھلے لکڑ دے ڈبے وچ اوہنے اِک ریتی اک پیچ کس تے اک پلاس رکھ کے اپنا انجینئر نگ ورکس تیار کر لیا جد کوئی مشین ایس انجینئر نگ ورکس وچ آوندی تے اسلم اوہدے پرزے پرزے

کر کے اپنے سامنے رکھ لیندا پھیر اپنی جیبھ تے تالوں دے جوڑ تے توڑ نال ٹخ ٹخ دیاں ایسیاں آوازاں کڈھدا کہ مشین والا بھائی نٹھ اٹھدا تے گھر جا کے ساہ لیندا۔ اوہدے جان توں بعد اسلم مشین نوں مڑ جوڑ دیندا تے سرہوں تے مٹی دا تیل ملا کے اوہدیاں تیل پان والیاں موریاں وچ پاؤندا تے بھائی دی حیثیت یا اپنی بحث مطابق چار چھ اٹھ یا دس آنے رکھوا لیندا۔ جس کسے دی مشین نال اوہنے ایس توں کجھ ودھ انجیئر نگ کیتی اوہ بھائی آ کے رولا پاؤندا اچی اچی بولدا تے محلے دے نیانیاں سیانیاں نوں اکٹھیاں کر کے اسلم نوں ہٹیوں باہر نکلن لئی آہندا پر ایسے موقعیاں تے کدے اپنا اڈا نہیں چھڈیا تے نہ ای اوہنے کدی اوہناں پا گلاں نال بحث کیتی۔ اوہ چپ کر کے سبھ کجھ سندا رہندا تے جد اوہ اچا بولن والا بھائی بول بول کے خفا خون ہو جاندا تے گھر جان لگدا اوس ویلے اسلم اوس نوں آواز دے کے بلا لیندا۔ تے بڑے پیار نال اپنے کول بٹھا لیندا پھیر ساریاں نیانیاں سیانیاں نوں گھرو گھریں جان دی نصیحت کر کے اوس بھائی نوں انجینئر نگ دیاں باریکیاں سمجھاوندا اخیر وچ اوہ بھائی سرنیواں کر کے اپنے گھر چلا جاندا تے اپنی مائی نال لڑدا اگلے دن اوہ اسلم دے کول دو گھنٹے ضرور بیٹھدا تے دنیا دی بے ثباتی تے نویں پوچ دی بے حیائی بارے گلاں کردا۔ تے اسلم اوہنوں بمبئی تے ہردوار تے برما دیاں گلاں سناندا۔

چودھری کریم بخش نوں کرایہ دین دی تھاں اسلم اوہنوں اپنا چاچا بنا لیا تے کدی کدی چاچی دیاں منجیاں پیڑھیاں دی ٹھوک آوندا۔ تے جد کدی بھکھ لگدی تے چاچی نوں کوئی ہور کم پچھن لئی چلا جاندا محلے دیاں کل مشیناں مک گئیاں تے اوہنے ٹٹیاں کڑاہیاں کڑچھیاں تے بالٹیاں دے کنڈے دستے تے تھلے لانے

شروع کر دتے ایس کم وچ پیسے گھٹ سی پر اچا بولن والیاں دی کھج کھج گھٹ۔ اک دن اوہ کتوں اک اکھ نوں لان والا شیشہ تے اک پرانے ٹائم پیس دا کھوکھا لے آیا تے اپنی گھڑی نوں کھول کے ایس شیشے دے نال سارا دن تکدا رہیا۔ اگلے دن اوہنے اپنی ہٹی دا ناں بدل کے اسلم واچ ہاؤس رکھ دتا تے پندراں مہینیاں بعد مڑ جوڑ کے میری ماں دی مشین واپس کر گیا۔

اسلم دا واچ ہاؤس کوئی بہتا نہیں چمکیا۔ ایس کر کے ساڈے محلے وچ جولاہے تے گھمیار رودھ سن تے اوہ چڑھدے اتردے پرچھانویاں تے ملاں تے ککڑ دی بانگ توں ای اپنا کم چلا لیندے سن۔ تے گنتی دے پڑھے لکھے کھاندے پیندے لوک اپنیاں گھڑیاں ریل بازاروں ای ٹھیک کراوندے بھانویں اوہناں نوں اسلم کولوں چار گنا ودھ مزدوری نہ دینی پوے۔

ہُن تیکر اسلم دا منٹ کیمرہ بوری وچ بنھیا پیا سی ایس عید تے محلے دے کل بچیاں اپنیاں کل عیدیاں دیاں فوٹو آں کھچوالئیاں ٹُر توں بعد ایس کم دا وی مندا پے گیا پر چھیتی ای ٹانگیاں دی کمیٹی پاس دے دن آ گئے تے اسلم نے چوراں کولوں ادھ مزدوری تے ست ٹانگے بیل بوٹیاں سنے رنگ روغن کر دتے ٹانگیوں بعد اوہنے اپنے بورڈ اتے اپنا ناں چھڈ کے باقی دے اکھر بجھا دتے تے اوہناں دی تھاں آرٹسٹ پینٹر لکھ دتا۔ ہون شیشیاں اتے یا اللہ، یا محمدؐ، یا علیؓ لکھ کے تے اوہناں دے آلے دوالے بیل بوٹے واہ کے تے اوہناں دے پچھے پانی چڑھا کے فریم کر کے اپنی ہٹی دے اندر باہر ٹنگ لئے تے ہر دُدھ دہی لین لئی نکلیا نیانا اوہناں فریماں نوں تے اوہناں وچ اپنی شکل نوں گھنٹیاں تکدا۔

اسلم نوں ہٹی پایاں جد کوئی تن سال لنگھ گئے تے چاچے کریم بخش نوں کھڈیاں

لان لئی اپنی دکان دی لوڑ پے گئی تے اسلم بڑے کھے بھتیجیاں وانگوں ہٹی خالی کرن دی حامی بھر لئی۔ اگلے دن اوہنے فتے نائی دے کن وچ کجھ پھوک ماری تے اوہنے اسلم کولوں پنج قطعے تے اک دو فٹ تن فٹ دا شیشہ خرید لیا اسلم کل سامان گھر لے آیا تے اپنی بیٹھک وچ اپنا کاروبار کرن لگ پیا اوہدی بیٹھک وچ بڑا انک سک بھریا ہوا سی۔ صفائی کردیاں اوہنے سنگل لوہے دے کڑے تے لکڑ دے گولے اک کباڑیے نوں چکا دتے اک ڈبے وچ تاش دے کوئی پنجاہ سٹھ پیکٹ بھرے ہوئے سن اوہناں وچوں اسلم نے اک پیکٹ مینوں دے دتا اوس پیکٹ دے کل بونجا پتیاں اتے پان دا شاہ بنیا ہویا سی۔ ایس بیٹھک دی اک کندھ وچ اوہنے اِک کل گڈی تے اوہدے اتے اک سکے بیراں دے دانیاں ورگی تسبیح ٹنگ دتی۔ اک کھونجے وچ پاتھیاں دی سواہ کر کے اوہدے اتے ایک گیندے دے پھلاں دا ہار رکھ دتا ہن محلے دیاں کل سساں تے نوہاں اسلم کولوں اک دوجے دے خلاف گنڈے تعویذ کروان لگ پییاں اک دن اوہنے لوٹا گھما کے اک مائی دی چوری دسی۔ تے دوجے دن پولیس نے اوس چٹی دھوتی کالے پنڈے تے ننگے پیریں چور نوں اوس مائی دیاں چاندی دیاں پزیباں وِچد یاں پھڑ لیا۔ ایس توں بعد اسلم نے چوریاں تے ٹونے پھڑنے شروع کر دتے تے محلے وچ نت لڑائیاں ہون لگ پییاں ہولی ہولی کجھ بھیڑے بندے اسلم دیاں بدخوئیاں کرن لگ پئے پر گیندے دے ہار تے تسبیح توں ڈردیاں کسے نوں اسلم نوں کجھ کہن دی ہمت نہ پئی۔ اک دن اسلم میرے کولوں اک دن لئی شلوار ادھاری منگی اوہنے اک انٹرویو لئی جانا سی اوہنوں نوکری مل گئی تے اوہ ہر ستویں دن اپنے سڑکاں کٹن والے انجن نوں لیا کے اپنے بوہے اگے پارک کر دیندا تے سارا دن اپنی آل اولاد نال گزار کے اگلے دن اپنا انجن سٹارٹ کر کے اپنے کمیں چلا جاندا

اک اتوار اک بابو جیہا بھائی اک مستری جیہے بندے نوں نال لے کے آیا تے اسلم نوں اک کاغذ پھڑا کے انجن لے کے چلا گیا۔

ہُن میں اپنی پڑھائی مکا کے اک سرکاری دفتر وچ کلرک بھرتی ہو کے دلی چلا گیا میتھوں بعد سنیا اے اسلم اپنے بال بچیاں نوں لے کے سندھ چلا گیا۔ ایس گل نوں ورھے ای بیت گئے پر ایویں لگدا اے جیویں کل دی گل ہووے۔

کل شامیں جد میں دیر نال گھر پہنچیا تے میری ماں بڑی ناراض ہوئی تے کہن لگی اسلم تینوں اڈیک کے چلا گیا میں پچھیا بی اج کل اسلم کیہ کم کردا اے کہن لگی پتر اوہدی جیب وچ اک ڈاکٹراں والی ٹوٹی سی۔

ہمزاد

مینوں عبدالرحمان نال اک کم پے گیا تے پتہ نہیں اوہ پاکستان بنن توں بعد لدھیانیوں کتھے ٹُریا اے ایہہ عبدالرحمان اک ترکھان سی تے جیہڑے لوکی اوہدی ہٹی اتے بیٹھ کے اوہدے کولوں یوسف زلیخا سن دے اوہناں دا کہنا سی جے عبدالرحمٰن بڑا کاریگر ترکھان اے۔ اوہدے ورگیاں جوڑیاں تے چوکھاٹاں شہر وچ کوئی دوجا ترکھان نہیں بنا سکدا۔ میں تے اوہنوں ہمیش منجیاں پیڑھیاں ٹھوکدے ای ویکھیا اے یا پھیر یوسف زلیخا پڑھدیاں کجھ لوکی ایہہ وی کہندے سے جے اوہنے جن قابو کیتے ہوئے نیں یوسف زلیخا توں وکھ اوہدے کول اک ہور کتاب وی سی جیہدا ناں سی اصلی بنگال کا جادو میں اصل وچ عبدالرحمٰن دی ہٹی اتے ایس اصلی بنگال دے جادو خاطر بیٹھدا سی اوکدیں کدیں ایس کتاب وچوں عمل حب تے تسخیر دے نسخے پڑھ کے سناندا سی۔ ایہناں نسخیاں وچوں اک نسخہ ہمزاد نوں قابو کرن دا وی سی۔ مینوں ہمزاد قابو کرن دی بڑی اچھا سی۔ کیوں جے کتاب کہندی سی جے ہمزاد تہاڈے لئی بے موسمے پھل لیا سکدا اے طلسمی ٹوپی لیا سکدا اے جیہڑی تسیں پا لوو تے آپوں تے

ساریاں نوں ویکھو پر تہانوں کوئی نہ ویکھ سکے۔ مینوں ہمزاد دیاں ایہہ گلاں بڑیاں چنگیاں لگدیاں سن تاں جے ایہہ گلاں سکولے تے گھر میرے بڑے کم آسکدیاں سن۔ پر ہمزاد نوں قابو کرن دا عمل کجھ اوکھا جیہا سی۔ پہلے تے سوا سیر آٹا اڑانا بڑا اوکھا سی۔ پھیر ایس سوا سیر آٹے دیاں اِک سوا اکو جیہاں گولیاں بنانا پھیر اوہناں اک سوا اک گولیاں نوں سورج چھپیاں باری باری جادو پڑھ کے دریا وچ پانا تے پھیر ایہہ کل عمل چالی دن تیکر بغیر ناغیوں کرنا جے اج مینوں اوس جادو دے اکھر یاد ہون تے میں ایہہ عمل بڑے آرام نال کرسکداں پر اودوں میں نیانا ہوندا سی تے پیو میرا بڑا ظالم انج تے ماں وی میری گھٹ نہیں سی پر جس طرح اوہ مینوں نکیاں نکیاں گلاں توں پھینٹی چاڑھ داسی لوکی پٹھ پچھے اوہنوں قصائی کہندے۔ میں بڑے دن قصائی تے ہمزاد بارے سوچدا رہیا اخیر اک دن میں گولیاں دریا وچ پا ای آیا دوجے دن گولیاں دیر نال پیاں تے نال ماروی تیجی شامیں میرا پیو حقہ لے کے بوہویں باہر تھڑی اتے بہہ گیا ایس طرح ہمزاد قابو آوندا آوندا میرے ہتھوں نکل گیا تے میرے کل منصوبے رڑھ گئے۔ اک گل دا مینوں بڑی دیر تیکر ڈر رہیا جے عمل وچکار چھڈن نال ہمزاد کتے الٹ نہ گیا ہووے کدیں کدیں سکولوں نٹھن توں یا نقل مارن توں مار پیندی تے مینوں لگدا اجے ہمزاد دی کارستانی اے۔ پر پھیر میں ایہہ سوچدا اجے ایہہ گلاں تے میرے نال پہلے وی ہوندیاں رہندیاں سن ایہدے وچ وچارے ہمزاد دا کی دوس۔

وقت لنگھدا گیا تے میں آٹے دیاں گولیاں تے ہمزاد نوں بھل گیا پر ہمزاد مینوں نہیں سی بھلیا۔ شروع وچ تے میں ایہہ سمجھدا رہیا جے ایویں اک حقیر نامراد مکھی اے۔ جیہنوں مینوں تنگ کریاں مزا آوندا اے پر ایس مکھی دیاں باقی

کارگریاں دیکھ کے مینوں یاد آگیا جے ایہہ میرا ہمزاد اے ہاڑھ تے سون بھادوں دے دناں وچ تے کدیں کدیں دوسرے موسماں وچ وی ایہہ مکھی بن کے آوندا اے ایہنے اپنے چھیاں پیراں وچ نٹھن والیاں والے کلاں والے بوٹ پائے ہوندے نیں تے اپنی سنڈ نال اک چاقو بنیا ہوندا اے۔ ایس طرح چھریاں کانٹیاں نال لدیا ایہہ میرے سر دے کل ان ڈھکے انگاں ہتھ کن نک مونہہ تے پیراں نوں باغ جناح دے لان سمجھ کے اوہناں اتے چہل قدمی کردا اے کتے کتے رک کے میرے سر دی اچی نیویں مٹی نوں اپنے سنڈ والے چاقو نال پدھری وی کردا اے ایہنوں مارن لئی میں تھپڑاں مکیاں نال اپنے پنڈے وچ چب پالیناواں پر ایہدا کجھ نہیں وگڑدا کدیں کدیں میرا تھپڑ بالکل نشانے تے لگدا اے پر جد میں اپنا ہتھ نشانے توں چکدا آں تے نشانے والی تھاں اتے سوائے میریاں انگلاں دیاں لاشاں توں ہور کجھ نہیں ہوندا پھیر ایہہ چپ کر کے کتوں آوندا اے تے میرے نک دی نوک اتے بیٹھ جاندا اے نک اتے مکھی کون بیٹھن دیندا اے بھانویں ایہہ مکھی تہاڈا ہمزاد ای کیوں نہ ہووے۔ نک اتے بیٹھی مکھن مارن دا اکو ای طریقہ اے جے تسیں اپنیاں دونوں اکھیاں ٹیریاں کر کے نک دی نوک نوں نظر دی سیدھ وچ کرلو پھر اپنا سجایا کھبا جیہڑا وی ہتھ ودھ چلدا ہووے اوہدیاں پہلیاں دو انگلاں دی اک چپیڑ جیہی بنا لو ہن ایس چپیڑ والے ہتھ نوں موڈھے دے اینا پچھے لے جاوو جے مکھی نوں ایہہ ہتھ نظر نہ آوے پھیر ٹھیک وقت تے پھرتی تے نشانے نال ایہہ دو انگلی چپیڑ ایس طرح چلاوو جے مکھی مروی جاوے تے ایس مرن دے عمل وچ تہاڈے نک اتے وی نہ چڑے۔ میں جدوں ایہہ کرنا آں تے یا تے میرا ہتھ ہمزاد دے اُوپروں لنگھ جاندا اے یا میری نکسیر پھٹ جاندی اے تے ہر واری اوہ اڈ کے کسے ہور تھاں جا بہندا

اے کدی کدی اوہ میرے گریبان وچ جاوڑدااے تے اوتھے کوئی شے ڈھونڈا پھردا اے اوہدی ایہہ مسخری مینوں سبھ توں ودھ بھیڑی لگدی اے میں چھاتی تے ہتھ ماراں تے اوہ پٹھ اتے جا بہندا اے جے میں اپنی کھبی بانہہ دی استری تروڑ مروڑ کے رکھ دیواں تے اوہ میری سجی بانہہ وچ پٹوسیاں ماردا پھردا اے غسلخانے جا کے میں مادرزاد حالت وچ اپنے کُل کپڑیاں دے بخیے ادھیڑ دینا آں تے اوہ غسلخانے دی کسے نکرے لگا اپنے اگلے دو پیراں نال تاڑیاں مار رہیا ہوندا اے پچھلے دو پیراں نال پہلے اوہ اپنے پیراں نوں پونجھدا اے پھیر ایہناں دو پیراں نوں آپس وچ مل مل کے اوہناں توں اوہ گند مند جھاڑدا اے جیہڑا اوہدے خیال وچ میرے پنڈے توں اوہدے پنڈے تے پراں نوں لگ گیا ہوندا اے جدوں کدی میں جی چھڈ کے اوہنوں کھلی چھٹی دے دیندا آں تے اوہ مینوں چھڈ کے میرے سامنے پئی کسے شے اتے جا بہندا اے تے پھیر اپنے پر جھاڑ جھاڑ کے تے اپنے پیراں نوں آپس وچ مل مل کے مینوں دندیاں چڑاندا اے۔ ربا ایس تیری دنیا وچ شریف آدمی نوں کسے طرح دی جینا نہیں ملدا۔

مینوں چنگی طرح یاد اے جد میں جوان تے بیوقوف ہوندا سی مینوں اک کڑی نال پیار ہو گیا ایہہ سکھ کڑی کالج وچ میرے نال پڑھدی سی تے ہر ویلے باپو جی دیاں گلاں کردی رہندی تے میں اوہنوں کانٹ دا فلسفہ سمجھاندا رہندا ہن میں اپنے قصائی بیوپارے اوہدے نال کیہ گل کردا۔ کدی کدی مینوں اوہدی گل یاد آوندی اے جے جدوں اوہنے مینوں کہیا سی جے میں اپنے باپو جی نوں کہاں جے اوہدے باپو جی نوں ملن تاں اوہدی ایس گل دا مطلب کیہ سی۔ اودوں اوہدی ایہہ گل میرے پلے نہیں پئی تے میں اوہنوں ازلوں پرانی بحث ''من دی آزادی''

دیاں گنجھلاں وچ پادتا۔ اک دن اسیں دونویں کمپنی باغ دی اک بنچ اتے بیٹھے سی اوہ باپو جی دیاں گلاں کر دی سی تے میں اندروں اندری کوئی بڑے ای ہنجواں بھرے فقرے جوڑ رہیا سی تاں جے اوہ میری جنم ساتھی بننا قبول فرمالووے۔ عین اوس ویلے ایہہ ہمزاد کتوں بوٹیاں وچوں نکل کر بھیں بھیں کردا میرے کن دے کول دی لنگھ گیا ایہہ اوہدا اٹھا مارن دا طریقہ اے میں اک جھنجھنی لے کے اپنا لک سدھا کیتا تے اوہ کہن لگی تہاڈی طبیعت تے ٹھیک اے ناں۔

میں کہیا ''ایویں کجھ ٹھنڈ جیہی لگدی اے۔''

''پر تہانوں تے تریلیاں آوندیاں نیں۔''

مینوں تریلیاں کیوں نہ آوندیاں ہن اوہ میرے بوٹ اتے بیٹھا سی پھیر اوہ اڈ کے میرے والاں وچ جا وڑیا مشکلاں نال اوتھوں کڈھیا تے اوہ میرے کن اتے آکے بہہ گیا اوہ باپو جی دیاں گلاں کر دی گئی تے اوہ میرے چہرے دے ٹوئیاں ٹبیاں نوں ناپن لگ پیا پھیر اوہ میری نک اتے آکے رک گیا تے اوہدیاں چپ بڑھکاں نک تھانیں میرے سر وچ جا کے میرا دماغ پھاڑن لگ پئیاں میں فقرے تے پہلے ای بھل چکیا سی ہن ایہہ وی بھل گیا جے میں اک کڑی نال کمپنی باغ دی اک بنچ بیٹھاں۔ اوہ میری سجی ناس اتے بیٹھا سی تے کڑی وی میرے سجے ہتھ بیٹھی سی بڑی کول کر کے ہولی ہولی کر دیاں اوہ نک دی نوک اتے اپڑیا۔ پھیر ذری دیر ساہ لین توں بعد میری کھبی ناس دی اٹھان اتے آکے بہہ گیا میرا کھبا ہتھ بڑا ای نافرمان اے ایہنے میرا آکھا کدے نہیں سنیا۔ تے کھبی ناس اتے اوہ ایس طرح پھسکڑا مار کے بیٹھا جیویں کڑک ککڑی انڈیاں اتے بیٹھی ہووے تے ہن پورے اکی دناں بعد ای اٹھے گا میں اپنی دو انگلی چپیڑ بنائی بیٹھا رہیا۔

’’پنڈ دے جٹ تے سید اپنیاں کرپاناں تے تلواراں لشکان لگ پئے‘‘ کلتار کور کوئی اکانویں واری مینوں اپنے پنڈ دی گل سنا رہی سی۔ ایس گل وچ سکھاں دی اک کڑی سیداں دے اک منڈے نال نٹھ جاندی اے تے سکھ تے سید اپنیاں چھویاں کرپاناں چمکاندے نیں تے منڈا تے کڑی شہر جا کے اک مجسٹریٹ اگے حلفیہ بیان دے کے اپناہ ویاہ کرلیندے نیں ہن اوہ میری ناس توں اتر کے اوس تھاں بہہ گیا جتھے ناس تے اپرلے بلھ دا اپرلا حصہ ملدے نیں منڈا اکلر کی کرلیندا اے تے کڑی اوہدیاں روٹیاں پکاندی اے ایس اوٹ والی تھاں وچ میں اوہدا اُجھ نہیں سی بگاڑ سکدا سکھ تے سید اکٹھے ہو کے شہر جاندے نیں تے منڈے تے کڑی نوں پنڈ لے آندے نیں جد اوہ میری کھبی ناس اندر وڑن لگا تے میں مونہہ بند کر کے زور نال نک تھائیں ساہ کڈھی تے اوہ اڈ کے میری سجی گلھ اتے جا تریا ہن سیداں دا منڈا اپنی سکھ دھرم پتنی نال گوردوارے جاندا اے تے سکھاں دی کڑی اپنے مسلمان کونت نال امام باڑے جاندی اے۔ اوہ اپنی سنڈ والے چاقو نال میری گلھ دے چھلر لاہ رہیا سی۔ میں اپنی چپیڑ تیار رکھی کوئی تناں وریہاں بعد جد اوہ میری نک دی نوک اتے اپڑیا تے میں چپیڑ کڈھ ماری میں پہلے ای ایس گل دا رونا رو چکیا آں جے میرے کھبے ہتھ میرا آکھا کدے نہیں منیا اوہ نک دی نوک توں کوئی اک میل اپر دی لنگھ گیا تے نکسیر کلتار کور دی پھٹ گئی بعضیاں کڑیاں ویکھن وچ تے بڑیاں بھولیاں لگدیاں نیں پر کسے نکی جیہی گل اتے سوئی ہوئی گدڑی وانگوں تہاڈے پچھے پے جاندیاں نیں۔ دوجے ایہہ گل پلے بنھ لوو جے جنا کوئی کمپنی باغ سنا نظر آوے اونے ای ودھ بندے اوہدے بوٹیاں بیلاں وچ لکے ہوئے ایہہ اڈیکدے ہوندے نیں جے کوئی کڑی تہاڈے نال اوکھا بولے تے اوہ نکل کے تہانوں چاروں پاسیوں گھیرا

پالین میری واری ایہناں وچ اک سکھ پولیس والا وی سی اوہنے جدوں کڑی دی بانہہ وچ کڑا ویکھیا تے اوہدی سکھی جوش وچ آ گئی تے اوہ کڑی نوں گھریں جان لئی کہہ کے مینوں تھانے کھڑن دے پیش پے گیا ہن تے کلتار کور مینوں جاندی وار دی اِک ہور لت ماری اوہ ایہہ جے اوہ سپاہی نال اک جٹاں والی اڑی لا بیٹھی جے جیکر توں ایہنوں تھانے کھڑیں گا تے میں وی نال ای تھانے چلاں گی سکھ سپاہی دھی کاکونوں بڑا سمجھاندا رہیا پر اوہ نہ منی اخیر اوہ سانوں دوہاں نوں چھڈ کے آپوں کلا ای تھانے ٹر گیا۔ میں اوس کڑی دے ویہہ گز پچھلے سائیکل اتے اوہدے ہوسٹل تیکر گیا پر اوہ پچھے مڑ کے ویکھیاں بناں ای گیٹ وچ وڑ گئی۔

کلتار کور اپنے ماں پیوی دی کلی دھی سی ایس طرح کلتار کور تے اوہدے باپو جی دی پنج سو مربع زمین میرے ہتھوں نکل گئی تے مینوں اپنی دال روٹی لئی آئی سی ایس دا امتحان دینا پے گیا۔ ایس امتحان وچ میرے ہمزاد میرے پرچے خراب کروا دتے تے میں فیل ہو گیا پی سی ایس دے انٹرویو اتے اوہ میتھوں پہلے ای انٹرویو دے کمرے وچ اپڑ گیا تے بھیں بھیں کر دیاں مینوں کل جواب بھلا دتے اک ہور نکی جیہی نوکری لئی میں گیا تے اوہ مینوں چھڈ کے انٹرویو کرن والے دے پچھے پے گیا۔ اوس بھائی اوہ ہتھ پیر چلائے جے میتھوں ہاسا نہ رک سکیا میں ہسدیاں ہسدیاں باہر نکلیا تے دوجے امیدوار میرے کولوں سوال پچھن لگ پئے میں اوہناں نوں کیہہ دسدا جے اوہناں تے مینوں سوال پچھیاں بناں ای باہر کڈھ دتا اے۔

ہن تیکر میں بڑے ای جتن کیتے پر ہر واری میرا ہمزاد میرے نال ہتھ کر گیا اک واری اوہ میری چاء دی پیالی وچ ڈگ کے مر گیا پر جس ویلے میں اوہنوں چاء سنے پرنالے وچ روڑھ کے خوش خوش مڑیا تے اوہ پہلے ای میری سگرٹاں دی ڈبی اتے

بیٹھا مینوں وندیاں چڑا رہیا سی۔ میں گھروں دفتر جاناں تے اوہ بناں پچھیاں ای میری سائیکل اتے بہہ جاندا اے بس کنڈکٹراں کدے اوہنوں ٹکٹ نہیں پچھیا اک واری ہوائی جہاز وچ اک سواری رولا پادتا جے جہاز وچ مکھیاں نیں سٹیورڈاں تے جہاز دیاں ٹیڈی کڑیاں فلٹ مار مار کے جہاز نوں گیس چیمبر بنا دتا اوہ بھائی شکایت دا فارم بھروا رہیا اخیر اعلان ہویا خواتین و حضرات کراچی دا ہوائی اڈہ بالکل نیڑے آ گیا اے او تھے دا موسم بڑا چنگا اے۔ کل مسافر اپنیاں پیٹیاں بنھ لین تے سگرٹ نوشی توں پرہیز کرن تے شکریہ ہاں تے جیہڑے مسافر صاحبان اپنے نال مکھیاں لیائے نیں اوہ اتر دیاں اوہناں نوں اپنے نال ای لے جان اوس ویلے اوہ میرے بجے ہتھ دے الٹے پاسے دی اک ناڑ اتے چڑھ اتر رہیا سی۔ بڑی واری مینوں خیال آیا ہے درجن دو درجن سون والیاں گولیاں کھا کے سوں جاواں پر میرے نکے نکے بچے نیں تے جیہڑے کالج پاس دی کر گئے نیں اوہ وی اجے تیکر گھروں خرچہ منگواندے نیں جے کسے پڑھن سنن والے نوں عبدالرحمان دا پتہ ہووے اوہ مینوں ضرور اوہدا پتہ لکھے جے کر اوہ آپ پڑھے یا سنے تے آپوں مینوں ہمزاد دے الٹے ہو جان دا اپاؤ لکھ بھیجے میں تے میری آل اولاد اوہنوں دعاواں دیواں گے۔

موتی

''ست سمندر پار کر کے چھوٹیاں جناں نال لڑدا کھپدا چڑیلاں نوں بنے لاوندا جدوں شہزادہ شہزادی کول اپڑیا تے شہزادی شہزادے نوں دیکھ کے پہلوں ہسی تے پھیر روئی۔

میری پھوپھی جدوں وی کسے بادشاہ تے اوہدیاں ست رانیاں دی کہانی سناوندی تے اوہدے وچ ایہہ ہسنے تے رونے دی گل ضرور آوندی۔ جدوں موتی ساڈے گھر آیا اوس دن میں وی رویا سی ایہہ اک کالا سیاہ ڈیڑھ گٹھ اچا تے کوئی سوا دو گٹھ لما کتا ساڈے محلے دے منڈے کتوں سیٹیاں ماردے پچکاردے اپنے نال محلے تے لے آئے سن پر ہن اوہناں نوں ایہہ سمجھ نہیں سی پیندا جے اوہدا کیتا کیہہ جاوے گل ایہہ سی جے کریم پورے دے ودھ وسنیک ان پڑھ سن اوہناں وچوں ودھ اپنیاں یا دوجیاں دیاں کھڈیاں اتے دریاں بندے سن۔ اوہناں توں کجھ گھٹ مٹی دے بھانڈے گھڑدے سن اوہناں توں گھٹ دکاندار پھیر گنتی دے کجھ مولوی پہلوان موچی تے دوجی طرح دے کاریگر سن تے ٹانواں ٹانواں کوئی پڑھیا لکھیا

بابو۔ ہاں تے کبوتر بازاں نوں تے میں بھل ای گیاں۔ پر ایہہ کبوتر باز مولویاں تے باواں نوں چھڈ کے باقی دے کل کاروباراں والے لوکاں وچوں ای سن جے کر کبوتر بازاں نوں گھڑی بھرلئی وکھری ذات من لیا جاوے تے کریم پورے وچ ایس ذات دی نفری باقی ذاتاں کولوں ودھ جاوندی اے پر بھیڑا ایس ذات وچ ایہہ سی جے کمیٹی دیاں ممبریاں اتے ایس ذات دے کل بندے ٹھیکریاں ہو کے مڑ اپنیاں اپنیاں اصلی ذاتاں وچ جا ملے جے کر ایہہ آپس وچ سلوک رکھدے تے اصلی ذاتاں بھانویں ٹل لالیندیاں پھیروی ممبریاں اتے کبوتر باز دے مقابلے وچ اوہناں دا امیدوار اپنی ضمانت گواندا ای گواندا پر میں دسیا نا جے ایہہ کل کبوتر باز اَن پڑھ سن تے دور دی گل ایہناں دی سوچ توں باہر۔ کبوتر بازاں توں وکھ کریم پورے وچ اک ایس طرح دی ہوروی ذات سی اوہ سی بلیاں رکھن والیاں دی۔ کبوتر باز کبوتراں نوں سید کہندے تے بلیاں رکھن والے بلیاں نوں اُچا جنور جاندے بلیاں نوں کبوتراں دے گوشت نال بڑا پیار سی ایس کر کے ایہناں دوہاں ذاتاں میرا مطلب اے جے کبوتر بازاں تے بلیاں رکھن والیاں وچ اِٹ کتے دا ویر سی۔ پر ایہہ کبوتر باز، بلیاں رکھن والے تے دوجی طرح دے کل کاریگر کتے نوں بہت بھیڑا جاندے سن۔ تے جے کوئی کتا کسے بلی دے پچھے غلطی نال مسیتے جا وڑدا تے مولوی مسیت نوں دھوا دھوا کے اوہدا فرش اکھیڑ دیندا تے اگلے جمعے ممبر اتے چڑھ کے کتیاں دے خلاف وعظ کردا۔

جس دن محلے دے منڈے سیٹیاں ماردے، پچکار دے ایس کالے کتے نوں اپنے پچھے لا کے محلے لے آئے اوس شامیں اوہناں نوں نہیں سی سمجھ آوندا جے راتیں اوہنوں رکھیا کتھے جاوے ہر کوئی اوہنوں اپنے گھر کھڑن توں ڈردا۔ ایس کر کے جے

اوہناں دے ماں پیو کریم پورے دے باقی کل وسنیکاں سنے ایہہ سمجھدے سن جے جس گھر کتا ہووے اوس گھر برکت دا فرشتہ نہیں وڑدا میرا پیو محلے دے اوہناں ٹانویاں ٹانویاں بندیاں وچوں سی جیہڑے بابو کہلاوندے سن۔ تے نہ تے اوہ کتیاں دے خلاف سی تے نہ ای اوہناں دا طرفدار پر مینوں ایہہ گل نہیں سی سمجھ آوندی جے برکت دا فرشتہ کتے کولوں اینا ڈردا کیوں اے جدوں فیض دودھ والا اپنی دکان بند کر کے ٹر گیا تے ایہناں منڈیاں پہلے تے اوہدا برف والا بکسا پار کیتا۔ پھیر مولا بخش دی تھڑی دیاں دو اٹاں اکھیڑیاں تے ایس طرح اوس کتے نوں برف دے بکسے ہیٹھ تاڑ کے تے اتے دو اٹاں رکھ کے اپنے اپنے گھریں جاستے راتیں ایس کتے دے چیخ چہاڑے لوکاں نوں سون نہ دتا تے دوجے دن فجرے مولا بخش تھڑی والا اللہ رسول داناں لین دی تھاں اچی اچی گند بولن لگ پیا ایہہ منڈے آنے بہانے آوندے تے سدھے پئے بکسے نوں ویکھ کے مڑ جاوندے اس دن کالیا اپنے لوہارے نہ گیا تے نہ ای تاجا سائیکلاں دی دکان اتے میں وی اپنا بستہ چکی ایہناں دے نال کتے نوں ڈھونڈن ٹر پیا دوپہروں بعد ایہہ کتا سانوں قبراں وچ ملیا۔ پر ایہہ ساڈیاں پچھلے شام دیاں کل روٹیاں تے دودھ بھل کے ہن سانوں انج گھر گھر کرن لگ پیا جیویں ساڈے نال ایہدی کدیں صاحب سلام ای نہ ہوئی ہووے اوہدے کول اک سکی ہڈی سی تے اوہ ایس ہڈی نوں انج اک اوٹ دی تھاں توں دوجی اوٹ دی تھاں کھڑدا سی جیویں اسیں اوہدے کولوں ہڈی کھوہ لینی ہووے۔ اوہنوں مناون دا اکو طریقہ سی جے کسے طرح اوہدے لئی روٹی پانی دا بندوبست کیتا جاوے پر گھریں جاوندیں ہر کوئی پھڑیا جاوندا اخیر کالیا جا کے دوجے محلیوں اک وڈے قصائی دی دکان توں کجھ چھیچھڑے تے اک ہڈی لے آیا چھیچھڑے

کھان توں بعد اوہنے اپنی سکی ہڈی چھڈ مڑ ساڈے نال صلح کرلئی سکولوں چھٹی ہون ویلے میں اپنے گھر بستہ رکھن تے دوجے منڈیاں نوں دسن چلا گیا تاجے تے کالیے اوس کتے نوں ہڈی دھیانے لائی رکھیا تے اپنے کموں مڑن ویلے اوہ وی کتے نوں نال لے کے مڑ محلے آ گئے۔ ہن کتا دوجیاں منڈیاں سانبھ لیا تے کالیا تے تاجا اپنے اپنے گھریں ٹر گئے اوس شامیں میں اپنی ماں نوں چوراں تے کتیاں دیاں گلاں سنائیاں رات پئی جدوں کل منڈے کتے نوں اپنے گھر کھڑن توں انکاری ہو گئے تے میں اوہدی رسی پھڑ کے اپنے گھر لے آیا اوس ویلے میرا پیو فیض دودھ والے دی دکان اتے اپنا ڈیڑھ پاء دودھ ملائی سنے پی کے بینچ اتے بیٹھے دوجے بندیاں نوں اوس دن دے اخبار دیاں خبراں دس رہیا سی۔

اوہناں دناں وچ ساڈے گھر بجلی نہیں سی لگی تے میں لالٹین بڑی کول کر کے اپنی ماں نوں اوہ کالا کتا وکھایا پر میری ماں میرے پیو کولوں ڈردی سی تے اوہنے میری حمایت دی حامی نہ بھری رات پئی پیو میرا گھر مڑیا تے کتے دی گھر گھر سن کے لالٹین لیا کے اوہنوں ویکھن لگ پیا تے میری ماں نوں کہن لگا جے کتا تے نسلی اے پر کسے دا رکھیا لگدا اے ویکھیں ناں ایہدی پونچھ جڑوں اوڈی ہوئی اے اسیں کسے دا کتا اپنے گھر نہیں رکھ سکدے پر جدوں اوہ رسی کھولن لئی میری منجی دے پاوے نوں ہتھ لاوندا تے کتا اوہنوں گھر گھر کردا میں ڈروٹی اکھاں میچی رکھیاں میری ماں کہیا جے ایہنوں سویرے چھڈ دیاں گے ایہدی نکی جنی جان ایس راتیں تے محلے دے جنگلی کتے ایہنوں انج ای چیر پھاڑ دین گے دوجے دن فجرے فجرے میرے پیو اپنا نادر شاہی حکم سنایا تے میں اچی اچی رون لگ پیا پھیر میری ماں. کجھ میری طرف داری کیتی تے میں وی اپنے پیو دی گل من لئی جے جس دن وی کتے دے مالک نے آ

کے اپنا کتا منگیا اوسے ویلے کتے نوں اوہدے نال ٹور دینا کتے دا مالک تے نہ آیا پر تاجا کالا تے دوجے منڈے ساڈے گھر آوندے تے اوہدے نال کھیڈدے۔ کتے نال کھیڈن اوہنوں بلاون اوہدے اتے حکم چلاون لئی سانوں اک ناں دی لوڑ پے گئی تے اسیں اوہدا ناں ''موتی'' رکھ دتا۔ موتی نوں اک دن وچ ای پتہ لگ گیا جے ساڈے گھر وچ حکم کیہدا چلدا اے۔ ہن جدوں میرا پیو دفتروں گھر مڑدا تے موتی اپنی ڈیڈھ انچ پونچھ ہلا ہلا کے اوہنوں جی آیاں نوں کہندا۔

موتی نوں ملن والے سارے منڈیاں وچوں ظفر بڑا کرودھی سی اوہ اپنے ٹبر دے باقی جیاں وانگوں بڑا میسنڑ سی پنجے نمازاں پڑھدا اکل روزے رکھدا تے موقعہ ملن اتے قبراں وچوں پھلاں دے گلے چراندا۔ موتی نوں اوہ دوروں ای سیٹیاں ماردا پر اپنے کپڑیاں نال نہ لگن دیندا دوجے اوہ موتی اتے دوجیاں کولوں ودھ اپنا حق جتاوندا۔ اوہدا کہنا سی جے موتی اوہدیاں سیٹیاں اتے مست ہو کے ای اوہدے نال ساڈے محلے آیا سی پر مینوں اوہدی ایہہ کپڑے بچان والی گل بڑی بھیڑی لگدی سی ہولی ہولی اوہ مینوں انج ای بھیڑا لگن لگ پیا۔ تے ظفر وی موتی نوں ملن آونا بند کر دتا۔ پھیر اوہنے باقی دیاں منڈیاں نوں میرے خلاف چکنا شروع کر دتا اک دن کالیے آ کے مینوں دسیا جے اج ظفر دوجیاں منڈیاں نوں نال لے کے اپنا کتا منگن آوے گا۔ اوس شامیں جدوں ظفر ساڈے گھر دے باہر آ کے ''موتی'' ''موتی'' کہیا تے میں موتی دی سنگلی پھڑی باہر آ گیا۔ ظفر نے ایدھرلیاں اودھرلیاں مار کے مینوں سمجھان دی کوشش کیتی جے کتا ساڈا اے تے اسیں اوہنوں لین آئے ہاں میں کہیا کیہڑا کتا؟ کیہدا کتا؟ تسیں کتے دے لگدے کیہ او؟ جدوں ظفر میرے نال اچی بولیا تے موتی میرے ہتھوں سنگلی چھڑا کے اوہدی شلوار پھاڑ دتی تے مڑ آ کے تھڑی

اتے میرے برابر کھڑا ہو گیا۔ موتی ظفر دی شلوار پھاڑ کے جھگڑے دا فیصلہ تے دو ٹوک کر دتا سی پر ظفر وی چھیتی کتے منن والے شے نہیں سی اوہنے اک ہور چھنج کھڑی کر لی۔

اوہناں دناں وچ مجلس احرار اسلام تے جمعیت العمائے ہند والیاں نوں ایہہ فکر لگی ہوئی سی جے اسلامیان ہند اللہ تے اوہدے رسول دے فرماناں توں گمراہ ہو گئے نیں تے ایہناں نوں ایمان دی رسی نال بنھ کے اکٹھا کرنا بڑا ضروری اے تاں جے مسلمان تے ہندو اکٹھے ہو کے کافر فرنگی نوں ہندوستانوں باہر کڈھ سکن اگے نویاں نویاں اسمبلیاں وی بنن والیاں سن۔ ایس کر کے لدھیانے دے کل مولویاں اپنے اپنے محلے اک تبلیغی انجمن بنا لئی۔ ہر محلے دی انجمن دا دفتر اوس محلے دی سبھ توں وڈی میت دے حجرے وچ ہوندا ہر انجمن داناں اوس محلے دے ناں تے ختم ہوندا ایس حساب نال کریم پورے دی انجمن داناں انجمن نوجوانان اسلام کریم پورہ رکھیا ہر انجمن دا اک تے اپنا جھنڈا ہوندا اپنے ناں والا تے پھیر باقی دے کئی ہور طرح دے جھنڈے ہوندے۔ جیہناں اتے کلمہ شریف تے قرآن مجید دیاں آیتاں تے اردو فارسی دے شعر لکھے ہوندے۔ سبھ توں اگے چلن والا اک تن کونہ جھنڈا ہوندا جیہدے اک پاسے اندر تے لما بانس ہوندا اتے دوجے دو پاسیاں اتے سنہری یا کسے ہور رنگ دی جھالر لگی ہوندی تے ڈنڈے دے اپرلے سرے اتے براسونال چمکایا اک پتل دا چند لشکارے ماردا ایہہ تن کونا جھنڈا ہمیش لال رنگ دا ہوندا تے باقی دے جھنڈے سفید یا لال ہوندے تے اوہناں اتے لکھائی یا تے رنگ نال کیتی ہوندی یا سنہری کاغذ دے اکھر کٹ کے اوہناں اتے چمیڑے ہوندے اہالیان لدھیانہ دیاں ایہہ تہیہ چالی انجمناں جمعے دے جمعے، جمعے توں بعد جلوس کڈھدیاں

تے کل شہر والیاں نوں گا گا کے جنت دا رستہ دسدیاں۔ کل شہر دا دورہ کر کے جدوں ایہہ جلوس ہر جمعے اک وکھری انجمن دے دفتر اگے رکدے تے کل جلوس اکٹھے ہو کے بڑی دیر تیکر نعرہ تکبیر اللہ اکبر دے نعرے لاوندے۔ اوس انجمن اپنے محلے والیاں کولوں چندا کر کے گنڈیریاں کھجوراں تے شربت دا بندوبست کیتا ہوندا۔ کھان پین توں بعد کل مولوی بڑیاں اوکھیاں تقریراں کردے۔ تقریروں بعد کل جلوس مڑ اپنے اپنے جھنڈے پھڑی گاوندے گاوندے اپنے اپنے محلیاں مڑ آوندے ایہہ جلوسیے ودھ کر کے جوان بندے ای ہوندے۔ تے کجھ ٹانوں ٹانویں پکی عمر دے بندے تے مولوی وی۔ ایہناں جوان بندیاں طرح طرح دے حلیے بنائے ہندے کجھناں چٹے رومال کالیاں رسیاں نال سراں تے بنھے ہوندے۔ کجھناں اینج ای سرا تے کپڑا بے تکا جیہا لپیٹیا ہوندا اتے کجھناں مولویاں والے سنہری بیل بوٹے کڈھے چٹے رومال موڈھیاں اتے رکھے ہوندے۔ کریم پورے دے دو ٹانگے والے جمعے نوں اپنے گھوڑے نہ جوندے تے اوہناں اتے چڑھ کے جلوس دے اگے اگے چلدے پھیر کجھ جلوسیے ڈھکن دار دوجیاں والیاں لال قمیصاں پان لگ پئے تے میرا چھوٹا ماما اپنی تلوار گھر چھڈ کے خالی پیٹی پا کے جلوس دے اگے اگے چلدا اتے دوجے جلوسیاں وانگوں چکاں پچھوں جھاکن والیاں مائیاں نوں گھوردا۔ کجھ لوکی کپڑے دیاں پیٹیاں پان لگ پئے پھیر ایہہ رواج کجھ اجیہا چلیا جے انجمن نوجوانان اسلام کریم پورہ دے کل جلوسیاں لئی ایہہ پیٹیاں پانیاں ضروری ہو گئیاں۔ انجمن۔ دے وڈیریاں لال کپڑے دیاں پیٹیاں سلا کے پھوندے سنے چار چار آنے ویچنیاں شروع کر دتیاں۔ سانوں ساریاں منڈیاں نوں سیانیاں کولوں ودھ انجمن ہوئی سی۔ پر سانوں ایہناں سیانیاں نال اک خارسی۔ تے

اوہناں نوں ساڈے نال۔ گل ایہہ سی جے اوہناں دیاں آوازاں بھاریاں تے اچیاں سن تے جدوں اوہ نعرے ماردے سانوں ساڈیاں۔ باریک آوازاں آپوں وی نہ سنائی دیندیاں۔ تے سانوں ایہہ گل چنگی نہ لگدی۔ اوہ تے پنج چھ نعرے مارن توں بعد تھک کے چپ کر جاندے پر ساڈے نعرہ تکبیر اللہ اکبر اودوں تیک چلدے رہندے جدوں تیک اوہ جھڑک جھڑک کے اکھاں کڈھ کڈھ کے سانوں چپ نہ کرا دیندے سانوں جلوس نال چلن توں تے اوہ روک نہیں سی سکدے پر ایس خار پچھے اوہ سانوں ہمیش جلوس دے پچھے رکھدے تے اسیں وی خار وچ آ کے آنہ آنہ پا کے اپنا وکھرا جھنڈا بنا لیا انجمن دے وڈیرے چھوٹیاں آنے آنے والیاں لال پٹیاں ویچن لگ پئے۔ تے مولوی صاحب ساڈی انجمن داناں ''انجمن نونہالان اسلام کریم پورہ'' رکھیا۔ ایس مولوی توں پہلے اک انھا حافظ ساڈی مسیتے اذان دیندا تے نماز پڑھاوندا سی۔ جدوں محلے والیاں ایس دیوبند پاس مولوی غلام رسول نوں امام بنا دتا۔ تے انھا حافظ کنے ای دن مسیت دے بوہے اگے بیٹھ کے اپنا سوٹا گھماوندا رہیا تے لوکی نماز پڑھن لئی کھوہ پاسے دے چھوٹے بوہے راہیں مسیتے آوندے جاوندے پھیر کئی ورھے حافظ گلی گلی چوک چوک کھڑا ہو کے دیوبندیاں دے غارت ہون دیاں دعاواں منگدا رہیا۔ مولوی غلام رسول نے کریم پورے دے لوکاں دی آل اولاد دی وی فکر کیتی تے اوہناں نوں قرآن شریف تے چار جماعتاں پڑھاون لئی اک سکول کھول لیا۔ ہر آخری جمعے جدوں مسیت بھر جاوندی، نمازی ڈلہہ کے گلیاں وچ اپنے جانماز وچھالیندے تے مولوی غلام رسول اک بڑا ای لما وعظ کردا۔ ایس وعظ دے اخیر وچ اوہ اک حدیث ضرور سناوندا۔ جہیدا مطلب ہوندا سی جے جیہڑا بندہ دین دی تعلیم لئی اک درہم خرچ کردا اے اللہ تبارک

وتعالٰی اوہنوں آخرت وچ ستر دینار عطا فرماوندا اے۔ پھیر اوہ اپنے سکول دی گل کردا تے اوہناں لوکاں دے ناں پڑھ کے سناوندا تے اوہناں لئی دعائے خیر منگدا جیہڑے ایس بوٹے مطلب جے اوہدے سکول لئی چندہ دیندے سن۔ پھیر اوہ بھیڑا جیہا مونہہ بنا کے بڑی رونی آواز نال سکول دی مالی حالت بارے گلاں کردا۔ تے ایس گل دا ڈراوا دیندا اے جیکر ایس بوٹے نوں پیسیاں دا پانی نہ دتا گیا۔ تے ایہہ بوٹا سک کے ٹنڈ منڈ ہو جاوے گا۔ ایس توں بعد خلیفہ عبدالحمید ایس گل دا سرا پھڑ کے اگے ودھاوندا۔ مولوی صاحب دیاں وڈیائیاں گناوندا۔ مسلماناں دی کم سمجھی تے سناتن دھرم ہائی سکول بارے گلاں کردا۔ تے اپنی آواز تے اپنے ہتھاں بانہواں نوں کدی کٹھیاں تے کدی باری باری ورت کے کریم پورے دے وسنیکاں نوں ڈب مرن لئی کہندا۔ پھیر کجھ لوکی کھڑے ہو کے اپنا اپنا ناں تے رقم ماہانہ چندہ لکھواندے۔ تے کجھ جیہناں نوں پچھلے آخری جمعے یاد ہوندے اپنے نال لیائے چار چار آنے اٹھ اٹھ آنے کڈھ کے خلیفہ عبدالحمید دی جھولی وچ پاوندے جاوندے۔ اخیر وچ خلیفہ عبدالحمید اوہی جھولی اسمان ول چک کے قرآن شریف دیاں آئتاں پڑھدا تے مولوی غلام رسول جزاک اللہ کہندا۔ تے باقی دے کل نمازی وی اپنی اپنی آواز مطابق جزاک اللہ کہندے۔

میں دسیاں ناں جے سانوں وڈیاں کولوں وی ودھ انجمن تے تبلیغ ہوئی ہوئی سی۔ جوان تے سیانے جمعے دے جمعے جلوس کڈھدے پر اسیں اپنا وکھرا جھنڈا بنان توں بعد ہر روز مونہہ ہنیرے جلوس کڈھن لگ پئے۔ تے فجرے فجرے لالٹین تے ڈنڈے پھڑ کے گا گا کے مسلماناں نوں ایس دنیا دی بے ثباتی یاد دلاوندے تے اپنے اللہ دے اگے سر جھکاون لئی کہندے۔ جس شامیں موتی ظفر دی شلوار پھاڑ کے فیصلہ

میرے حق وچ کردتا اوس توں اگلی سویر منڈے مینوں جگاون نہ آئے تے میرے تیاں ای جلوس دوجیاں گلیاں وچ پھر کے مسیتے جاوڑیا۔ اگلی فجرے تاپ نوں بخار چڑھ گیا تے ہور دو منڈیاں نوں ڈھڈ پیڑ ہوگئی۔ اوس توں اگلے دن وی اوہناں نوں بخار تے ڈھڈ پیڑ رہی۔ سگوں تن ہور منڈے وی بیمار پے گئے تے باقی دیاں منڈیاں بوڑے کھوہ تے سخت نم توں ڈردیاں جلوس نہ کڈھیا۔ ہن ظفر میرے خلاف تبلیغ کرنی شروع کردتی۔ اوہدیاں کل تقریراں داست ایہہ سی جے ''انجمن نونہالانِ کریم پورہ'' دے کل ممبر ایہہ چاہوندے سن جے موتی توں وپچ کے اوہناں پیسیاں نال نونہالاں لئی وردیاں بنائیاں جاون پر میں کتے نوں غصب کر کے اسلام نوں خطرے وچ پادتا اے۔ پر اوہدی گل نہ چلی۔ سگوں ہن کل منڈے آ کے موتی نال کھیڈن لگ پئے۔ سویر دا جلوس تے اکا ای بند ہوگیا سی۔ تے جمعے دے جلوس وچ وی صفائی وغیرہ کر کے مولوی غلام رسول کجھ اڈیاں اچیاں کر کے ٹرن لگ پیا سی۔ تے ایہہ ''انجمن نونہالان اسلام کریم پورہ'' تے ساڈے سویر دے جلوس اوہنے بناں کسے دے پچھیاں ای اپنے کھاتے پالئے سن۔ سویر دے جلوس دی بندی تے جمعے دے جلوساں وچ منڈیاں دی گھٹ حاضری توں اوہنوں کجھ فکر جیہی پے گئی۔ جدوں ظفر اوہنوں مرچ مسالے لا کے گل دسی تے مولوی چھیتی وچ اک بے سمجھی کر بیٹھا۔ اوہنے اگلے جمعے انھے حافظ، موتی تے میرے خلاف وعظ کردتا، تے کجھ گلاں انگریزی پڑھیاں ٹوڈیاں بارے وی کر گیا۔ کریم پورے وچ کوئی اخبار نہیں سی چھپدا تے لاہور شہر دے اخبار تے سریوں لدھیانے نوں نہیں سیاندے۔ پر کریم پورے دے وسنیک ہمیش ایس گل دا دھیان رکھدے جے ہر بندے نوں ہر دوجے بندے بارے ہر کل دا چھیتی توں چھیتی پتہ لگ جاوے۔ ایس بھائی چارے خاطر

کجھناں میرے پیو نال وی اوس وعظ بارے گل کیتی۔ مولوی غلام رسول وعظ بڑی اوکھی اُردو وچ کردا سی تے سنن والے ان پڑھ اپنی اپنی سمجھ مطابق اوہدا وکھ وکھ پنجابی مطلب کڈھ لیندے۔ میرے پیو کول اوس وعظ دیاں خبراں وکھ وکھ وسیلیوں وکھ وکھ مطلب نال وکھو وکھ ویلے اپڑیاں۔ تے کنے ای دن تیکر تے اوہنوں گل دے سر پیر دا پتہ ای نہ لگا۔ جس دن اوہنوں گل دی سمجھ پئی اوس شامیں میری ماں نوں لون وچ ودھ مرچاں بہانے جھاڑ پے گئی۔ اگلی شامیں مولوی غلام رسول ساڈی گلی وچوں لنگھیا تے میرے پیو اپنے حقے دی نڑی دوجے پاسے کر کے اپنا مونہہ پھیر لیا۔ مولوی وی سلام کیتیاں بناں ای لنگھ گیا تے مغرب دی نماز پڑھا کے دوجی گلی راہیں اپنے بال بچیاں نال جا رلیا۔ راتیں پیو میرے فیض ددھ والے دی دکانوں اپنا ڈیڑھ پاء ددھ ملائی سنے پی کے بنچ اتے بیٹھے دوجیاں بندیاں نوں پچھیا جے ایہہ مولوی غلام رسول کیہو جیہا بندا اے۔ کسے کہیا بڑی اوکھی وعظ کردا اے۔ کسے کہیا بندا تے بھیڑا نہیں لگدا پر بیوقوف ضرور اے۔ سیلا بولیا کجھ کہہ لوو مولوی بڑا قابل اے۔ سکنٹاں وچ نماز پڑھا کے ویہلا ہو جاندا اے۔ ایس گل تے سارے بندے زور نال ہسے تے پیو میرے کہیا۔ سیلیا تینوں ہمیش مسخری سجھدی اے۔ توں کدی موقع محل نہیں ویکھیا۔ ہن سارے لوکی چپ ہوگئے تے پیو میرے حقے دی چلم لاہ کے اوہدے سوئیاں ہویاں کولیاں نوں پھوکاں مار مار کے جگاون لگ پیا۔ ایس توں بعد کئی دن تیکر کریم پورے نے چپ وٹی رکھی۔ تے ایس ہم وچ پتہ نہیں انھا حافظ کتھوں آ وڑیا۔ اوہ بڑی دیر توں گواچیا ہویا سی۔ کجھ لوکی کہندے اوہ اپنی بھین کول سرہند شریف چلا گیا اے۔ پر ہن جدوں گواچے منڈے وانگوں مڑ کریم پورے آیا تے نویں نویں فقرے سکھ کے آیا سی۔ تے اوہ مڑ چوک چوک گلی گلی مجمعے لان لگ

پیا۔ تے مولوی غلام رسول اپنے سکول دے منڈیاں نوں مارن ویلے اپنا ہتھ نرم کردتا۔

اک اتوار خلیفہ عبدالحمید پیو کول آیا تے نیانیاں دی صحت سکولاں بارے پچھن توں بعد اللہ بخشے میرے دادے دیاں گلاں کرن لگ پیا۔ ایہہ خلیفہ عبدالحمید ساڈے محلے ولوں کمیٹی دا ممبر سی۔ تے ممبریاں اتے ایہنوں ووٹاں دی بڑی لوڑ ہوندی سی۔ ساڈے محلے احراریاں دا زور سی۔ میری ماں ولوں سارے ای احرار یے سن۔ تے پیو میرے دا ٹبر مسلم لیگیا سی۔ خلیفہ عبدالحمید دی احرار یا سی تے اوہنے کریم پوریاں نال ایہہ وعدہ کیتا ہویا سی جے وقت پین تے اوہ احرار تے اسلام لئی جان دے دیوے گا۔ پر مینوں لگدا سی جے اوہ بندا ایناں چنگا اے جے کریم پورے دی ودھ نفری مسلم لیگی ہو جاوندی تے اوہ وی اوہناں دا ساتھ دیندا۔ اگلی شامیں فیض دُدھ والا اپنی دکان اُتے اپنے پتر نوں بٹھا کے میرے پیو کول آ کے حقہ پین لگ پیا۔ تے مینوں موتی دی فکر پے گئی۔ پیو میرے نے فیض ودھ والے دی دکان اتے بیٹھنا بند کر چھڈیا تے اپنا ددھ ملائی سنے گھر ای منگوا کے پی لیندا۔ پر ہر شامیں کوئی نہ کوئی نواں بندہ میرے پیو کول آ کے بیٹھدا تے نالے ساڈا حقہ پیندا تے نالے کریم پورے دے بھائی چارے تے مسلماناں دی بھلائی بارے گلاں کر کے چلا جاندا۔

اک اتوار خلیفہ عبدالحمید، کریم پورے دے ست اٹھ سرکڈھ بندے فیض ددھ والا تے ساڈا دھوبی ساڈے گھر آئے تے میرے پیو نوں نال لے کے ٹر پئے۔ ٹردیاں جدوں فیض ودھ والے ساڈا حقہ وی چک لیا تے خلیفہ عبدالحمید کہیا۔ ''فیض ایہہ چنگا کیتا اے۔ بندے ودھ نے تے حقے گھٹ پے جانے نیں۔ اوس دن خلیفہ عبدالحمید دا دالان کریم پوریاں نال بھر گیا تے باقی دے لوکی گلی وچ کھڑے ہو گئے۔ میں تے

کالیا گلی وچ کھڑے بندیاں دیاں لتاں وچ لکی سن دے تے ویکھدے رہے۔ اوس کل اکٹھ وچ نہ موتی دی گل ہوئی، نہ میری، نہ انھے حافظ دی تے نہ ای ظفر دی۔ سویرے دس وجے توں ظہر دی نماز ویلے تیکر ایہہ لوکی محمد بن قاسم، بابر، خالد بن ولید، مال غنیمت دے کپڑے تے حضرت عمرؓ دے لمبے چوغے بارے تے غدر وچ مسلماناں دے قتل عام دیاں گلاں کردے رہے۔ اخیر وچ مولوی غلام رسول ہتھ چک کے تے اکھاں چھت ول کر کے بڑی بھاری آواز نال دعا منگی۔ امت رسول صلی اللہ علیہ وسلم دی نیک راہی لئی۔ مسلماناں دے اتحاد لئی۔ تے دنیا دے کل مسلماناں دی سلامتی لئی۔ تے ہر فقریوں بعد کل اکٹھ زور نال آمین کہندا۔ پھیر کل لوکی اپنے اپنے ہتھ اپنے اپنے مونہاں اتے پھیر کے اپنے اپنے گھریں چلے گئے۔ تے کجھ لوکی اپنے حقے پچھانن لگ پیے۔

جیہڑا فیصلہ موتی نے ظفر دی شلوار پھاڑ کے کیتا سی ایس پنچایت نے اوہ برقرار رکھیا۔ ہن موتی گھر دے باقی جیاں وانگوں ساڈے گھر رہن لگ پیا۔ تے کدی کدی باہر جا کے کسے کریم پوریے دی شلوار تہمد وی پھاڑ آوندا۔ بلیاں رکھن والے موتی نوں برا بھلا کہندے پر کبوتر بازاں نوں اوہدا الشکدا کالا رنگ، اوہدا گول مول سر یرتے اوہدی ڈیڑھ انچ پونچھ بڑی چنگی لگدی۔ موتی کنے ای ورھے ساڈے نال رہیا اوہدا قد کاٹھ ڈیڑھ گٹھ جمع سوا دو گٹھ توں نہ ودھیا۔ شروع شروع وچ اوہ بڑا ای نچدا ٹپدا ہوندا سی۔ ہولی ہولی اوہ ست جہیا پے گیا۔ پھیر اوہ عملیاں وانگوں بہتا ویلا سُتا رہندا۔ اک دن اوہنے اپنی پیڑی اُتے ستے پیاں پیشاب کر دتا۔ ایہہ ٹٹی پیشاب دا کم اوہنے کدی وی ساڈے گھر نہیں سی کیتا۔ ہمیش باہر جا کے دوجیاں دے بوہیاں اگے ای کردا سی۔ تے ماں میری کہیا۔ ''موتی، ایہہ کیہ کیتا؟'' موتی اٹھ کے باہر چلا گیا۔ تن چار گھنٹیاں بعد محلے دے منڈیاں ساڈے گھر آ کے دسیا۔ جے موتی باہر

مریا پیا اے۔ میں اوہناں دناں اپنی چودھویں پاس کر کے شملے نوکری کردا سی۔ میرے چھوٹے بھائیاں تے ظفر تے کالیے دے چھوٹے بھائیاں اوس شامیں سیاں والے سائیں دی قبر دے کول اک ہور قبر بنا دتی۔ ایہہ قبر موتی دی سی۔ کوئی تناں چونہہ دناں بعد میرے پیو دی چٹھی آئی۔ اوہدے وچ گھر دیاں ہور گلاں توں بعد اوہنے ایہہ وی لکھیا سی جے موتی مر گیا۔ مینوں مڑ اوہ دن یاد آ گیا۔ جدوں موتی نوں گھر رکھن لئی میں رویا سی میریاں اکھاں اتے اک پانی دا پڑواجیہا اتر آیا پر ہن میں وڈا تے جوان سی۔ تے دنیا ایس گل نوں چنگا نہیں جاندی جے سیانے سمجھدار بندے رون ویلے رووَن تے ہسن ویلے ہسن۔ میں چھیتی چھیتی چار پنج واری اپنیاں اکھیاں جھپکائیاں تے اپنے اگے پئی فائل دے ورقے اتھلن لگ پیا۔

چھٹی

جولی.........

مینوں یاد پیندا اے تیری اک چٹھی آئی سی پر ایہہ یاد نہیں آوندا جے میں اوہدا جواب دتا سی یا نہیں۔ پتہ نہیں تیری چٹھی میرے ول لگدی اے۔ یا میری تیرے ول۔ گل ایہہ جے میں امریکیاں وانگوں کدی چٹھیاں دا رجسٹر نہیں رکھیا۔ ہاں تے توں جیہڑی چٹھی مینوں لکھی سی تے جیہدا پتہ نہیں میں تینوں جواب دتا سی یا نہیں اوس چٹھی وچ توں میرے کولوں پاکستان بارے پچھیا سی۔ سچی گل اے پاکستانوں باہر جا کے بندے نوں پاکستان بڑا ای یاد آوندا اے۔ مینوں یاد پیندا اے جے جدوں میں امریکہ وچ سی تے اک شامیں اک کڑی نال گلاں کردیاں مینوں پاکستان یاد آ گیا تے اوہ کڑی میرے کولوں اٹھ کے ایس طرح نس گئی جیویں میں اوہدے چونڈھی وڈھ دتی ہووے۔ ہن تینوں آپوں پتہ اے جولی جے پاکستان وچ ایہہ کم وڈے بندے ای کردے سی۔ میں بچارا کس گنتی وچ۔ مینوں تے کوئی بہتا ای دکھ ہوندا اے تے میں کلب چلا جاناں آں۔ تے شراب پی پی کے اپنی مت مار لیناں تے

دوجے دن پیسیاں دا دکھ ہور ودھ جاندا اے۔ کل شامیں سوچیا جے بھانویں میرا ڈاکٹر جیہنے مینوں شراب پین دا سرٹیفکیٹ دتا اے۔ پٹ کے کیوں نہ مر جاوے میں اج ایہہ کم بالکل نہیں کرنا پر نال ای کلب جان دی اک وڈی لوڑ وی آ پئی۔ ہن توں کہویں گا جے بندا اک بھیڑا کم کرن لئی سو بہانے گھڑ لیندا اے۔ رب جاندا اے جے اجیہی کوئی گل نہیں۔ گل ایہہ سی جے افضل میرے دفتر اک منڈا لے کے آ گیا جے ایہنوں کالج وچ داخل کروانا اے ایہہ کالجاں دے داخلیوں میں کیہ ساری دنیا بڑی تنگ پئی ہوئی اے تے اج کل جے کر کوئی داخلے دی گل کردا اے تے آلے دوالے دے لوکی ایویں اٹھ نٹھدے نیں جیویں کسے کیہہ دتا ہووے جے شیر آیا۔ ایس سال میری دھی دسویں دا امتحان دتا تے مینوں شام نوں ہلکا ہلکا بخار رہن لگ پیا۔ جس دن اوہدی نو نمبر اوپر فرسٹ ڈویژن آئی تے میرا بخار ہور تیز ہو گیا۔ گل ایہہ جے اج کل کالجاں وچ داخلے نمبراں نال ہوندے نیں۔ بڑے ای اچے نمبراں نال تے بڑے اچے نمبراں والیاں توں گھٹ اچے نمبراں والیاں نوں دوجے وسیلے لوڑنے پیندے نیں۔ بڑے اچے نمبر پنڈاں تے چھوٹے شہراں وچ امتحان دین والیاں دے ای آوندے نیں لاہور شہر وچ نہیں سیانے ماں پیو اپنیاں بچیاں نوں امتحان ای پنڈاں تے چھوٹے شہراں وچ دواندے نیں۔ لاہور شہر وچ بھائی چارے والیاں گلاں مک گئیاں نیں۔ پر پنڈیں تھائیں اجے وی لوکی اک دوجے دے کم آوندے نیں۔ تے جیہڑے بندے اک دوجے دے کم آون رب سچا وی اوہناں اتے مہربان ہوندا اے تے اوہناں دے بچیاں دے نمبر وی اچے آوندے نیں۔ دوجی طرح دے سیانے ماں پیو اپنی آل اولاد نوں اچے نمبر دوان لئی دوجی طرح دے طریقے ورتدے نیں۔ مڑ گل اوتھے ای اپڑدی اے جے نمبر بڑے اچے

ہونے چاہیدے نیں۔ بھانویں اچے نمبر لین لئی تہانوں کجھ ای کرنا پوے آخر ایس دنیا وچ اولاد توں ودھ ہور کیہڑی شے اے جے کر نمبر اچے نہ ہون تے تہاڈا وسیلہ ڈھیر تگڑا ہونا چاہیدا اے۔ ڈھیر تگڑے وسیلے نال بھانویں تہاڈا پتر فیل ہونیوں بچیا ہووے تے اوہنوں فٹ بال تے کرکٹ دے بلے وچ کوئی فرق نہ لگدا ہووے اوہدا داخلہ ضرور ہو جاوے گا۔ میری دھی نوں لے دے کے سدھیاں لیکاں لانیاں آوندیاں نیں۔ تے مضمون وی اوہ مصوری دا لینا چاہوندی سی ہن توں جاندا ایں لاہور شہر وچ کڑیاں دے کالجاں وچوں دو کالجاں وچ ای مصوری دا مضمون پڑھایا جاندا اے۔ اوہناں وچوں اک کالج اجیہا اے جیہڑا اوہناں کڑیاں دے مزاج نال ای میل کھاندا اے جیہناں نال اوہناں دے ماں پیو چھوٹے ہوندیاں ای بھیڑی انگریزی بولن لگ پیندے نیں۔ سدھی گل اے جے ساڈا مزاج ایس کالج نال میل نہیں کھاندا۔ تے نہ ای ایس کالج دا مزاج ساڈے نال میل کھاندا اے۔ رہ گیا دوجا کالج۔ میں اپنی دھی نوں بڑا سمجھایا جے ایس مصوری دا کھیہڑا چھڈ۔ کوئی ہور کم دا مضمون لے لے۔ کسے ہور کالج وچ داخلہ مل جاوے گا۔ پر مینوں شک پیندا اے جے مینوں تے میری اولاد نوں کسے پیر فقیر دی بد دعا اے۔ بڑے دن ایدھر اودھر پھردا رہیا۔ بڑے لوکاں دے لطیفے سنے۔ تے ہر واری کھل کے ہسیاں بڑیاں کولوں پاکستان دی سیاست بارے نویاں گلاں سنیاں تے بغیر شک شبے اوہناں تے ایمان لیاندا پر میری گل تے کسے نے کھل کے ہاں نہ کیتی۔ اخیر اوس کالج دی مصوری دی استاد نوں جا سلام کیتا۔ تے مصور برادری دا واسطہ پایا۔ اوس دن مینوں پتہ لگا جے بعضے مصور کارٹونسٹاں نوں مصور نہیں مندے۔ پھیر سوچیا گل اخیر ٹھیک اے ناں۔ ایہہ مصور لوک تے آپس وچ ای اک دوجے نوں مصور نہیں

مندے۔ توں تے اپنی دھی داخل کروانی اے۔ اوس مائی اگوں ڈرائنگ دے امتحان دی پکھ لا دتی۔ گھر آ کے میں اپنی دھی اگے اک آکسفورڈ ڈکشنری تے اک گجرات دی پیالی رکھ اوہنوں ڈرائنگ تے لا دتا۔ تے کول اوہدے میں گھگونوں اک کرکٹ دا بلا پھڑا کے بٹھا دتا۔ کرکٹ دا بلا ایس کر کے جے ساڈے گھر وچ لاٹھی سوٹے قسم دی کوئی شے نہیں اے۔ لے دے کے اک ریڈیو دا ایریل اے جیہڑا اک تے ایڈا لما اے جے کمرے وچ نہیں آ سکدا۔ دوجے اوہ موٹیاں کلاں نال چھت اتے گڈیا ہویا اے تے اوہنوں لاہن لئی مزدور بلانے پیندے نیں۔ ایہہ گھر وچ لاٹھی سوٹا نہ ہون دا پتہ سانوں اوس شامیں لگا جس شامیں ساڈی کیمرے والی بیٹھلی کوٹھڑی وچ سپ نکلیا سی۔ میں ٹی وی تے اک انگریزی فلم ویکھ رہیا سی۔ ٹی وی تے انگریزی فلماں توں دکھ ہور کوئی ویکھن والی شے وی تے کدی نہیں ہوندی ناں۔ گھگو گھبرایا جیہا آیا تے کہن لگا ڈیڈی کوٹھڑی وچ سپ اے۔ اوس فلم وچ کجھ بندے دنیا تے انسانیت نوں بچان لئی اک دوجے نوں مار رہے سی تے میں سمجھیا جے کسے سپاہی نوں سپ لڑ گیا اے پھیر میرے گوڈے کمبن لگ پئے تے میں سوچ سوچ کے ایہہ فیصلہ کیتا جے رات ویلے سپ نال لڑائی اوکھا کم اے۔ ہنے کوٹھڑی نوں جندرا مار دیو۔ سویرے ویکھی جاوے گی۔ وچوں میں ربوں ایہہ منگ رہیا سی جے راتوں رات ایہہ سپ جتھوں کتوں وی آیا اے اوتھے ای چلا جاوے۔ تے ایس لڑائی سوٹے بازی توں بچت ہو جاوے۔ دوجے آخر سپ وی رب دی مخلوق اے تے رب دی مخلوق نوں مارنا کوئی چنگی گل تے نہیں۔ پر سپ داناں سن کے گھر وچ سارے اوہناں بیچاریاں سپاہیاں نوں بھل گئے جیہڑے انسانیت نوں بچاون لئی اک دوجے نوں ماردے پئے سی۔ گھگو تے ٹھیک اے پر ساڈے گھر وچ پچو اک ہپی

پیدا ہویا اے۔ جیہدا ایمان بڑیاں دی ہر گل دی مخالفت کرنا اے۔ اوہ فوجیاں والے بوٹ پا کے آ گیا اوہدا پروگرام کلیاں جا کے اوس سپ دا سر پھیہن دا سی۔ میں اوہنوں روکیا جے اسیں سارے اِی چل کے اوس سپ دی خبر لینے آں۔ اوس ویلے مینوں پتہ لگا جے ساڈے گھر وچ کوئی لاٹھی سوٹا نہیں اے۔ اخیر اسیں دو پتر تے اک پیو کرکٹ دا اک اک بلا پھڑ کے کوٹھڑی وچ گئے تے اوس بیچارے سپ نوں ماریا۔ مار کے کوٹھڑی باہر رکھیا تے کل محلے والے نوکراں نوں نال لے کے سوٹے پھڑی آ گئے تے سپاں دیاں کہانیاں پاون لگ پئے۔ میرا انیاں اے جے ایہہ سپ اوہناں سبھناں نوں سنگھ کے پھیر کوٹھڑی وچ وڑیا سی اوہ دن جاوے تے اج دا آوے اسیں شوٹنگ اکی بند کر چھڈی اے۔ جس کوٹھڑی وچ تسیں سپ ماریا ہووے اوتھے تسیں رات ویلے کس طرح کم کر سکدے او۔ تے کم ساڈا سارا رات ویلے کرن دا اے۔ دن ویلے بجلی اینی گھٹ ہوندی اے جے کیمرے دی ماچس دی ڈبی جنی موٹر نوں اک گیڑا نہیں دے سکدی رات نوں ساڈھے نوں توں لے کے گیاراں تیکر بجلی ٹھیک ہوندی اے تے اسیں چھیتی چھیتی جنا دی کم نکل سکے کڈھ لینے آں۔ پونے گیاراں توں سوا باراں تیکر بجلی ودھ جاندی اے تے اسیں وچ وچ کیمرے دی موٹر بند کر دینے آں۔ تاں جے اوہ سڑ نہ جاوے۔ پھیر سوا باراں توں لے کے سویرے چھ وجے تیکر بجلی بہت ای ودھ جاندی اے۔ ایس دا علاج اسیں ایہہ کردے آں جے اک ہیٹر لا کے کوٹھڑیوں باہر رکھ دینے آں۔ جے بجلی والیاں نوں پتہ لگ جاوے جے اسیں اوہناں نال ایس طرح دھوکھا کر کے اپنا کم کر لینے آں تے اوہ ضرور اپنا میٹر لاہ کے لے جان۔ میرا مطلب اے جے ایس طرح اسیں اپنا کم کردے سی۔ پر جدوں توں اساں اوہ سپ ماریا اسیں اوس کوٹھڑی وچ وڑنا بند

کردتا اے۔ تے میرا خیال اے جے کوئی کم دا گاہک ٹکرے تے میں اپنا کیمرہ تے دوجیاں اوٹ پٹانگ شیواں وچ ای چھڈاں۔ میری دھی دا ڈرائنگ دا امتحان ہویا تے مس قریشی کہیا جے اوہنے اچھی ڈرائنگ کیتی۔ پھیر انٹرویو ہویا تے اوہناں میری دھی نوں پچھیا جے توں کالج کیویں آویں جاویں گی اوہنے کہیا میرے ڈیڈی کول اک صابن دانی اے۔ (ساڈے محلے دے منڈیاں میری کار دا ایہی ناں پایا اے) پھیر اوہناں پچھیا تیرا ڈیڈی کردا کیہ اے۔ اوہنے کہیا کارٹون بناندا اے تے میری دھی گھر آ کے کہیا جے داخلہ ہو گیا اے اگلی شامیں میں گھر آیا تے گھر شاں شاں کردا سی۔ پتہ لگا جے انٹرویو دے نتیجے دی لسٹ وچ میری دھی دا نام نہیں سی۔ میں ہن تیکر سبھناں نوں تسلیاں دیندا رہیا سی جے داخلہ ہو جائے گا۔ فکر دی کوئی گل نہیں وغیرہ وغیرہ۔ پر اوس شامیں میرا قد گھٹ کے اوس بونے جنا رہ گیا جیہڑا ویسٹرن ہوٹل دا بوہا کھولدا بند کردا اے۔ میری اولاد بے سمجھی وچ مینوں کوئی بہتا ای اچا بندا جاندی سی۔ اک واری میں پاکستان دے اک صدر نال ہتھ ملایا سی تے میرے پتراں محلے دے منڈیاں نال کھیڈنا چھڈ دتا سی۔ اوس شامیں اوہ منڈے باری باری آ کے میرے پتراں نوں پچھدے رہے ''تہاڈی بھین دا داخلہ ہویا کہ نہیں؟'' اگلے دیہاڑے میں آپوں کالج گیا جے مس قریشی نال دو گلاں کر آواں کالج دے دو کلرکاں وچوں اک نوں کجھ بندے گھیرا پائی کھڑے اوہدے نال ہس ہس کے گلاں کردے سی۔ دوجا دو گھنٹیاں بعد آیا تے ٹیلیفون کرن لگ پیا۔ میرا بابو جی بابو جی کہندیاں سنگھ سک گیا پر اوس رب دے بندے نے نہ اوں کیتی نہ آں۔ نہ میرے ول تکیا تے نہ ای مس قریشی نوں بلاوا بھیجیا۔ باہر اک درخت ہیٹھ اک تھانیدار دو اک بندے کٹھے کری دھڑا دھڑ سگریٹ پی جاندا سی۔ ایدھر اودھر کلے

دکلے لوکی کھڑے اپنے اپنے متھے اپنے اپنے رومالاں نال پونجھ رہے سی۔ اوس ساری دیہاڑی میں تھاں کتھاں جا کے اپنی بے عزتی کرواندا رہیا تے ساری دنیا نوں برا بھلا کہندا رہیا۔ اخیر پتہ لگا جے داخلہ تے اوہناں میری دھی دا کر لیا اے پر اوہدا ناں نوٹس بورڈ والی لسٹ وچ نہیں سی رکھیا ایہہ کسب کالج والیاں کجھ ہوراں دیاں دھیاں نال وی کیتا سی۔ چال اوہناں دی ایہہ سی جے جیکر تے کوئی بندہ لسٹ وچوں اپنی دھی دا ناں غائب ویکھ کے بڑ بڑ کردا چلا جاوے تے اوہدی دھی دے تھاں کسے ہور وسیلے والے دی دھی نوں داخل کر لتا جاوے تے جے کر کوئی بندہ بہتا ای رولا پاوے پھیر مجبوری اے۔ ظاہر اے اوہناں نوں میری دھی داخل کرنی پئی۔ اوہدی فیس تے میں جمع کرا آیاں۔ پر مینوں ہن تیکر دھک دھکا جیہا لگا ہویا اے۔ ایہہ افضل بچارا۔ ایہدے کول نہ صابن دانی اے، نہ ایہہ کارٹون بناندا اے۔ ایہہ مینوں ای وڈا وسیلہ سمجھ کے اوس منڈے نوں پھڑ کے میرے کول لے آیا۔ ہن جے میں افضل نوں دسدا جے اوہنوں بھلیکھا لگا اے تے اوہنوں اپنی بے سمجھی اتے بڑا دکھ ہونا سی تے اوہنوں ایس دکھ توں بچان لئی میں کجھ نہ کجھ ضرور کرنا سی۔ پھیر دوجی گل ایہہ جے بندا ہور کسے نوں ٹرخا دیوے پر افضل نوں نہیں۔ کسی شامیں تسیں اپنی مت بہتی ودھ مار لوو تے اوہ تہانوں گھر پچان دا تے باقی دا بندوبست کردا اے جے تسیں ''بٹوا گھر بھل آ وو'' تے اوہ ہس کے ''جی کوئی گل نہیں'' کہندا اے۔ مطلب ایہہ جے تسیں افضل نوں نہ نہیں کر سکدے۔ تے اوہ منڈا جیہڑا نال لیایا سی بھانویں اوہدا بھتیجا ہووے بھانویں نہ مینوں افضل لئی کجھ نہ کجھ ضرور کرنا سی۔ مینوں ساڈے اک رپورٹر اک چٹھی دتی۔ ایہہ چٹھی میں افضل نوں دینی سی۔ اوہنے ایہہ چٹھی یونیورسٹی دے اک بندے نوں دینی سی۔ تے پھیر افضل اوس بندے دی چٹھی لے

کے کالج دے اک پروفیسر نوں دینی سی۔ پھیر اوس پروفیسر .... مکدی گل ایہہ جے میں افضل نوں چٹھی ضرور پہنچانی سی۔ تے نال ایہہ وی سوچیا سی جے اج دی شام مت نہیں مارنی۔ افضل نوں اکو تھاں ملیا جاسکدا سی۔ کلب وچ۔ اوہدے گھر دا کسے نوں پتہ نہیں۔ سوچیا فیض تے اوہدی بیوی نوں کلب لے چلاں۔ اوہناں نوں اک اک کوکا کولا تے آپوں اک وڈا چھیتی چھیتی اندرسٹ کے تے افضل نوں چٹھی پھڑا کے ٹرآواں۔ پر جس بندے دی تقدیر وچ جس شام مت مارنی لکھی ہووے۔ اوہنوں فیض تے اوہدی بیوی تے نہیں بچا سکدی ناں۔ تقدیر اوس شامیں اوہناں دوہاں نوں انارکلی بھیج دِتا تے مینوں کلیاں جا کے افضل نوں چٹھی دینی پئی۔ افضل نوں میں چٹھی دی ترکیب استعمال دس ای رہیا سی جے اوپروں ماجد آ گیا۔ ماجد تے میں اج کل کافی ملدے جلدے رہنے آں۔ اوہ مینوں اپنیاں کل بیماریاں گنا ندا رہندا اے تے میں اندرخانے خوش ہوندا آں۔ ایس توں پہلے میں ایہہ سمجھدا سی جے رب دی ایڈی وڈی دنیا وچ میں ای سبھ توں ودھ دکھی آں۔ گل ایہہ جے ماجد اج کل بیمار شار رہندا اے۔ اوہی کوئی ورھا اک ہویا اوہ بواسیر دا اپریشن کرا بیٹھا۔ ڈاکٹراں اوہدا تھوڑا جیہا گوشت کٹ چھڈیا۔ پر اوہدی بواسیر نہ گئی۔ ہن اوہنوں اپنے گوشت دے نقصان دا دکھ اے۔ تے ایس دکھ پتہ نہیں اوہنوں ہور کنے دکھ لا دتے نیں۔ ایہہ دکھ اوہی جان سکدا اے جیہڑا اوہدے کول بیٹھ کے اوہدیاں گلاں سنے۔ جوکی! توں ست سمندروں پار بیٹھا کویں ایہہ گل سمجھ سکدا ایں۔ اک گل ہور جیہڑی اوہنے پلے بنھی ہوئی اے ایہہ جے اوہ ڈاکٹر جس اوہدا اپریشن کیتا سی۔ انج تے اوہدا دوست سی۔ پر اوہ ماجد دے سریر دی اندرلی حالت بارے اوہدے نال جھوٹ بولدا رہیا۔ ماجد دا خیال اے جے اوہ ڈاکٹر پیشے ولوں

بددیانتی، جھوٹھ تے مکاری دا بڑا وڈا بت اے۔ نال ای اوہ نرساں دے وی بڑا خلاف ہو گیا اے۔ ہسپتال وچ جد تیکر اوہنے اچی اچی رولا نہ پایا۔ نرساں اوہنوں دوائی نہ پلائی۔ ایس طرح اوہ اج کل دنیا دے سبھے ڈاکٹراں سبھے نرساں تے اوہناں توں بچدی کل رب دی مخلوق دے مخالف ہو گیا اے۔ میں ہرواری ماجد دیاں گلاں سن کے اوہنوں ایہہ دسدا آں جے ماجد تینوں اکو بیماری اے اوہ اے نقصان دا احساس۔ تینوں اپنے گوشت دے نقصان دا احساس اے۔ توں جیہڑے دیانت داری سچ تے ہور ایس طرح دیاں اوٹ پٹانگ شیواں دے بت بنائے ہوئے سی تینوں اوہناں دے ٹٹن دا احساس اے تے جے کر توں ایس احساس نوں دلوں کڈھ دیویں تے توں اج چنگا ہو جاویں۔ میں اوہنوں بڑی واری ایہہ دسیا اے جے میں بی۔ اے تیکر نفسیات دا مضمون پڑھیا ہویا اے۔ میں جولی نوں تاشاں دے پتیاں نال تماشے کردیاں وی بڑی وار ویکھیا اے۔ اک نفسیات دا ماہر میرا یار بیلی اے۔ میرا اک استاد اج کل ورتن والی نفسیات دے محکمے دا پردھان وی اے۔ پر ماجد کدی میرا اعتبار نہیں کیتا تے نہ ای میری گل منی اے۔ اوہنے اپنے نقصان دے احساس نوں اپنے دلوں نہیں کڈھیا۔ الٹا اوہ ایس احساس نوں طرح طرح دیاں سوچاں دی مکھن چوری نال پالدا اے۔ تے اوہدے ایس احساس وی ایہہ احسان لاہن لئی اوہدے سریر اندر بیماریاں دی اک فیکٹری لا دتی اے۔ اجے تیکر ایکسپورٹ پروموشن والیاں نوں ایس گل دا پتہ نہیں لگا۔ میں تے ماجد بڑی دیر تیکر بیٹھے رہے۔ جدوں ساڈا گھریں گھریں جان دا ویلا آیا۔ عین اوس ویلے اک بندا آ کے ساڈے نال بہہ گیا۔ اوس بندے نوں ایہہ ڈھڈ پیڑ سی جے اوہدی اک کاروکشاپ وچ پئی سی تے دوجی اوہنے کسے ہور تھاں بھیجی ہوئی سی۔ اوہنے دسیا پر

میں ہن بھل گیاں جے کتھے؟ ایہہ بندا ساڈی کلب دا ممبر اے تے اک دفتر وچ نوکر۔ ایہدی تنخواہ پتہ نہیں کنی اے پر ایہہ بندا اینا خدا ترس اے جے ایہنے اک غریب نچن گان والی عورت دا میری تنخواہ توں ودھ وظیفہ لایا ہویا اے تے نال ای اک کار ڈرائیور سنے لے کے دتی ہوئی اے۔ تاں جے بچاری نوں بساں وچ دھکے نہ کھانے پین۔ ہن کوئی بہت ای بھیڑا بندا ہووے گا جیہڑا ایڈے چنگے بندے دے کم نہ آوے۔ میں کہیا فکر نہ کرو جی میں چھڈ آواں گا۔ رب جان دا اے جے جدوں میں اوہنوں گھر چھڈن دی ہاں کیتی سی اوس ویلے میرا مطلب بالکل ایہہ نہیں سی جے میں دوجے دن تیکر بیٹھا رہواں گا۔ میرا مطلب سی جے اوہ اپنا گلاس ختم کر لوے تے میں اوہنوں گھر چھڈ آواں۔ پر اوس چنگے بندے اپنا گلاس ختم ای نہیں ہون دتا۔ اجے اوہدے گلاس وچ دوائی مکدی نہیں سی تے اوہ دوجا گلاس منگوا کے اوہدے وچ پا لیندا اسی تے دوائی وی اوہ سکاٹ لینڈ والی پیندا اسی میں تنگ پے کے اپنے لئی اک چھوٹا مری والا ہور منگوا لیا۔ اوس بھائی چار وڈے پی لتے۔ ہن افضل تے اوہدے بیلی اپنیاں زہر تے سوڈے دیاں بوتلاں اکٹھیاں کرن لگ پئے۔ جدوں اوہناں آخری آواز دتی تے ایس بھائی دو وڈے ہور منگوا کے اپنے اگے رکھ لتے۔ میری اوس ویلے کجھ اجیہی حالت ہوئی سی جیویں کسے بندے نوں چھ دن اِک سو چار ٹمپریچر رہ کے ہنے ہنے بخار ٹٹیا ہووے تے میں وی اِک چھوٹا مری والا منگوا لیا۔ مینوں تے ماجد نوں چپ دے دورے پئے ہوئے سن۔ باغ وچ ڈڈو بولدے سی تے وچ وچ پولیس والیاں دیاں سیٹیاں۔ اک ایہہ بھائی سی جیہڑا ٹر ٹر کری جاندا سی۔ جدوں رب دی مرضی ہوئی تے ایہہ رب دا بندا اٹھیا تے ایہنوں گھر چھڈ کے میں اپنے گھر اپڑیا مینوں ویلے دی تے سرت نہیں سی۔ پر میرا دل کہندا اے جے

اوس ویلے ساڈی مسیت دا مولوی فجر دی بانگ دین لئی وضو کردا ہونا ایں۔ ٹھنڈا ٹھار لون تے باسی ہوئیاں روٹیاں۔ زہر مار کر کے میں روٹی گلیوں لاہی تے مینوں بڑیاں ساریاں گلاں یاد آ گئیاں۔ ایہہ گلاں میں ورھیاں توں اپنے پلے بنھیاں ہوئیاں سی تے ایہناں کر کے مینوں اپھارا جیہا رہندا اسی۔ میں اپنی مائی نوں جگا کے اچی اچی تے چھیتی چھیتی ایہہ کل گلاں اگل دتیاں تے ہلکا ہو کے سوں گیا۔ سویرے اوہنے مینوں جگا کے چاء دتی تے اک پوری پنڈ گلاں دی مینوں سنا کے چلی گئی۔ اوہدے جان توں بعد میں اپنے نال وعدہ کیتا جے ڈاکٹر بھانویں کجھ کہے۔ اج توں دوائی اکی بند۔ پہلا کم داتا صاحب نوں جا کے سلام کرنا اے تے داڑھی رکھ لینی اے۔ پر عادت بناں مینوں پچھیاں بناں میرے جانیاں میری داڑھی من دتی کار میری روز دی راہیں لگی مینوں میرے دفتر پچا دتا۔ داتا صاحب مینوں اڈیکدے ای ہون گے۔ تے شامیں سورج چھپیاں تیکر میرے دوائی نہ پین دے وعدے دا کیہ بندا اے۔ میں ایس بارے کجھ نہیں کہہ سکدا۔ آخر مینوں کوئی غیب دا علم تے نہیں اے ناں۔

ہاں جولی، توں پچھیا سی جے پاکستان دا کیہ حال اے۔ ویکھ گل ایویں ای لمی ہو گئی تے میرے کول ہور ٹکٹاں لئی پیسے نہیں اگلی چھٹی وچ میں ضرور تینوں پاکستان بارے لکھاں گا۔

کالیاں اِٹاں، کالے روڑ

اللہ بخشے میرا دادا کہندا ہوندا سی کہ پڑھن لکھن نال بندے نوں سُرت آ جاندی اے۔ اودوں مینوں کدے ایس گل دی سمجھ نہیں سی پئی تے سیانیاں نال سوال جواب کرن توں مینوں کئی واری چھینٹی پے چلی سی، ایس کر کے میں ہمیش اپنے دادے دی ایس گل نوں پی جاندا۔ اج کل جس دن اخبار نہیں چھپدا اوس دن میں شام تیکر بے سرتا جیہا پھردا رہناں۔ تے مینوں اپنا دادا مڑ مڑ یاد آوندا اے۔ اج فجرے فجرے جدوں میں اخبار وچ ''اج لاہور وچ'' ہون والے کاروباراں دا کالم ویکھیا تے مینوں کانبا جیہا چھڑ پیا۔ اج پنجابی اکٹھ دی میٹنگ وچ میں کہانی پڑھنی سی۔ کئی مہینیاں توں کسے اخبار چھٹی نہیں سی کیتی پھیر ایہہ کیویں ہو سکدا سی کہ میں مرزے نوں کہانی پڑھن لئی کہہ کے بھل گیا ہوواں۔ گل ایہدے وچ میری بھل دی نہیں سی۔ مرزا رسول بخش دے بھلیکے دی سی۔ اوہنوں ہمیش میرے بارے ایہہ بھلیکھا رہیا کہ میں کہانیاں لکھ لکھ کے گھڑے وچ پاندا جاناں تے جس دن مینوں کوئی کہانی پڑھن لئی کہندا اے میں گھڑے نوں ہلا کے جیہڑی وی کہانی ہتھ آوے کڈھ

کے پڑھ دیناں۔ جدوں میں چھوٹا ہوندا سی تے لدھیانے وچ تیرتھ رام دا گھڑا کھلدا سی۔ مینوں یاد پیندا اے کہ کسے وی نہ ایہہ گھڑا تے نہ ای تیرتھ رام نوں ویکھیا سی۔ پر ایس اللہ دے بندے تے ایس مٹی دی شے بارے کدے کسے شک شبہ نہیں سی کیتا۔ ساڈا اک دوروں نیڑیوں رشتے دار سی جیہنوں برادری دے کل لوکی سٹے باز کہندے تے پٹھ پچھے اوہدیاں بدخوبیاں کردے۔ اوس بچارے دا اک واری سٹا نکل آیا۔ چنگا چوکھا۔ تے خوش ہون دی تھاں میرے دادے کہیا ''ہن اوہدا کوٹھا وی وک گیا'' جدوں اوہ تے اوہدا ٹبر کرائے دے مکان وچ رہن لگ پئے تے میں اوہناں لوکاں دی سمجھ بجھ نوں من گیا جیہڑے میرے دادے کولوں تعویذ لین آوندے سن۔ دوجا گھڑا مستری حسن دین دی بیٹھک وچ پیا ہوندا سی۔ مستری حسن دین آپوں ہارمونیم بجاندا تے نال پکا گانا گاندا سی تے اوہدے نال فضل ایس گھڑے تے ٹھیکا لاندا سی۔ فضل اصل وچ بیلداری دا کم کردا سی۔ جدوں فساد شروع ہوئے تے اک دن اوہ گھر نہ آیا۔ تے لوکی کہندے کہ سکھاں اوہنوں رکھ وچ وڈھ دتا۔ پر کوئی وی اوہدی پچھ پچھان لئی رکھ وچ نہ گیا۔ اگلے دن جدوں اسیں اپنے محلیوں نٹھے تے ساڈی گلی دے سرے دی نم ہیٹھ اک کمہاری دی کڑی مری پئی سی۔ تے اسیں اوہدے توں پرے دی ہو کے لنگھدے۔ تیرتھ رام دا گھڑا۔ فضل دا گھڑا۔ کمہاری دی کڑی۔ نہیں کہانی والی گل نہیں بنی۔

جدوں وی میں کہانی سوچداں تے ٹہل ٹہل کے سگرٹ پی کے سوچدا آں۔ ٹہلن نال میری صحت چنگی رہندی اے تے سگرٹ پین نال سگرٹاں دے کارخانے چلدے نیں۔ لوکاں نوں نوکریاں ملدیاں نیں۔ تے ہر دوجے تیجے مہینے کجھ لوکی سگرٹ لکا کے کوٹھیاں بنا لیندے نیں۔ میں سگرٹ دا ٹوٹا سٹن لئی کوٹھیوں ہیٹھاں

جھاتی ماری تے سڑک دے ارلے کنڈھے اٹاں دی پڑی لمی پئی سی۔ اپنے بوڑتوں بے پرواہ۔ پہلے ایہہ ایتھے نہیں سی ہوندی۔ ایہدی تھاں گھٹا ہوندا سی۔ تے جدوں کوئی کار یا بس گ[illegible]یوں اتر کے ایس کچے وچ پہیہ پا کے لنگھدی تے دکاندار تے راہی کجھ تے اپنیاں اکھیاں ادھیاں میٹ کے مونہہ اتے ہتھ یا رومال رکھ لیندے تے کجھ گند بکدے۔ پھیر پتہ نہیں کہ کارپوریشن اپنے بھلے لئی یا راہیاں دے بھلے لئی ایہہ پڑی بنا دتی۔ جدوں ایہہ پڑی نویں نویں بنی سی اودوں ایہہ بوڑی نہیں سی۔ ایہدے بنن توں پہلے میرے گھر توں کوئی پندراں ویہہ گز پرے پچھواڑ دے محلے دیاں جمعدارنیاں کچے اتے میلا، کوڑا سٹ جاندیاں سن۔ پڑی بنن تے اوہ بچاریاں کتھے جاندیاں۔ اوہ پڑی اتے ای ڈھیر لان لگ پئیاں۔ پھیر جدوں کارپوریشن دی کوڑے والی گڈ آوندی تے اوہ کوڑے دے نال تن چار اٹاں وی لے جاندی۔ تے ٹرک والا پندرہ ویہہ۔ ویکھو ویکھی ایڈھر اودھرے رہن والیاں وی اپنے بنے بنیرے ٹھیک کر لئے۔ تے پڑی وچ اک وڈا سارا کھپا پے گیا۔ پر کھپے کتھے نہیں ہوندے۔ تصویری خبرنامہ طرح طرح دیاں ترقیاں دسدا اے۔ پاکستان داجی۔ این۔ پی ودھ کے کتوں دا کتے جا اپڑیا اے پر میری آمدنی تے خرچے دے کھپے وچ جو وادھا ہویا اے ایہہ جی۔ این۔ پی اوہدے نیڑے دی نہیں ڈھک سکدا۔ تے جس آہر نال ایہہ ترقی دی راہ تے نٹھیا جا رہیا اے۔ چلو چھڈو ایس گل نوں۔ گل ایہہ کہ ہن بڑی دیر توں میں تے میری مائی ایس کھپے دی گل کرنی بند کر چھڈی اے لڑائی جھگڑے والی گل توں بچنا ای چنگا ہوندا اے۔ پہلے جدوں ایہہ پڑی بنی سی تے پڑیوں ہیٹھ پپل دی گھ وچ نہرو بیٹھدا سی۔ اوہ اجے تیکر اوتھے ای بیٹھدا اے۔ اپنے تن اٹیے چلھے کیتلی تے ایس کم توں بچیاں لکڑ دیاں چھلڑاں نال

اپنی روٹی ہانڈی تے چاء بنا لیندا اے۔ نہرو دا اصلی نام تے مسلمانی اے پر ایہہ پتا نہیں کہ اوہ اصلی مسلمان اے یا نسلی؟ اوہدا نام کیہڑی لسٹ وچ اے؟ تے اخیر اوہدی میری طرح کیہ ہونی اے؟ ساڈے احاطے دے م[illegible]ے نام پاون وچ بڑے کاریگر نیں۔ میری پہلی گڈی نوں اوہ سڑکاں کٹن والا انجن کہندے سن تے ہن والی گڈی صابن دانی اے۔ نہرو دا نام اوناں اوہدی چٹی کپڑے دی ٹوپی توں بنایا سی۔ ساڈیاں ویلیاں وچ دو شیواں ودھ مشہور سن۔ اک ''نہرو واسکٹ'' تے دوجی ''گاندھی ٹوپی'' ایہہ نہرو نہ تے نہرو واسکٹ۔ پاندا اے تے ٹوپی ایہدی بالکل اویں کیویں جیہی اے۔ اک دن فجرے میں گھگھو کہیا کہ ذرا نہرو نوں بلا لیا۔ ایہہ بوہیاں دے دو چار کنڈے ٹھیک کروا لیئے۔ گھگو کلا ای مڑ آیا تے کہن لگا ''نہرو نہیں آوندا'' گھگو توں پہلے اک مائی نہرو کولوں باراں آنے دا کم کروا کے لے گئی سی تے اوہنوں ودھ پیسیاں دی لوڑ نہیں سی۔ میں بیٹھاں جھاتی ماری تے اوہ اکھاں سیٹی بیٹھا سی۔ اوہدا اسنداں والا جندرا ماریا ٹٹیا ٹرنک اوہدے کول پیا سی تے تن اٹیے چکھے اتے کیتلی بھافاں ماردی سی۔ میں اپنی مائی نوں نہرو دے باراں آنیاں تے اپنے باراں سوآں دی گل دسی تے اوہ کہن لگی۔ ''نہرو دے پتر سکولاں کالجاں نوں تے نہیں جاندے ناں۔ اوہ ٹوپی وی کپڑے دی پاندا اے۔ تسیں ایہہ قراقلی کنے دی لئی سی؟'' میں کہیا ''کیہڑی قراقلی؟'' کہن لگی ''اوہ جیہڑی الماری وچ پئی اے'' میں ایس قراقلی نوں بالکل ای بھل گیا سی۔ گل ایہہ کہ جدوں میں امریکہ جان لگا تے میرے اک بیلی مینوں صلاح دتی ''اک ٹوپی نال لے جا۔ ایہہ پا کے باہر نکلیا کریں۔ رنگ تیرا چوکھا پکا اے تے بال وی تیرے ولاں والے نیں۔ کتے کوئی چٹا امریکی تینوں کالا امریکی نہ سمجھ لوے'' پاکستان وچ قراقلی پاون لئی بندے نوں یا تے

لنڈی کوتل دا سوٹ سوانا پیندا اے یا پھیر دو گھوڑے دی بوسکی تے اوہدے نال ہور مہنگیاں شیواں۔ ایس کر کے میں ایس ٹوپی نوں بہت ساری فرنیل پا کے الماری وچ بند رکھدا آں۔ تے کسے جنازے لئی ورتدا آں۔ جنازے دی تیجی پنجویں یا ستویں صف وچ میں تے فرنیل دی بو کلے کھڑے ہوندے آں۔

اک دن اک میلے کپڑیاں والا بھائی بال، داڑھی چھڈی، اک بھاری جیہی بوری موڈھے ماری ایس پڑی اتے آ کے کھڑا ہوگیا۔ تے کجھ سوچن لگ پیا۔ پھیر اوہنے بوری پڑی اتے رکھ دتی تے آپ کجھ پرے جا کے اپنے فوجی بوٹ دی اڈی نال پڑی دی اک اٹ نوں مارن لگ پیا۔ جدوں ایہہ اٹ ہل گئی تے ایہنوں کڈھ کے ایہدے نال .... دی اٹ نوں مارن لگ پیا۔ ایس طرح اوہنے پڑی دیاں چار اٹاں کڈھ لیاں ایہناں اٹاں وچوں اک اتے تاں اوہ آپ بیٹھ گیا تے باقی دیاں تن اٹاں چوڑے دا رکھ کے اوہنے اک چلھا جیہا بنا لیا۔ پھیر اوہنے اپنی بوری وچوں اک ہور بوری کڈھی تے ایس بوری وچوں اک چمٹا، اک کھجور دی پکھی تے کجھ کولے۔ جدوں کولے سلگ پئے تے اوہنے پہلی بوری وچوں کجھ مکی دے بھٹے کڈھے تے اوہناں دے پڑدے لاہ کے اوہناں نوں اگ اتے بھنن لگ پیا۔

اوہدے کولیاں وچ اک اجیہا کولا سی جیہدے وچ رب نے پھل جھڑیاں تے پٹاخیاں دی اک پوری ہٹی بھری ہوئی سی۔ اک نکا جیہا ننگے پیریں منڈا آ کے اوہدے کول کھڑا ہوگیا تے پٹاخیاں تے پھل جھڑیاں نوں بڑے غور نال ویکھن لگ پیا۔ بھائی بھٹیاں نوں بھندا گیا، کولیاں وچوں آتشبازیاں نکلدیاں رہیاں، منڈا کولیاں نوں غور نال ویکھدا رہیا۔ پر جدوں اوس بھائی دو دو آنے بھٹے دا رولا پایا تے اوہ نکا جیہا ننگے پیریں منڈا رس کے چلا گیا۔

ایہہ بھٹیاں والا بھائی وچوں اینا بھیڑا اوی نہیں سی۔ جدوں تھوڑے دناں بعد اوہنے حجامت کروالئی تاں اوہ اپنے صاف کپڑیاں نال چنگا بھلا بندا نکل آیا۔ ہن ہر فجرے اوہدا باراں چوداں ورھیاں دا پتر سائیکل اتے اوہدی ہٹی چھڈ جاندا تے شامیں آ کے لے جاندا۔ بھٹیاں دی بہار مک گئی تے اوہ بھائی سنترے، مالٹے تے مسالے دیاں گڈیاں ویچن لگ پیا۔ ہن اوہنے اپنے چھ ست ورھیاں دے پتر نوں اپنا بھائی وال بنا لیا۔ ایہہ چھ ست ورھیاں دا منڈا ہٹی سجاوندا تے آوازاں لاوندا۔

ایہہ دوویں بھائی وال اپنے اپنے لنڈے دے کوٹ پائی ہٹی اتے بیٹھدے تے کدی کدی اک دوجے نوں دھپے کھڑے ہون دی باری وی دیندے۔ ایہہ منڈا بڑا سیانا سی تے انج وی نیک لگدا سی۔ میں کہیا کہ ''نیک لگدا سی'' کیوں جو بعضے ٹوٹی جیہناں نوں ویکھ کے شیطان دی پچھلے پیریں نٹھ اٹھدا اے اپنے پیوواں دے نال ہوندیاں انج بن دے نیں جیویں فرشتے ہنے ہنے اسمانوں اتر کے آئے ہون۔ میں دسیاناں کہ ایس منڈے دا پیو کپڑے دھوان تے نائی دی دکانوں ہو آن توں بعد چنگا بھلا نکل آیا سی۔ ایس توں وکھ ایہدے وچ کجھ ہور دی اولڑیاں جیہیاں گلاں سن۔ ایہنے اپنی ہٹی اتے نہ تے ایک دام تے نہ ای ''آج نقد کل ادھار'' دے پھٹے ٹنگے ہوئے سن پر ایہہ نہ تے کسے نال ادھار کرواتے نہ ای سودے بازی۔ تے بعضے گاہک جیہڑے مل گھٹ کرایاں بناں سودا لینا اپنی بے عزتی سمجھدے نیں ایس بھائی نوں انج ویکھدے جیویں ایہہ پڑی دی تھاں پاگل خانے ہونا چاہیدا سی۔ جدوں ایہہ بھائی دھپ سکیدیاں میرے سڑکاں کٹن والے انجن نوں احاطیوں باہر آوندیاں ویکھدا تے انجن نوں لانگھا دین لئی ذرا کو پرے ہو جاندا۔

ایہہ بھٹیاں والا بھائی جیہڑا ہن مالٹے، سنترے تے مسالے دیاں گڈیاں

ویچداسی ارلی پڑی دھپ سیکدا۔ ایہدے وچ اک غریباں والی مسکینی، مزدوراں والی انکھ تے انسان والی اناسی۔ بن صاحب سلاموں وی ایہہ بھائی مینوں بڑا چنگا لگداسی۔ پر بھلیکھا سیانیاں سمجھداراں نوں وی ہو جاندا اے۔ مائیاں من من پوڈر مونہہ تے مل کے عمر دیاں لیکاں لکالیندیاں تے بھکھے بندے تہاڈی جھوٹھی صلح نوں۔ رب ہور دیوے کہہ کے اگے لنگھ جاندے نیں۔ اک دن کارپوریشن دا ٹرک آیا تے کجھ بھائی اوہدے اتوں چھالاں مار کے اترے تے چھیتی چھیتی ایس بھائی دے مالٹے، سنترے تے مسالے دیاں گڈیاں کوڑے وانگوں کٹھا کر کے ٹرک وچ لدن لگ پئے۔ پہلے تاں ایہہ بھائی اوہناں نال کجھ بحث کرن لگا۔ پھیر اوہناں دے ہتھ پھڑن لگ پیا۔ پھیر اپنے ہتھ اوہناں اگے جوڑن لگ پیا۔ پر کارپوریشن دے بندے بڑی کاہلی وچ سن۔ ایہدا انکا جیہا بھائی وال پتر ایس لٹ وچ مسالے دیاں کجھ گڈیاں اپنی جھولی وچ پا کے پرے کھمبے کول چھڈ آیا۔ ہور گڈیاں لٹن لئی آیا تے کارپوریشن دے بندیاں کل کوڑا ٹرک وچ لدلیا سی۔ پھیر اک بھائی ٹرک اتے کھڑیاں کہیا ''اوئے مجیدیا!'' تے بانہہ لمی کر کے اوس کھمبے ول اشارا کیتا جیہدے کول دس باراں گڈیاں پئیاں سن۔ منڈا بھمیری وانگوں کھمبے کول اپڑ گیا۔ اوہ گڈیاں اکٹھیاں کرای رہیا سی کہ مجیدے اوہنوں آ پھڑیا۔ تے اوہدے کولوں کل گڈیاں کھوہ کے ٹرک ول نٹھ آیا۔ بھٹیاں والا بھائی ہن ٹرک والیاں دے گوڈے پھڑ رہیا سی۔ پھیر اوہ اپنی نقلی کھل دی ٹوپی لاہ کے اوہناں دے بوٹاں اتے رکھن لگ پیا۔ جدوں مجید امنڈے کولوں گڈیاں کھوہ کے نٹھیا تے منڈا اچیاجیہا مونہہ بنا کے اوہنوں تے ٹرک نوں گھورن لگ پیا۔ جدوں ٹرک ٹر پیا تے اوہنے مونہہ بھر کے اک بڑی ای گندی گاہل ٹرک والیاں نوں کڈھی مینوں پہلے ای ایس منڈے دے نیک

ہون بارے شک شبہ سی۔ جدوں اوہنے اوہ مونہہ بھر کے گاہل کڈھی تے میں اپنے کناں اتے ہتھ رکھ لتے۔ پر ساریاں توں ودھ میری بے عزتی اوس بھٹیاں والے بھائی نے کیتی سی۔ اوہنے اپنیاں منتاں، ترلیاں نال تے اپنی ٹوپی دوجیاں دے پیراں تے رکھ کے اپنی مسکینی، انکھ تے انانوں تے میری سمجھ تے سیان پنے نوں مٹی وچ رول دتا سی۔ جدوں اوہ ٹرک پچھے نٹھدا، اچی اچی رولا پاندا تھک گیا تے مڑ آ کے اپنے چانگاں مار دے پتہ دے سرا تے ہتھ رکھ کے تے اپنا سر اپنے گوڈیاں وچ لکو کے بیٹھ گیا۔ ایہہ پیو پتر مینوں پڑی اتے پئی اک کوکدی، کرلاندی گند دی پنڈ لگی۔

پتہ نہیں ساڈے لوکاں نوں صفائی نال کیوں اینا ویر اے۔ پڑیاں گندستن لئی نہیں ہوندیاں تے نہ ای کھونچے، چھابڑیاں لان لئی۔ ترقی یافتہ ملکاں وچ لوکی ایہہ کم بالکل نہیں کردے۔ ساڈا ملک ترقی یافتہ نہ سہی پر ساری دنیا سانوں ترقی پذیر تے ضرور کہندی اے۔ تے ساڈا جی۔ این۔ پی ودھ کے کتوں دا کتے جا اپڑیا اے عیددی شامیں ٹی وی اتے اک مائی بہت سارا جی این پی، میرا مطلب ایہہ کہ سیراں مونہو سونا تے بڑے ای مہنگے کپڑے پائی نیانیاں نوں واری واری اپنے کول بلاندی تے اوہناں کولوں اوہناں دے نام پچھدی تے نال ای عیدی دی رقم۔ میری مائی مینوں ٹی وی والی مائی دے گہنیاں دے نام دسن لگ پئی تے اوہناں دے مل بجھن لگ پئی۔ میں اپنی جوان دھی ول ویکھیا تے میریاں انگلاں میتھوں پچھیاں بناں ای میری جیب وچ پئے ٹیڈی پیسے گنن لگ پئیاں۔ میں بڑی واری رسالیاں اخباراں وچ پڑھیا اے کہ بعضے بندیاں بیہوشی دی دوائی سنگھیوں بناں ای بڑے اوکھے اوکھے اپریشن کرائے پر ''سی'' نہ کیتی۔ پر میں بڑا ای بودا بندا آں۔ تے

جدوں ٹی وی والی مائی اپنیاں بڑے ای لمے نونہاں، والیاں تے مندریاں بھریاں انگلاں کجھ نیانیاں دیاں گلھاں تے پھیرن لگی تاں میرے دماغ اتے ایویں ای جھرٹیاں پین لگ پئیاں۔ میرا جی کہندا اے کہ اوس مائی پروگراموں بعد ضرور اپنے ہتھ دوائی والے پانی نال دھوتے ہونے نیں۔ اوہنے اپنے وال پچھے نوں واہ کے اک بڑا ای وڈا جوڑا بنایا ہویا سی۔ میری دھی کہن لگی ''نہیں ڈیڈی، ایہہ نقلی جوڑا اے تے پناں نال بنھیا ہوندا اے'' پر مینوں لگدا سی کہ ایہہ جوڑا اصلی اے تے اینا وڈا تے اوکھا جوڑا بناون لئی گھٹوگھٹ دو دن تے ضرور لگے ہونے نیں۔ پھیر میں ایس سوچیں پے گیا کہ مائی ایہہ جوڑا کھولے گی کس طرح۔

پچھلے دنیں جدوں منڈے تے پولیس والے آپس وچ اٹ کھڑکا کھیڈدے سن میں ہر ویلے اپنے پتراں بارے سوچدا رہندا۔ پھیر ایہہ منڈے مال روڈوں چلدیاں، دوجیاں سڑکاں راہیں اک دن ساڈی سڑک اتے آ گئے۔ ایہناں شتونگڑیاں وچوں کسے بوڑی پٹڑی وچوں اک اٹ ہور کڈھ لئی تے ساڈے گھر دے ہیٹھلی دکان وچ کڈھ ماری۔ ایس دکان والیاں اپنی دکان دی مشہوری لئی دکان دے سامنے پاسے وڈے وڈے شیشے لائے ہوئے سن تے ایہناں شیشاں دے پچھے طرح طرح دے بوٹاں، گرگابیاں دا اک اک پیر لشکا، چمکا کے سجایا ہویا سی۔ ایہناں منڈیاں نوں پتہ نہیں کیوں ہر سرکاری بندا تے ہر سرکاری شے بھیڑی لگدی سی پر ایہہ دکان تے سرکاری نہیں سی تے۔ ایس دکان دے شیشے نوں ویکھ کے پتا نہیں کس دا ہتھ کیوں اٹ ول گیا۔ شیشے خانے وچ بوٹاں، گرگابیاں دا کلا کلا پیر پیا سی تے ایہہ منڈے دوجے پیر لوڑن لئی اندر وڑ گئے۔ ایہہ بوٹ ویچن والے بھائی مینوں مداریاں دے بھائی بند لگدے نیں۔ تسیں کسے دکان وچ جا کے اک پونے

اٹھ نمبر دا، ہلکا براؤن، تن موریاں تے باریک پباں والا یا کوئی ہور ایس طرح دا اوکھا جیہا بوٹ منگو تے دکاندار منڈے کولوں چوتھے خانے دی اتوں تیجی لائن دا ستواں یا کوئی ایس طرح دا اوکھا ڈبا منگے گا۔ تے ایہہ بالکل اوہی اوکھا بوٹ ہووے گا جیہڑا تسیں منگیا سی۔ مینوں بوٹاں والیاں دی ایہہ جادوگری کدی سمجھ نہیں آئی تے نہ ای ایس گل دی سمجھ ایہناں منڈیاں نوں سی۔ ایہناں کل ڈبے خالی کر چھڈے۔ جیہنوں اٹھ دا بوٹ چاہیدا سی اوہنوں پنج دی گرگابی لبھی۔ ہن منڈیاں نال نیانے سیانے وی رل گئے تے دکان اوہناں لئی چھوٹی پے گئی۔ ایس بھیڑ وچ جے کر کسے نے اک ڈبے دے بوٹاں دا اک پیر پایا تے دوجے نے دوجا پا لیا۔ پھیر کجھناں بہت سارے بوٹ اکٹھے کر کے باہر لیا رکھے تے اوہناں وچوں اپنے اپنے ناپ لوڑن لگ پئے۔ تے گڈمڈ ہور ودھ گئی۔ کجھ منڈیاں ملک تے قوم دی خاطر بہت سارے بوٹ ڈبیاں سنے سڑک دے وچکار رکھ کے اوہناں نوں اگ لا دتی۔ تے کسے شتونگڑے کجھ خالی ڈبیاں نوں دکان دے اندر ای اگ لا دتی۔ میں بوہے ماری اپنے پتراں نال اوپرای وڑیا ہویا ساں۔ مینوں کوئی دو بندے ملن آ جان تے سانوں گھٹوگھٹ اک گلاس تے ضرور کھڑیاں منگوانا پے جاندا اے۔ جے کر کوئی مہمان آ وڑے تے ساڈے گھر اوہدے لئی لیف تے منجی نہیں ہوندی۔ پر اوس دن جدوں دھواں اپر آن لگا تے مینوں پہلی وار پتا لگا کہ ساڈے گھر وچ تے بڑا ای نک سک بھریا ہویا اے۔ پر ساڈے گھڑیاں بالٹیاں وچ پانی نہیں سی۔ اتلی منزلے رہن وچ اک بڑا گھاٹا ہوندا اے۔ ساڈے گھر صرف سردیاں نوں موہنہ ہنیرے تے شامیں بڑی رات پیاں ای پانی آوندا اے۔ تے اسیں اپنے گھڑے، بالٹیاں تے کل چھنے کولیاں بھر لینے آں۔ سویرے اٹھ وجے تیکر ایہہ کل پانی مک جاندا اے

تے اوس توں بعد جے کر کوئی پین لئی پانی منگدا اے تے میری مائی اوہنوں کھان نوں پیندی اے۔ تے نال ای کارپوریشن بارے وی کجھ بڑ بڑ کری جاندی اے۔ کارپوریشن نوں بیٹھلے دکاندار وی تیجے چوتھے ضرور برا بھلا کہندے نیں۔ دکاناں دے نال دی اک گندا نالہ وگدا اے۔ اتوار نوں چھڈ کے ہر روز فجرے فجرے دکاندار اپنیاں دکاناں دی صفائی کراندے نیں۔ تے کل مٹی تے طرح طرح دا کوڑا کباڑ ایس نالے وچ روڑھ دیندے نیں۔ ایہہ نالا کتوں کتوں چھتیا اے تے کتوں کتوں کھلا۔ تے ایس کوڑے کباڑ نوں ایہہ بھیڑی عادت اے کہ ایہہ نالے دی کسے چھتی تھاں وچ پھس کے بیٹھ جاندا اے، نالا ڈکیا جاندا اے۔ اوہدا گندا پانی دکاناں اگے سیر کرن لگ پیندا اے تے دکاندار اچی اچی کارپوریشن نوں گاہلاں کڈھن لگ پیندے نیں۔ میں اپنے پتراں نوں اپر رہن تے بالٹیاں تیار رکھن لئی کہہ کے پچھلے پاسیوں ہیٹھاں اتر گیا۔ اوس دن نالا ڈکیا ہویا سی تے اک دکاندار اگ بجھان والیاں نوں پن رہیا سی۔ مینوں ویکھ کے کہن لگا ''انور صاحب! ساڈے باراں منٹ ہوگئے نیں فائر بریگیڈ والیاں نوں فون کیتیاں اجے تیکر نہیں اپڑے۔ تسیں فون کر کے ویکھ لوو۔ تسیں تے اخبار نویس او۔ تہاڈے کولوں تے ضرور ڈر جان گے۔ میں اوہنوں کیہ دسدا کہ چودھری جی تہانوں کسے غلط خبر دتی اے۔ اج کل تے محکمہ اطلاعات دا کوئی کلرک کسے اخبار دے ایڈیٹر نوں فون کر دیوے تے ایڈیٹر اٹھ کے کھلو جاندا اے تے اخبار چھاپن والی مشین نوں رکوا دیندا اے۔ میں کارٹون بنان والا کیہ شے؟ میں فون کیتیاں بنا ای سڑک پاسے ول آ گیا۔ بوٹاں والی نوں چھڈ کے ساریاں دکاناں بند سن۔ ایہہ وی صرف شیشے خانے ولوں ای کھلی سی۔ تے ایس شیشے خانے راہیں لوکی انج نیویں ہو کے لنگھدے جیویں ایہہ کسے

بزرگ دا مزار ہووے۔ سڑک دے وچکار سلگدے بوٹاں دے آلے دوالے کجھ منڈے گھیرا پائی کھڑے سن۔ ایہناں منڈیاں وچ کجھ سرکاری بندے وی سن، کالجاں والے کوٹ پائی۔ ہورناں نوں تے بھانویں ایہہ کالجاں دے منڈے ای لگدے ہون پر میں ایہناں دی برادری نوں چنگی طرح پچھاندا سی۔ اک دن میں دیر نال دفتر اپڑیا تے ساڈے دفتر دے کل بندے مونہہ سجائی پھردے سن۔ میں پوڑیاں چڑھ کے اپر آیا تے ہواداناں دے اتے مناں مونہہ لوہا پیا سی۔ تے کجھ سرکاری بندے ایہناں ہتھکڑیاں نوں انج کھڑکاندے سن جیویں ایہہ دکا ڈمال ہووے۔ میں چھیتی نال اپنے کمرے وچ جا وڑیا۔ ایہناں سرکاری بندیاں وچوں اک نے میرے چپڑاسی دے سٹول اتے قبضہ کیتا ہویا سی۔ پتا نہیں کس سرکار نوں مخبری کیتی سی کہ ایس اخبار دے دفتر وچ اسلحہ تیار ہوندا اے۔ تے سرکار ملک تے قوم نوں بچان لئی ایس اخبار اتے قبضہ کر لیا۔ اوس دن سرکار نے لاہور شہر تے آلے دوالے دے کل علاقیاں دے کل سرکاری بندے ساڈے دفتر بھیج دتے۔ ایس توں پہلے میں ایہناں وچوں چوکھے سارے بندیاں نوں لاہور دیاں سڑکاں اتے آواگون پھردیاں ویکھیا سی پر مینوں کدی وی ایہناں اوتاں اتے سرکاری بندے ہون دا شک شبہ نہیں سی پیا۔ اوس دن کنٹین دے چلھے ٹھنڈے سن تے میں باہروں کسے نوں چاء لیان دا کہن لئی اپنے کمریوں نکلیا تے باہر شیخ اپنے مونہہ اتے پیلا رنگ ملی کھڑا سی۔ میں کہیا۔ ''شیخ صاحب! طبیعت تے ٹھیک اے؟'' کہن لگا ''جاء جا کے اپنا مونہہ شیشے وچ دیکھ'' میں شیشہ تے نہیں ویکھیا پر سوچیا شیخ میرے مونہہ بارے ٹھیک ای کہندا ہونا اے۔ شیخ کدی جھوٹھ نہیں سی بولیا۔ تے جیہڑا بندا جھوٹھ وی نہ بول سکے اوہ بمب کیویں بنا سکدا اے۔ سرکاری بندیاں توں ودھ نہیں تے گھوگھٹ اونے کو ہور طرح

دے اوپرے جیہے بندے وی اوس دن ساڈے دفتر وچ سیر کردے پھردے سن۔ ایہناں دے ہتھاں وچ بڑے پھلے ہوئے تھیلے سن۔ پہلے میں سمجھیا جے ایہناں تھیلیاں وچ بمب ہن۔ پر نہیں۔ ایہناں بندیاں وچوں ِس بھناں نوں میں پچھان داسی۔ ایہہ لکھاری قسم دے لوکی سن۔ ایہناں وچوں کجھناں دے جواب مضمون چوہڑ کانہ سانگلہ ہل تے چیچو کی ملیاں جیہاں تھانواں دے رسالیاں وچ چھپے سن۔ تے باقیاں دے مضمون ایڈیٹراں جدی پشتی دشمن کر کے نہیں چھاپے سن۔ ایہہ کل بھائی اپنے کل چھپے تے ان چھپے مضمون بڑے بڑے تھیلیاں وچ پائی ساڈے دفتر دے برانڈیاں وچ پیلاں پاوندے پھردے سن۔ ایہناں نوں ویکھ پتا نہیں کیوں مینوں گرجھاں یاد آ گئیاں۔ پر جیہڑا سرکاری افسر سرکار نے ساڈے اتے لایا سی اوہ بڑا نیک سی۔ اوہنے سانوں ساریاں نوں اکٹھیاں کر کے کہیا کہ تہانوں چنتا کرن دی کوئی لوڑ نہیں۔ اخبار چھپدا رہووے گا تے تہاڈیاں نوکریاں برقرار۔ دوجے سرکاری افسراں، کاں کردے اوہدے پچھے پے گئے۔ اوہ جٹ تے نہیں سی پر اپنی گل اتے اڑیا رہیا اوہدا کہنا سی کہ جیکر ساڈی تھاں ہور بندے رکھ لئے گئے تاں لوکی کہن گے اخبار سرکاری ہو گیا اے۔ تے کیوں نہ ایہناں بندیاں کولوں ای اوہ کم لیا جاوے جیہڑا سرکار چاہوندی اے۔ ایس طرح سرکار وی خوش تے سرکار دی رعایا وی خوش۔ اخبار دا اصلی مالک مقدمے لڑن لگ پیا۔ پر جدوں وی سرکار نوں انصاف دا ڈر پیا اوہناں اک مارشل لا ریگولیشن ہور لادتی۔ ایس طرح پتا نہیں۔ سرکار نوں کنے درجناں ریگولیشناں گھڑنیاں پئیاں۔ جدوں ریگولیشناں دیاں اٹاں، روڑیاں اِنصاف دے کل بوہے بند کر دتے تاں اوہ بھائی مر گیا۔ شامیں میں تے شیخ دفتروں نکل کے جد ہال روڈ تے پہنچے تاں ایہناں سرکاری بندیاں وچوں کجھ ساڈے

کول دی ہو کے لنگھے۔ تے پھیر کسے گل تے بڑے زور نال ہسن لگ پئے۔ نکے ہوندیاں جدوں وی مینوں تاپ چڑھدی سی میں رات نوں بڑے زور نال چیکاں ماردا جاگ پیندا سی۔ اوس دن وی مینوں انج لگا جیویں میں اوسی ہنیر گھپ، بن بوہے گیند وانگوں گول کمرے وچ وڑیاں آں تے چڑیلاں دے ہاسے تے چیکاں ایس ہنیرے دیاں کالیاں کندھاں نال ٹکراں ماردیاں میرے چار چوپھیریوں لنگھدیاں نیں۔ جدوں ایہہ چیکاں، ہاسیاں دا تانا بانا کسیا جاندا تے میرا ساہ گھٹیا جاندا اوس ویلے میں چیکاں مار کے جاگ پیندا تے ماں میری مینوں چھاتی نال لا کے واری واری جاندی۔ جدوں اک پولیس دی جیپ آئی تے سلکدے بوٹاں دا گھیراذرا کو پرے ہو گیا تاں جے جیپ لنگھ جاوے۔ دکانداراں اوس جیپ نوں ہتھ دے اشارے کیتے تے نال اوس لٹ دی دکان ول۔ پر جیپ وچ بیٹھا تھانیدار سانوں کجھ ایس طرح ہتھ ہلاندا لنگھ گیا جیویں اوہ ساڈا بڑا ای جگری یار ہووے۔ بوٹاں دی دکان وچوں دھواں نکلدا رہیا تے میں نال دی دکان دے اک وکین کار نال موسم بارے گلاں کرن لگ پیا۔ ہولی سجے میں بوٹاں دی دکان اگے اپڑ گیا۔ میرے پتراپروں مینوں بٹر بٹر تک رہے سن۔ ٹٹے شیشے خانے وچوں میں جھاتی ماری تے دکان اندر بڑا دھواں بھریا ہویا سی تے ایس دھوئیں وچ لوکی ادھیاں میٹیاں اکھیاں نال انج ایدھر اودھر ویکھ رہے سن جیویں اوہ اپنے گواچے پتر لوڑدے ہون۔ شیشے خانے راہیں اک جوان جیہا منڈا اپنی پتلون دیاں جیباں وچ ہتھ پائی باہر نکلیا تے مینوں ویکھ کے اوہنے اکھیاں نیویاں پا لئیاں۔ اوہ اپنی ایس گل توں پھڑیا گیا۔ میں کہیا ''کاکا! پھڑیں ایس منڈے نوں'' کاکے، میرا مطلب ایس پتلون تے نیویاں اکھیاں پائی منڈے اک وچھ بھری نظر میرے ول ماری تے میں کہا

''ہاں، ہاں، پھڑیں ایس حرامدے نوں۔ ایس عمرے ای لٹ مار کرن لگ پیا اے۔ بڑے ہو یاں پتا نہیں کیہ کرے گا۔ ایس پتلون والے منڈے توں پہلے اک نکا جنا منڈا اپنی جھولی وچ چھ، ست پیر بوٹاں، گرگابیاں دے پائی دکان وچوں نکلیا سی پتلون والے منڈے اوس نکے جنے منڈے دے چپیڑ کڈھ ماری تے نکا جنا منڈا چھیتی نال اپنی جھولی خالی کر کے نٹھ گیا۔ پتلون والے منڈے اوہ پنج ست پیر بوٹاں گرگابیاں دے اپنے پیراں نال اکٹھے کر کے کندھ نال لا دتے۔ پتلون والا منڈا میرے نال ہو گیا سی۔ تے اوہ ویکھن کار جیہدے نال میں موسم بارے گلاں کیتیاں سن اوہ وی آ کے میرے برابر کھڑا ہو گیا تے میں بڑی جی داری والی آواز بنا کے کہیا ''پتا نہیں مسلماناں نوں کیہ ہو گیا اے؟ کجھ لوکی میرے ول ویکھن لگ پئے'' لوگو، ایس قوم دا کیہ بنے گا؟؟ کجھناں دے ہتھوں بوٹ گرگابیاں ڈِک پیاں اسلام تے لٹ مار دا سبق نہیں دتا۔'' سلگدے بوٹاں والے گھیرے کن کھڑے کر لئے۔ قوم تے ملک دے مال نوں اجاڑنا تے اسلام نہیں دسیا۔ مسلمانو، تہانوں کدوں سرت آوے گی۔ تہانوں ستمبر دی جنگ بھل گئی اے۔ اوہناں شہیداں دا خون.........''

لوکی لٹن دی تھاں بوٹ گرگابیاں اکٹھے کر کے اک پاسے ڈھیر لان لگ پئے۔ سلگدے بوٹاں دا گھیرا اٹ گیا۔ منڈے ہولی ہولی کھسک گئے۔ کالجاں دے کوٹ پائی سرکاری بندے نٹھ کے میرے سامنے آ کھلوتے تے اپنیاں ڈائریاں بھرن لئی بڑے دھیان نال میریاں گلاں سنن لگ پئے۔ پر ہن تقریر دی لوڑ نہیں سی رہی۔ لوکی کھلرے بوٹ گرگابیاں اکٹھے کر کے لٹن والیاں نوں اچی اچی گالاں کڈھن لگ پئے۔ میرے پتر بالٹیاں لے کے بیٹھ اتر آئے۔ اوہناں لوکاں جیہناں پہلے دکان لٹی سی پھیر کھلرے بوٹ گرگابیاں اکٹھے کر کے لٹن والیاں دیاں ماواں بھیناں

بارے بھیڑیاں بھیڑیاں گلاں کیتیاں سن ہن میرے پتراں کولوں بالٹیاں پھڑ لیاں تے ڈکے نالے دے گندے پانی نال اگ بجھان لگ پئے۔ میرے گونڈھی دا نوکر اک چادر لے آیا تے اوہنے کل بوٹ گرگابیاں دی اک گٹھڑی بنا کے دکان اندر اک نکرے لا دتی۔ لوکی اک اک، دو، دو کر دیاں اپنی اپنی سوچ سوچدیاں اپنے اپنے گھریں ٹر گئے۔ جدوں ریڈیو اتے کرفیو دا اعلان ہویا تاں میں اپنے پتراں نوں لے کے کوٹھے چڑھ آیا۔ اج پڑی دی اک اٹ ہور گھٹ گئی سی۔

بوٹاں دی لٹی پلی دکان دے سامنے تے میرے گھر دے بالکل ہیٹھ فوجیاں دی اک کنوائی آ کے کھڑی ہو گئی۔ گھراں والے تھیلے پھڑی آٹے دال دیاں دکاناں ول تے دکاناں نوں گھراں ول نٹھن لگ پئے۔ تے میں اپنے لئی سگرٹاں دا سٹاک پا لیا۔ کنوائی چلی گئی تے پولیس دا اک ٹرک آ کے پرلے چوک وچ کھڑا ہو گیا۔ کرفیو شروع ہو گیا تے لوک ایس ٹرک توں پرے دی ہو کے اپنے گھریں نٹھدے گئے۔ میں اپنے کوٹھے اتے کھڑا سگرٹ پیندا گیا۔ اک بابو جیہا بندا اپنی پتلون دیاں جیباں وچ ہتھ پائی اپنی پتلون دی استری نوں ویکھدا تے اپنے کالے بُردار بوٹاں اتے پئے گھٹے نوں گھوردا ایس ٹرک دے کول دی لنگھیا۔ ٹرک وچ اک حوالدار تے کجھ سپاہی کھڑے سن تے پڑی اتے اک تھانیدار تے دو سپاہی۔ جدوں ایہہ بابو جیہا بندا ٹرک تے تھانیدار دے کول دی لنگھ گیا تے پتا نہیں کیوں تھانیدار نوں اچیچا کرفیو دا وقت یاد آ گیا۔ اوہنے آواز دے کے بابو نوں روک لیا تے اوہنوں ٹرک اتے چڑھن لئی کہیا۔ اوس بابو پتا نہیں کجھ نہ کرکیتی ہونی اے کہ قانون دی بینت برس پئی ایہہ بابو مینوں کجھ اجیہے بابوآں وچوں لگدا سی جیہڑے اپنے اکلے سوٹ نوں دن وچ دو واری استری کر کے نکلدے نیں تے جیہناں کول سکوٹر ہوندے نیں اوہ اپنے

سکوٹراں دے پچھے اپنی مائی تے دو اک نیانیاں نوں تے اک نوں اگے کھڑا کر کے مال روڈ دی سیر کراندے نیں تے گلبرگ دیاں کوٹھیاں دکھاندے نیں۔ اوس جھلے بابو نوں کوئی پچھدا کہ اک تے توں کرفیو توڑیا، دوجے تھانیدار نال اوکھا بولیا۔ تے ہن مار کھا کے وی ٹرک اتے نہیں چڑھدا۔ پھیر دو سپاہیاں اوہنوں کلاوا بھر کے ٹرک وچ سٹ دتا۔ ٹرک دے سپاہیاں چھیتی اوہنوں قانون دا آکھا مننا سکھا دتا۔ تے اوہ ٹرک وچ دوہرا جیہا ہو کے انج لما پے گیا جیویں نم ہیٹھ کمہاراں دی کڑی پئی سی۔

کمہاراں دی کڑی گھڑے، بھٹیاں والے، پڑی دیاں اٹاں۔ مینوں پتا اے اکھ والیاں کہنا اے کہ ایہہ اٹاں، روڑ کیہ اکٹھے کر چھڈے نیں۔ اٹاں، روڑاں نال کدی کہانی بنی اے۔ کجھناں ایہہ وی کہنا اے کہ ایہہ کہانی نہیں، ایہنوں کجھ ہور کہہ لوو۔ تے جیکر اوہ بھائی وی اج آیا جیہڑا ہمیش گل شروع کرن لگیاں کہندا اے ''پردھان جی، مینوں تے ایہدے وچ کوئی شے نظر نہیں آندی'' پھیر مرزیا، وکھ میں تیری گل رکھن لئی جوسریا لکھ لیایاں۔ میرے کول ایہوای اٹاں روڑ نیں ایہہ میں آپ نہیں گھڑے۔ جیہڑی گل مینوں اٹ وانگو وجی میں اوہنوں چک کے جھولی وچ پالیا۔ تے جیہڑا روڑ مینوں چبھیا اوہنوں اکھاں نال لایا اے۔ ایہہ اٹاں، ایہہ روڑ تیرے سامنے نیں مرزیا۔ توں اج میری لاج رکھنی اے۔ ویکھیں کتے توں وی ادہی نہ کریں جو بھٹیاں والے بھائی میرے نال کیتی سی۔